

Katoliški Obzornik.

Urejuje in izdaja

dr. Aleš Ušeničnik.

Letnik II. — Zvezek III.

V Ljubljani, 1898.

Tiska „Katoliška Tiskarna“.

Vsebina III. zvezka.

	Stran
Načelo gospodarskega liberalizma v razpadu. (<i>dr. J. Ev. Krek.</i>)	185
Nekaj člankov v obrambo sv. pisma. (Piše <i>dr. Andrej Pavlica</i>)	203
Darvinizem. (Sestavil <i>A. B.</i>)	215
O indeksu. (<i>Dr. Aleš Ušeničnik.</i>)	230
Konstitucija Leona XIII. o indeksu. (<i>A. U.</i>)	245
Tolmač nekaterih splošnih določb Leonove konstitucije o indeksu. (<i>Dr. Aleš Ušeničnik.</i>)	252
Glasovi o moderni umetnosti. (<i>A. U.</i>)	257
Slovstvo. Hrvatski listi: Katolički list. — Krščanska škola. — Vrhbosna. — Balkan. (<i>A. U.</i>)	262
Drobtinice. Voltairejev značaj. (<i>Dr. K.</i>) — Prepovedan časnik. (<i>A. U.</i>) — Kako dramatični pisatelji sodijo o gledališču. (<i>A. K.</i>)	269
Glasnik „Leonove družbe“	272

„Katoliški Obzornik“ izhaja štirikrat na leto.

Velja 2 gld. 50 kr.

Naročnina naj se pošilja pod naslovom: **dr. Aleš Ušeničnik**
v Ljubljani (stolno župnišče).

Načelo gospodarskega liberalizma v razpadu.

II. Nedoslednosti v liberalnem gospodarskem zakonodavstvu.

Najlepši zgled svobodnega tekmovanja imamo v dražbi. Posamniki se tu kosajo med seboj in sicer tako, da vsako omejevanje tega kosanja ruši dražbeno bistvo. Zato pa tudi zakoni smatrajo ničeno vsako pogodbo, po kateri bi se tekmovanje pri dražbi omejevalo. Dogovori tekmovalcev so v tem oziru pravno neveljavni.

Liberalni gospodarski nazori govoré o gospodarskem življenju kot o kaki dražbi in pravijo, da se ravno s tem, da vsak slobodno v ti javni gospodarski dražbi prodaja oziroma kupuje kapital ali delavsko moč, dosega najpopolnejše gospodarski namen.

Po svojih načelih bi moralo liberalstvo čuvati ta dražbeni značaj gospodarskega življenja kot punčico v očesu in bi se moralo upirati z vsemi silami vsakemu poskusu, ki bi hotel omejevati svobodno gospodarsko tekmovanje. Skušalo je sicer to doseči, toda ni mu bilo mogoče. Naše države sloné vse brez izjeme na liberalstvu. V zgodovini njihovega gospodarskega zakonodavstva pa vidimo, kako se vedno bolj izdirata tečaja, na katerih se suče ves liberalni gospodarski sestav, namreč svobodno tekmovanje in svobodna delavska pogodba. To hočemo dokazati v naslednjih vrstah in sicer s tem, da razkrijemo A.) kako zakoni liberalnih držav ustvarjajo gospodarske organizme, ki so v popolnem nasprotju s svobodnim tekmovanjem in kako se je poleg kupne pogodbe ohranila organizacijska pogodba; B) kako se tudi tam, kjer je načeloma v veljavi svobodna menjalna pogodba, vvajajo znaki organizovanega gospodarstva.

A) Gospodarski organizmi in organizacijska pogodba.

Organizem imenujemo skupino več različnih udov, ki dosegajo s skupnim sodelovanjem skupni namen. Skupno sodelovanje se vrši tako, da vsak ud izvršuje sebi primerno delo in pri tem najprej služi samemu sebi. Zveza med udi je pa tako uravnana, da se delovanje posamnih udov lepo strinja med seboj in vodi v skupni namen. Ta skupni namen ni nikaka svota namenov, ki jih ima vsak zase, marveč je popolnoma nov, samostojen namen.

Gospodarski organizem je potemtakem skupina gospodarskih udov, ki dosejajo s skupnim sodelovanjem skupni gospodarski namen. Gospodarski udje morejo biti le ljudje, ker so samo oni sposobni kot umna npravna bitja staviti si gospodarske namene in vezati se v njih dosego med seboj.

Iz tega pojasnila vidimo, kako nasprotno je liberalno pojmovanje pojmu gospodarskih organizmov. Liberalno gospodarstvo sloni na načelu brezozirnega boja. V tem boju naj se izkaže, kdo je krepkejši in sposobnejši. Tak ostane; drugi naj propadejo in ni jih škoda. Medsebojna borba je gospodarsko življenje; namen ti borbi je zmaga krepkejših in poraz slabejših. Tako pa ne umeva gospodarski organizem — gospodarskega življenja. V organizmu se udje ne bojujejo med seboj, marveč sodelujejo; namen organizmu nista zmaga na eni in poraz na drugi strani, marveč blagor, zmaga vseh udov v dosegi skupnega namena. V organizmu ima vsak organsko zvezani del svoje opravilo t. j. svoje dolžnosti, pa tudi svoje pravice. V gospodarskem boju vlada neomejena svoboda; v organskem gospodarskem življenju pa se vsak ud omejuje uprav zato, da se po tem omejevanju osebne svobode doseza skupni namen.

Razločki med obema načeloma so iz teh stavkov razvidni. Še bolj se pa razvidijo, če primerjamo med seboj pravno obliko, pod katero vodi liberalstvo gospodarski boj in pod katero sodelujejo gospodarski organizmi v skupni namen. Glavni znak našega gospodarskega življenja je pogodba. V gospodarskem boju igra prvo ulogo menjalna pogodba. Menjavajo — kupujejo, prodajajo, najemljejo, vdinjavajo se stvari in dela.

V gospodarskih organizacijah pa stopa na površje druga pogodba, ki ima tak predmet, ki se ne dá prodajati in kupovati, ki se ne peča s stvarmi in deli, marveč z osebami. Organizacijska pogodba ne menjava gospodarskih predmetov, marveč ustvarja gospodarski subjekt. Osebnost s svojim umstvenim in npravnim značajem se tu pojavlja kot vodilna sila. Umstvena in npravna načela stopajo na dan. Če svojemu dokazovanju že sedaj postavimo temeljni zaključek, rečemo brez ovinkov: jedro družabnega vprašanja je boj med golo menjalno in med organizacijsko pogodbo. Dasi se liberalstvo po svojem bistvu upira organizacijskim pogodbam, jih vender ne more ustaviti. V naturi je neizbrisno zapisano organizacijsko načelo, ki spaja vse človeštvo v lepo v skupne namene sodelujočo celoto, ne pa v roparski brlog, v katerem se bijejo na življenje in smrt kruti sebičneži. Organizacijska pogodba ustvarja, kot smo rekli, gospodarski subjekt. V tem zmislu pozna pravo organizacijsko pogodbo v teh-le treh slučajih: *a)* enakopravni člani se združujejo v en gospodarski subjekt z enim gospodarskim namenom; *b)* en gospodarski subjekt se nadomešča z drugimi; *c)* gospodarski subjekt se izpopolnuje s podrejenimi osebami.

a) Gospodarsko združenje samostojnih enakopravnih članov imamo v družbi (societas). Družb je več vrst. Če se spoji določeno število oseb z vsem premoženjem, temu pravimo otvorjena družba. Če se spoji ena ali več oseb z vsem premoženjem, nekaj oseb pa samo z omejenimi svotami, temu pravimo komanditna družba.

Če se združi neomejeno število oseb z omejenimi svotami do neke določene višine, pravimo, da je to akcijska ali delniška družba.

Če se združi neomejeno število oseb z vsem svojim premoženjem ali pa samo z neko določeno svoto, ki pa v svoji celoti ni določena, pravimo temu zadruga.¹⁾

Če se spoji več proizvajavcev, da ustavijo medsebojno tekmovanje v svojo korist in na škodo kupovavcev-konzumentov in proizvajavcev surovin in proizvodjalnih sredstev, pravimo temu kartel ali sindikat.

Po namenu, ki ga imajo navedene družbe, jih imenujemo trgovske, produktivne, konsumne, kreditne in kartelne družbe.

Liberalna znanost in praksa ima med njimi za najvažnejše akcijske družbe. Celo znameniti dr. Lorenc Stein pravi,²⁾ ko našteva posamne vrste družabnega gospodarstva: „Nad zadruge se dviga zadnja in najvišja oblika gospodarske osebnosti — akcijska družba.“

Ravno tako sodijo vsi ostali liberalni teoretiki brez izjeme. Mi pa moramo ravno akcijske družbe izvzeti izmed gospodarskih zvez, ki se snujejo po organizacijski pogodbi. Navedli smo jih preje samo zato, da je vrsta vseh družb, ki jih pozna naše pravo, popolna in da moremo tem lažje pokazati, kako malo se ujemajo akcijske družbe z gospodarskimi organizmi.

Poglavitna stvar pri organizovanju gospodarskega subjekta je skupni gospodarski namen. Tega pa družabniki pri akcijski družbi nimajo. Posamniki se ne organizujejo s tem, da bi svojo osebnost izročili v neki namen, marveč znesó le neko svoto denarja edino zato, da bi imeli dobiček od tega. S tem, da je dal kdo svoj denar v akcijsko podjetje, ni vzprejel nobene pravne obveznosti. Sam sme tekmovati z dotičnim podjetjem; sme tudi delati na to, da se vrednost posamnim akcijam zmanjša; sploh sme vse, kar mu kaže.

Akcijska družba je pravi znak liberalnega gospodarstva. Menjalna pogodba ji je vse; nad njo v etiške višine gospodarskih organizacij se ne dviga. V tako družbo se vstopa s kupom in izstopa s prodajo akcij. Vse slabe strani tistega gospodarstva, kjer vlada samo kupna pogodba, so zato v posebni meri združene z akcijskimi družbami. Zato imenujemo mi te družbe najnepopolnejše in najnižje družbe, ki ne ustvarjajo gospodarskega organizma, marveč samo olajšujejo menjavanje. Z malimi vsotami se more v njih posamnik udeleževati kupovanja in prodajanja v velikem. Osebnost stopa v akcijskih družbah popolnoma v ozadje in ž njo pravna načela, ki

¹⁾ Popolnoma v zmyslu liberalnih načel govori Stein o zadrugah. „Die wirtschaftliche Einheit ist zur organisirten Persönlichkeit geworden. Die durch diese Einheit gebildete wirtschaftliche Kraft ist noch eine ungelöste Verschmelzung von Werthcapital und persönlicher Leistung, noch fehlt die völlige Capitalsselbständigkeit dieser Form der wirtschaftlichen Persönlichkeit. Daher ist die Aufgabe dieser Einheiten wesentlich auf ihre Mitglieder beschränkt; noch ist das Handelscapital nicht frei von der persönlichen Willkür des Einzelwillens, und der letzte Schritt zur Bildung der vollkommenen selbständigen wirtschaftlichen Persönlichkeit ist noch nicht geschehen. Diese Form nun fassen wir im allgemeinen als die der Genossenschaft zusammen.“

²⁾ Die Volkswirtschaftslehre. Zweite Auflage. Wien 1878. Wilh. Braumüller. Str. 281.

so samo z osebnostjo v zvezi. Združuje se le kapital in tega združevanja se ne drži nobena, ni najmanjša npravna drobtina.

Karteli in sindikati so zasebna združevanja, v katera se pravo ne vmešava. Njihov namen je diametralno nasproten liberalnemu gospodarskemu načelu o svobodni konkurenci, samo s tem posebnim znakom, da rušijo svobodo v tekmoivanju v korist podjetnikov, ne ozirajo se pa niti na delavce, niti na konsumente, niti na tiste, kateri jim prodajajo surovo blago. Potemtakem se tudi kartel ne more imenovati organizacija gospodarskega subjekta, dasi ima mnogo več sorodnosti ž njo, nego li akcijske družbe.

Ostajajo nam torej kot gospodarske organizacije med družbami: otvorenjene, komanditne družbe in zadruga.

b) V nadomestilo enega gospodarskega subjekta se često jemlje drugi največ zato, ker prvi ne more ali ne sme izvrševati svoje naloge. V to vrsto štejemo: pooblastilo (mandatum), s katerim daje ena oseba drugi pravico, da namestu nje izvršuje gospodarski posel, sem spada tudi tako zvana negotiorum gestio, po kateri kdo prostovoljno opravlja tuje gospodarske zadeve; dalje v aruštvo nad nedoraslimi, bebeci, kaznjenci, zapravljevci, bolniki, otroci, glušci in mutastimi, oskrbovanje premoženja nenavzočih ali neznanih oseb, dedščin, ali premoženja, katerega upravljanje se je siloma vzelo lastniku, in imetja v konkurzu; zastopstvo ženinega premoženja po možu in otroškega po očetu, in končno zastopstvo in upravo imetja, ki pripada pravnim osebam. O vsem tem imamo zakonite določbe. V vseh teh slučajih se po posebni pogodbi, ki ne zadeva menjavanja, marveč osebe, nadomešča gospodarski subjekt.

c) Tretjo vrsto organizacijske pogodbe, ko se gospodarski subjekt izpopolnjuje s podrejenimi osebami, najložje imenujemo uradniško, ker je v razmerju, ki ga imajo uradniki do države, oziroma do svojega gospodarja, najlepše izražena. Uradnik ne proda s tem, ko nastopi svoj stan, svoje delavske moči, svojega uma in znanja, marveč izroči se s celo osebnostjo podjetju. Zato ima pa tudi podjetje, kateremu služi, oblast nad njim. Plača, katera se daje uradniku, ni plača njegovega dela, marveč ž njo mu podjetje zato, ker se mu je izročil, zagotovi pomenu, ki ga ima za podjetje, primerno preskrbljenje. Zato je z uradništvom nujno združeno tudi preskrbljenje v starosti in onemoglosti. Če uradnik ne izvršuje svojih dolžnosti, ne prelomi s tem kupne pogodbe, marveč dolžno zvestobo. In v tem zmislu se tudi kaznuje za stvari, ki nikakor ne spadajo v kazenski zakon. Disciplinarne preiskave in disciplinarne kazni, ki so pri uradništvu v navadi, izpričujejo to našo trditev dodobra. Uradniki so organično zvezani s podjetjem, kateremu služijo; v različnih stopinjah kot udje enega telesa izvršujejo svoj posel. Ž njimi zvečuje gospodar takorekoč svojo lastno osebo in jo izpopolnjuje. Z gospodarjem tvorijo uradniki en gospodarski subjekt, ki ima vsled tega več raznolikih, seboj organsko zvezanih udov. To organizacijo smo imenovali uradniško. S tem pa nikakor nočemo reči, da je samo uradniška. Po imenu bi kdo sodil, da se gre pri taki organizaciji samo za tiste, ki iz-

vršujejo neko javno oblast in bi se torej čudil, kako pridejo uradniki med gospodarske organizacije.

Najpreje moramo odgovoriti, da ima mnogo zasebnih, deželnih in občinskih, pa tudi državnih uradnikov strogo gospodarske posle; potem pa moramo reči, da uradniška organizacija ni vvedena samo pri uradnikih v strogem zmislu besede, pri častnikih, učiteljih, duhovnikih, marveč že marsikje tudi po zasebnih prometnih in obrtnih podjetjih.

S tem smo si ogledali vse tri vrste gospodarskih organizacij. Treba nam je le še naštetii poglavitna in značilna znamenja tiste pogodbe, na kateri slone, in razkriti temeljne razložke, ki ločijo to pogodbo od golega menjavanja.

Vsi ti razložki so utemeljeni v bistvu organizacije same. V organizacijo nastopa oseba s svojimi npravnimi lastnostimi in dolžnostimi, pri navadni menjalni pogodbi pa samo dobičkaželjnost, sebičnost; pri organizaciji se gre za skupni namen, za dobiček celega organizma, pri menjalni pogodbi pa samo za posamnikov dobiček; pri organizacijski pogodbi se upošteva, kolikega pomena je posamni za skupni namen, torej se vračunava posamnikovo delo, pri menjalni pogodbi se pa upošteva le posamnikov dobiček; pri organizacijski pogodbi se zavezuje posamnik s svojo osebnostjo, da bo zvesto in pošteno izvrševal svojo nalogo, pri menjalni pogodbi ni nobene sledi o taki obveznosti. Skratka: pri organizacijski pogodbi se zavezuje posamnik, da hoče delovati po svojih zmožnostih in razmerah čim najboljše v skupni namen, pri menjalni pogodbi pa se ne zavezuje k ničemur, on samo išče kolikor je največ možno svojega dobička.

Tako nam govori bistvo obeh pogodb; tako pa tudi določajo zakoni naših držav. Poglejmo!

1. Tisti, ki se vežejo po organizacijski pogodbi, ne smejo iskati svojega lastnega dobička na škodo svojih sopogojevalcev. Pri kupčiji, prodajanju, najemanju in vdinjavanju je to dovoljeno.

Z ozirom na družbe določajo zakoni, da mora vsak družabnik vse, kar je pridobil za družbo ali iz skupnega premoženja, deliti s svojimi drugovi. To načelo je bolj ali manj popolno izraženo v raznih zakonodavstvih.¹⁾

Notranjemu bistvu družbe se upira, da bi kak družabnik na škodo svojih sodrugov v družbi iskal svojega dobička.²⁾

Ravno to velja tudi za drugo obliko gospodarske organizacije, kadar se namestuje en gospodarski subjekt z drugim.

¹⁾ Prim. čl. 398, 529, 536, 540 švicarskega zakona. § 713, 667 nemškega državl. zak.; § 1190 avstr. drž. zak.

²⁾ Prim. Steinbach: Rechtsgeschäfte der wirthschaftlichen Organisation. Wien 1897. Str. 19: Die Gesellschaft beruht in ihrem Verhältnisse nach Innen auf Treu und Glauben; wo diese Voraussetzung entfallen ist, da ist die nothwendigste Voraussetzung für den ge-dehlichen Fortbestand der Gesellschaft entfallen.

Pri pooblastilu (mandatu) mora pooblaščenec vse, kar pridobi s svojim opraviлом, izročiti pooblastitelju.¹⁾

Avstrijsko državljansko pravo (§ 1013 in § 1004) celo določa, da ne smejo, če ni izrečne ali v stanu pooblaščenca utemeljene pogodbe, pooblaščenec zahtevati nobene plače za svoj trud. Če brez dovoljenja pooblastitelja od koga tretjega prejmejo kako darilo, je morajo izročiti ubožni blagajni.

Ravno take določbe imamo z ozirom na negotiorum gestio. V § 1039 našega drž. zak. stoji, da mora vsak, ki je brez naročila prevzel kak tuj posel, ravno tako kot pooblaščenec napraviti o tem natančen račun.²⁾

O varuhih in oskrbnikih tujega premoženja velja tudi samo po sebi, da ne smejo iskati svojega dobička na škodo tistih, katere namestujejo. Varuštvo in oskrbnništvo imenuje že rimsko pravo javen urad.³⁾ Samo v posebnih slučajih, ki jih zakon posebej določa, imajo pravico do nagrade, ki jo sme le sodnik določiti.⁴⁾

Najjasnejše je pa to načelo izraženo v tretji vrsti gospodarske organizacije. Uradnik ne sme iz svojih uradnih opravil imeti nobenega dobička. Če prestopi to določbo, se često kaznuje celo po kazenskem pravu. Zakoni gredo takó daleč, da prepovedujejo uradniku sprejeti tudi tako darilo, ki se jim ponudi zato, da izvršujejo svojo dolžnost. Splošno je prepovedano uradnikom vzprejemati darila za kako uradno opravilo.⁵⁾

Ravno to velja o vojaki. Podobno načelo imamo tudi v cerkvenem pravu, kjer se prepoveduje simonija.

Povsod vidimo, da je po gospodarski organizacijski pogodbi prepovedano iskati lastnega dobička na škodo sopogojevavcev, da je torej v tem oziru značaj organizacijske pogodbe popolnoma različen od značaja menjalne.

2. Ker posamnik v gospodarski organizaciji ne sme iskati svojega dobička na škodo podjetju, mora podjetje njega čuvati škode in mu povrniti, kar ima svojih stroškov v korist podjetju. To načelo je določeno izraženo v zakonih.

Že v rimskem pravu ima pravico vsak član kake gospodarske družbe zahtevati, da se mu povrnejo žrtve, ki jih je storil za družbo, in škodo, ki jo ima pri oskrbljevanju družabnih zadev.⁶⁾

Za varuštvo in oskrbnništvo velja ravno to.⁷⁾

¹⁾ Tako določa naravnost § 1009 avstr. drž. zak. Prav tisto pravi čl. 1983 Code civil: „Tout mandataire est tenu de rendre compte de sa gestion et de faire raison au mandant de tout ce qu'il a reçu en vertu de sa procuration, quand même ce qu'il aurait reçu n'eût point été dû au mandant.“

²⁾ Prim. § 681 nemšk. drž. zak. čl. 473, 474 švic. zak., čl. 1372 Code civil.

³⁾ Pr. I. 25: „nam et tutelam et curam placuit publicum munus esse.“

⁴⁾ Avstr. drž. zak. §§ 187—284.

⁵⁾ Čl. 177 Code penal (13. maja 1863), § 15 nemšk. drž. zak. (31. marca 1873), § 101 avstr. kaz. zak.

⁶⁾ L. 38 § 1. l. 52 § 10. 12. 15. l. 67 pr. D. h. t., l. 2 C. h. t. Škoda se mu mora povrniti z obrestimi vred: l. 67 § 2 D. h. t. Prim. Dr. Bernhard Windscheid: Lehrbuch des Pandektenrechtes II. B. 7. Auflage. Frankfurt a. M. Büttgen u. Loening. 1891. Str. 480.

⁷⁾ Prim. §§ 1014, 1037, 1042, 1190, 837, 238—242 avstr. drž. zak., čl. 93 trg. zak., čl. 1852, 1999, 1375, 471 Code civile, §§ 670, 713, 748, 683, 1835, 1915 nemšk. drž. zak.

Tudi pri uradništvu imamo popolnoma slične slučaje, ki nam dokazujejo, da se tudi uradniku povračujejo stroški, ki jih ima pri svojem poslu. Poleg svoje plače imajo uradniki še druge prejemke: pavšalne svote, reprezentacijske in funkcijske doklade in razne dijete. Teh prejemkov ne smemo všteti med dohodke, marveč smatrati se morajo le kot povračilo dejanskih stroškov.

Vodilna misel tega načela je ta-le: Če kdo uporablja v izpopolnjenje, oziroma nadomestilo samega sebe osebo koga drugega, mora nositi tudi morebitno škodo, ki jo ima dotična oseba pri svojem opraviilu. Pri ti priliki opozarjamo na tem mestu, da je veljalo svoj čas to tudi za delavce. Krščanski nazori o delu so smatrali delavsko pogodbo kot organizacijsko, ne pa kot golo menjalno pogodbo in zato so znake gospodarskih organizacij raztezali mnogo dalje, nego se raztezajo sedaj. V starejšem nemškem pravu je bil gospodar zavezan povrniti svojim poslom, kar so izgubili v njegovi službi, gospod kakega lena je moral povrniti v podobnem slučaju škodo svojemu vazalu, mesto je moralo odškodovati uradnika, ki je imel kako škodo v mestni službi.¹⁾

Popolnoma prav tolmači Steinbach te pojave, rekoč:²⁾ „Srednjeveškemu nemškemu pravoslovju je bilo pojmovanje teh zadev, kako se javlja v navedenih pravnih stavkih zato tako blizu, ker se je v nji povsod javljalo teženje po zadružni in gospodarski organizaciji.“

Našemu pravu se je to teženje izgubilo, ker sloni ravno na liberalnem individualizmu. Toda v kolikor so se ohranile oblike gospodarske organizacije, v kolikor živi torej še organizacijska oblika tudi po naših zakonih, se je ohranila tudi določba, da se povračuje škoda, ki jo ima kdo v svojem poslu za organizacijo.

3. Tretji in najvažnejši znak organizacijske pogodbe pa vidimo v tem, da se po nji zahteva zvestoba, pazljivost in pridnost. Nravni značaj te pogodbe se uprav tu najjasnejše kaže. Po organizacijski pogodbi se veže oseba s svojimi nravnimi svojstvi; zato je mogoče tudi pravno zahtevati od nje stvari, ki se pri menjavni pogodbi ne morejo.

V rimskem pravu je zadela kazen slabega slovesa („infamia“) vsacega, kdor ni kot družabnik, varuh, oskrbnik ali pooblaščenec zvesto opravljal svoje naloge. Zakon pravi:³⁾ „Infamia notatur, — qui pro socio, tutelae mandati suo nomine, non contrariio iudicio damnatus erit.“ Ravno to načelo izraža Cicero na dveh mestih:

„Si qua enim sunt privata iudicia summae existimationis et paene dicam capitis tria haec sunt, fiduciae, tutelae, societatis. Aequae enim perfidiosum et nefarium est, fidem frangere, quae continet vitam; et pupillum fraudare, qui in tutelam pervenit; et socium fallere, qui se in negotio conjunxit.“⁴⁾

¹⁾ Stobbe: Handbuch des deutschen Privatrechtes Bd. III. § 183 e.

²⁾ Rechtsgeschäfte o. e. str. 46. 47.

³⁾ L. s. D. III. 2.

⁴⁾ Pro Roscio Comoedo c. 6.

„In privatis rebus si qui rem mandatam non modo malitiosius gessisset sui quaestus aut commodi causa, verum etiam negligentius, eum majores summum admisisse dedecus existimabant. Itaque mandati constitutum est iudicium, non minus turpe, quam furti: credo propterea quod, quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in his operae nostrae vicaria, fides amicorum supponitur; quam qui laedit, oppugnat omnium commune praesidium, et quantum in ipso est, disturbat vitae societatem. Non enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis utilis. Idcirco amicitiae comparantur, ut commune commodum mutuis officiis gubernetur. Quid recipis mandatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conversurus es? Cur mihi te offero, ac meis commodis, officio simulato, officiis et obstas? Recede de medio; per alium transigam. Suscipis onus officii, quod te putas sustinere posse; quod minime videtur grave iis, qui minime ipsi leves sunt. Ergo idcirco turpis haec culpa est, quod duas res sanctissimas violat, amicitiam et fidem: nam neque mandat quisquam fere nisi amico; neque credit, nisi ei, quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis simul et amicitiam dissolvere, et fallere eum, qui laesus non esset, nisi credidisset.“¹⁾

Cicero opisuje tu pomen in potrebo gospodarske organizacije, po kateri se dosega skupni namen — (commune commodum) s skupnim sodelovanjem — (mutuis officiis) in poudarja nravni temelj te organizacije. Kdor ruši ta nravni temelj, kdor je nezvest, nepošten v ti organizaciji, uničuje ves družabni red (disturbat vitae societatem).

Naše pravo sicer ne pozna kazni „slabega slovesa“ (infamia), pač pa kaznuje s strogimi kaznimi nezvestobo pri družabnikih, varuhih, oskrbnikih in uradnikih.²⁾

Poleg zvestobe se zahteva tudi pazljivost in marljivost v izvrševanju dolžnosti, ki jih ima kdo po organizacijski pogodbi. Juristu, ki je vzrastel v novodobni šoli, se zdi čudno, kako je mogoče v zakone spraviti take npravne lastnosti, ki se nikakor ne morejo meriti s strogim merilom

¹⁾ Pro Sexto Roscio Amerino c. 38.

²⁾ Starejši zakoni se držé splošno načela, da se mora vsak kaznovati zavoľjo nezvestobe, kdor živi v takem razmerju, da je dolžan drugemu zvestobo in udanost in se proti temu pregreši. Prim. čl. 398 bav. kaz. zak. 16. maja 1813, §§ 1329—1376 splošn. prusk. dež. prava. Kasneje se je to splošno načelo izgubilo in določile so se posamne vrste oseb, ki so podvržene kaznim, če niso zveste. Liberalstvo je ubilo zdraví nazor rimskega prava in je vtihotapilo načelo, da zasebnih pogodb ne more varovati država. Pruski kazenski zakon 14. aprila 1851 ni vzprejel zasebnih uradnikov, pomočnikov, poslov med tiste, ki so po zakonu dolžni zvestobo. V odsekovem poročilu 2. komore berno zato te-le razloge: „Kdor sklepa s kom zasebne pogodbe, ki zahtevajo posebno zaupanje, naj sam skrbi; le tistim osebam, ki delujejo pod javno oblastjo in ki jih država označuje občinstvu v oskrbljevanje gotovih zadev, se skazuje večje zaupanje.“

Sedaj pa zopet prihaja pravo k splošnemu načelu. Ogerski kazenski zakon l. 1880 §§ 361—364 pozna že poneverjenje v širšem smislu. Tako tudi novi avstr. kaz. zak. § 302. Popolnoma splošno se pa izraža švic. zak. načrt l. 1894 v čl. 82, rekoč: „Kdor sebično škoduje premoženju, ki mu je izročeno, na škodo upravičenca, se kaznuje do 10.000 fr. ali z ječo do pet let.“

menjalne pravičnosti, marveč pri katerih se mora presojati osebnost, njene zmožnosti in razmere in po njih soditi, je-li je v posamnem slučaju izvrševala te dolžnosti, ali ne.

Rimsko pravo zahteva pri družbeni pogodbi, da mora družabnik s tisto marljivostjo, s katero opravlja svoje posle, opravljati tudi družabne. Sicer se kaznuje.¹⁾

Ravno to zahteva tudi pri varuštvu in oskrbništvu²⁾ in pri pooblastilu, kjer jamči pooblaščenec ne samo zato, da brez zvičajnosti izvrši svojo nalogo, marveč tudi brez nemarnosti³⁾ V tem slučaju določa zakon celo, da mora pooblaščenec tako paziti, kot bi pazil njegov pooblastitelj, torej razumno še bolj, nego pri svojih opravilih. Zadnji navedeni zakon pravi naravnost: *In re mandata non pecuniae solum, cuius est certissimum mandati iudicium, verum etiam existimationis periculum est. Nam suae quidem quisque rei moderator atque arbiter non omnia negotia, sed pleraque ex proprio animo facit; aliena vero negotia exacto officio geruntur, nec quicquam in eorum administratione neglectum aut declinatum culpa vacuum est.*⁴⁾

Tudi državni in občinski uradniki so bili po rimskem pravu odgovorni za vsako nemarnost pri svojem poslovanju.⁵⁾

Saksonski drž. zak. zahteva tudi pri družbeni pogodbi, pri oskrbovanju premoženja in pri varuštvu marljivost, ali kakor se za to glasi tehniški izraz „*diligentia in concreto.*“⁶⁾

Tudi prusko dež. pravo pripoznava to načelo.⁶⁾

Francoski zakonik zahteva od družabnika in pooblaščenca tisto skrb, ki jo ima dober rodbinski oče.⁷⁾

Po švicarskem zakonu mora družabnik opravljati posle za družbo s tisto marljivostjo in skrbnostjo kot svoje lastne.⁸⁾

Tudi v nemškem drž. zak. imamo podobne določbe.⁹⁾

¹⁾ *Socius socio etiam culpae nomine tenetur, id est desidia vel negligentiae. Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est: sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere, qualem suis rebus adhibere solet.* § 9, I. III. 25.

²⁾ L. 1 pr. D. XXVII. 3.

³⁾ L. 23 D. 1. 17; c. 11 C. IV. 35.

⁴⁾ Windscheid opisuje značaj uradništva po rimskem pravu:

„Diejenigen, welche kraft Amtes die Angelegenheiten des Staates oder einer juristischen Person verwalten, haften dem Staat und der juristischen Person, wenn nicht aus einem mit denselben abgeschlossenen Betrag, doch jedenfalls aus ihrer Anstellung, wie sie umgekehrt aus derselben einen Anspruch auf Vergütung der von ihnen geleisteten Dienste nach dem Inhalt ihrer Anstellung oder nach der Verfassung der juristischen Person haben. Ihre Verhaftung erstreckt sich auf alle Nachlässigkeit.“ (o. c. str. 620.)

⁵⁾ Prim. §§ 1371, 336, 1655, 1817, 1949, 1998.

⁶⁾ Prim. I, 13 § 55, § 56, I, 14 § 11, § 109.

⁷⁾ Čl. 1137: *L'obligation de veiller à la conservation de la chose, soit que la convention n'ait pour objet que l'utilité de l'une des parties, soit qu'elle ait pour objet leur utilité commune, soumet celui qui en est chargé à y apporter tous les soins d'un bon père de famille.*

⁸⁾ Čl. 538.

⁹⁾ Prim. §§ 276, 277, 690, 708, 1359, 1664, 1686.

Izjemno stališče ima v tem oziru avstrijski drž. zak., ki ne pozna odgovornosti za *diligentia* in *concreto*. § 1297 pravi samo: „Domneva se, da je vsak, ki ima pamet, zmožen tolike marljivosti in pazljivosti, kakršna se more rabiti pri navadnih zmožnostih. Kdor pri dejanjih, iz katerih nastaja kratenje prava koga drugega, opusti tako marljivost in pazljivost, je kriv pregledka.“

To načelo zveni popolnoma v liberalnem zmislu. Zakon zabranja samo v nekaterih slučajih, da kdo prehudo ne oškoduje drugega v medsebojnem gospodarskem boju in za presojevanje škode se jemlje splošno srednje mero. V ideji organizovanega gospodarstva se pa upošteva subjektivna stran posamnih oseb, ki so združene v organizmu. Vsaka oseba je dolžna po svojih subjektivnih zmožnostih čim najboljše delovati v skupni namen. Temu odgovarja zahteva, ki jo v tako jasni obliki izraža rimsko pravo zahtevajoč marljivost in paznost z ozirom na subjektivne lastnosti posamnih oseb.

Naše pravo je v tem oziru v protislovju s svojimi določbami o gospodarskih organizacijah, ki jih je vzprejelo iz rimskega prava. Boj med sebičnim, bojaželnim individualizmom in med npravnim značajem gospodarskih organizmov, med golo menjalno in med organizacijsko pogodbo, med materijalističnimi nazori o pomenu človeške osebnosti in med vzvišenim nazorom, po katerem je človeška osebnost središče vsega vidnega sveta, se nam tu javlja. A vkljub posamnim nedoslednostim, ki jih opažamo v raznih novodobnih zakonih, smemo reči: Pokazali smo, da pozna tudi sedanje pravo organizacijsko pogodbo, ki ima svoj temelj v npravnih lastnostih nesebičnosti, zvestobe, pazljivosti in marljivosti, katere zahteva od posamnih stanic gospodarskega organizma. V tem je najboljši obramba krščanskih načel in s tem je že dokazano, da gospodarsko liberalstvo niti ob času svoje največje moči ni moglo vreči ob tla svojega najhujšega nasprotnika. Sebični materijalisti in individualizem ni mogel premagati npravnih, v dušnih silah utemeljenih organizmov.

Organizacijsko načelo je uporabljalo seveda v najgrjih oblikah liberalstva celo samo v svojo korist: v obliki dobičkaželjnega združevanja kapitala v akcijskih družbah in v obliki sebičnih kartelov. Npravni značaj pri nadomestovanju gospodarskega subjekta v varuštvo, oskrbništvu in pri pooblaščenju je moralo nehoté ohraniti in v tem priznavati, da je nemogoče vse gospodarsko življenje snovati samo po menjalnih pogodbah. S tem je pustilo tudi za druge gospodarske organizme odprte duri vzlasti za zadruge in za uradniške organizacije.

Ob času, ko je liberalstvo bilo na vrhuncu svojega gospodarstva, so pač gospodarski organizmi hirali. Kar jih je bilo ohranjenih v kmečkem in obrtnem stanju, so jih liberalni zakoni uničili, a pri tem niso pomislili, da je v načelih, ki so jih ravno ti zakoni še ohranili iz prejšnjih časov, še vedno ohranjen temelj, na katerem se morejo iznova oživiti. In jeli so se oživljati: Zadruge kar kipé na dan in tudi uradniška organizacija se vedno bolj prostira pri zasebnih podjetjih. Življenjsko silo za življenje teh

organizacij je ob času, ko se je zdelo, da je liberalstvo za vedno zagotovljeno svoje vlade, ohranjalo v svojem božje-človeškem, neporušljivem organizmu — krščanstvo t. j. katoliška cerkev. Družabni, gospodarski organizmi imajo svoj vzor v prvotnem, enostavnem rodbinskem organizmu. Rodbina je vzor za vse druge človeške organizacije. Krščanstvo je ustvarilo in ohranilo najpopolnejšo rodbinsko obliko s svojim načelom o zakramentalnem značaju zakonske zveze; ohranilo je pa tudi drugo, za razvoj vsega družabnega življenja neizmerno važno resnico, da je namreč celo človeštvo velik rodbinski organizem, čigar člani morajo v organski zvezi v svojih manjših organizmih sodelovati za skupni namen vsega človeštva.

B) Svobodna menjalna pogodba in liberalstvo.

Svobodna menjalna pogodba je osnovna zahteva našega, na liberalstvu slonečega zakonodavstva in nujna posledica načelo o neomejenem gospodarskem boju, ali kakor se mu drugače pravi, svobodni konkurenci. Dosledno po teh načelih bi moralo pravo čuvati svobodo in samo za to skrbeti, da se pogodbe, ki se sklenejo, tudi držé. Država bi morala nastopiti še-le potem, ko se je kaka pogodba izvršila. Sicer bi ne imela pravice posegati vmes, razven ko bi kdo pri sklepanju pogodbe, pri svojem tekmovanju ali v gospodarskem boju sploh izvršil kako tako dejanje, ki je zavoljo svoje nevarnosti za splošni pravni red prepovedano po kazenskem pravu. V tem slučaju se pa država ne vmešava naravnost v gospodarski boj, marveč samo posredno. Kaznjivo dejanje zasleduje in kaznuje naravnost, le nenaravnost pa se dotika tudi morebitnih pogodb, ki so v zvezi s kaznivim dejanjem in jih proglašá za neveljavne.

Gospodarski boj in gospodarske pogodbe spadajo po liberalnih načelih strogo v zasebno pravo in tu ima država le to dolžnost, da brani posamniku svobodno gibanje v tem oziru in njegove po svobodnih pogodbah pridobljene pravice.

Tako bi moralo biti. Toda dejanski se je pokazalo, da se ta načela ne dadé vzdrževati. Razmere same so prisilile zakonodavstvo, da si je postalo nedosledno in da je samo jelo rušiti načelo, na katerem sloní. V naslednjih vrstah hočemo dokazati, kako je vkljub temu, da načelno še vedno velja svoboda v gospodarskem boju, že mnogo zakonitih določb, ki zaničajo to svobodo in kako se v zakonodavstvu vedno bolj pojavljajo organizacijska gospodarska načela.

1. V zmislu liberalnih nazorov določá zak. dné 14. junija 1868, drž. zak. št. 62, da ima veljati popolna svoboda pri posojilnih pogodbah. Obresti, za katere se dogovori dolžnik z upnikom, so veljavne kakor so se sklenile in se lahko iztožijo. Posledice temu zakonu so razvidne same po sebi. Po Jožefa II. zakonih je bila pri nas obrestna mera omejena; z novim zakonom je lahko obsegala po sto in še več odstotkov; postala je neomejena. Odeuštvo se je čudovito razširjalo in od vseh strani so prihajale zakonodavstvu

prošnje, naj se v tem oziru kaj sklene. Zlasti kmečki oderuhi so imeli zlate dni. Vlada se je naposled zganila. Meseca oktobra 1879 je predložila državnemu zboru načrt zakona proti oderuštvu. V utemeljevanju pravi: „Splošno je znano in komaj bi se kdo temu upiral, da je sicer z imenom oderuštva označeno izkoriščanje dolžnikov po brezvestnih upnikih vedno in pod najrazličnejšimi oblikami živelo, da pa število oseb in družin, ki so po takih dejanjih prišle v nesrečo, ni bilo nikoli toliko in vpliv na splošnega gospodarske razmere nikoli tako ogromen, kakor sedaj.“¹⁾

Dobro! Toda poglejmo sedaj, kako je vlada preskočila rubikon svobodne pogodbe. V navedenem utemeljevanju pravi, da se često dogajajo slučajji, ko mora sodnik upniku prisoditi po sto ali več odstotkov, „da si je v teh slučajjih jasno, da je upnik zlorabljal lahkomišelnost, neizkušnost ali potrebo dolžnikovo in po splošnih pojmih delal nenravno. Tako z nramnega stališča nedovoljeno dejanje potrjevati s sodnijsko razsodbo se upira pravnim pojmom.“²⁾

Vlada se torej skriva za nramnost, a pri tem ne pomisli, da gospodarski boj nramnosti sploh ne upošteva, ker ne upošteva oseb, marveč samo dobiček in izgubo. Ves liberalizem je nramen in iz nramnih načel neomejene svobode sledé nramna dejanja. Nedsledno in nelogično je torej stališče zakonodavstva, ki na eni strani sloni na načelu svobodnih menjalnih pogodb, na drugi pa imenuje nramne nramne posledice tega načela. Tako se zmeta samo sebe ujeda.

Odek, ki se je posvetoval o vladni predlogi, je predložil dné 6. marca 1880 (poročevalec je bil dr. Rydzowski) državnemu zboru načrt zakona, ki je šel dalje nego vladni. Po tem zakonu se določa najvišja obrestna mera, ki se more iztožiti, na 10%. Poslanska zbornica je v nekoliko izpremenila ta načrt, tudi gospodska zbornica je marsikaj predrugčila in tako smo dobili zakon proti oderuštvu, katerega § 1 se glasi: „Kdor pri podeljevanju ali podaljšanju kredita izkorišča lahkomišelnost, sebi znano potrebo, slaboumnost, neizkušnost ali čuvstveno razdraženost tistega, ki jemlje kredit, s tem, da si dá sebi ali tretjemu obljubiti ali dati dobiček, ki je v stanu s svojo brezmernostjo učiniti ali pospeševati gospodarsko uničenje izposojevalca, je kriv prestopka in se kaznuje s strogim zaporom od enega do treh mesecev in z denarjem od 100 do 500 gld.

S tem zakonom, ki dejanski ubogo malo pomaga, je načelno razbita svoboda pri kreditnih pogodbah in nramno je samo po sebi, da se bo ta zakon na škodo ti svobodi dalje razvijal. Pravno načelo, ki je v tem zakonu izraženo, je v nramnostnem nasprotju z načeli gospodarskega liberalstva.

¹⁾ 3. pril. k stenogr. zapisn. drž. zbora. 1879—1880. Str. 5.

²⁾ Ib. str. 6.

Kakor pri nas, tako je tudi v drugih državah pri kreditnih pogodbah omejena svoboda. Tu naj omenjamo samo nemški ¹⁾ in švicarski zakon.²⁾

V teh določbah vidimo, kako se po zakonu vmešavajo pravne zahteve v gospodarski boj, kako se upoštevajo osebe in njihove subjektivne lastnosti, kako se torej načelno uničuje materialistični nazor gospodarskega liberalizma in — nedosledno sicer, vendar odločno priznava načelo organizovanega gospodarstva.

2. Lastnik ali podjetnik sta odgovorna za škodo, ki jo ima kdo iz njunega lastništva ali podjetja. To načelo je popolnoma v zmislu zasebnega individualističnega gospodarstva. V novejšem času pa vidimo, da se v tem oziru pojavljajo druga načela. Ne samo škoda, ki jo ima kdo vsled posredne ali neposredne krivde kakega lastnika ali podjetnika, se povrača, marveč tudi tista, ki jo povzročijo slučajni dogodki. Bolezen, prerana smrt, onemoglost, starost, poškodba premoženja po toči, povodnji, ognju itd. so taki dogodki. Po liberalnih načelih bi moralo tu veljati staro določilo: *Casus nocet domino* — in gospodar bi moral nositi vso škodo. Zakonodavstvo pa v teh slučajih vedno bolj sistematično izraža načelo, naj se v tem slučaju škoda razdeli na vse tiste, ki so v enakih razmerah. Pred zakonodavstvom so se tu oglasila zasebna podjetja — zavarovalnice za življenje, proti vremenskim uimam itd., novejši čas stopa zakonodavstvo na dan in v mnogih slučajih zavezuje dotičnike, da morajo po medsebojni razdelitvi povrniti škodo posamniku. To velja pri delavskem zavarovanju za slučaj bolezni, nezgode, starosti in onemoglosti.³⁾

Po mnogih državah že velja zakon o obveznem zavarovanju proti ognju, drugod (na pr. pri nas) čaka še ustavne obravnave. Iz vsega tega vidimo, da se načelo, naj se škoda z razdelitvijo povrača, vedno bolj ustavlja. In kaj pomenja drugzega to načelo, nego da so dotičniki, med katere se deli škoda, udje enega organizma. Organizacija tudi v tem oziru zmaguje proti liberalnemu individualizmu.⁴⁾

¹⁾ Nemški drž. zak. § 138 odst. 2: Nichtig ist ein Rechtsgeschäft, durch das Jemand unter Ausbeutung der Nothlage, des Leichtsinns oder der Unerfahrenheit eines Anderen sich oder einem dritten für eine Leistung Vermögensvortheile versprechen oder gewähren lässt, welche den Werth der Leistung dergestalt übersteigen, dass den Umständen nach die Vermögensvortheile in auffälligem Missverhältnisse zu der Leistung stehen. Ta določba je še načelnejša, nego navedena naša.

²⁾ Čl. 80 odst. 1: „Wer die Nothlage, den Unverstand, die Charakterschwäche, den Leichtsinns oder die Unerfahrenheit einer Person planmässig benützt, um sich übermässige Vortheile von ihr versprechen oder gewähren zu lassen, welche mit seiner Leistung in keinem Verhältnisse stehen, wird mit Geldstrafe bis zu 30.000 Franken oder mit Zuchthaus bestraft. Die Geldstrafe soll mindestens das zehnfache des übermässigen Vortheils betragen.“

³⁾ Zavarovanje v tem zmislu je vvedeno na Nemškem. Značilno je, da se ta ideja celo na strogo individualistiškem Angleškem od dne do dne bolj širi. Prim. dr. Emil Steinbach: Die Grundsätze des heutigen Rechtes über den Ersatz von Vermögensschäden. Wien 1888. Manz. Str. 69.

⁴⁾ V dokaz, kako je načelo organizmovne vzajemnosti v slučaju nesreče živelo v srednjeveških gospodarskih organizmih, navajamo tu besede enega njihovih najznamenitejših poznavavcev — Gierke-ja, ki pravi: „Nicht blos in religiöser und geselliger Be-

3. L. 1859 se je proglasila obrtna svoboda v zmislu liberalnih gospodarskih načel t. j. svobodno tekmovanje v obrtnem oziru. Uspeh te svobode se je kmalu pokazal. Mali obrtniki so jeli propadati. Z večino v njihovih vrstah je pa vzporedno rastla tudi revščina delavskega stanu, ki je po „svobodni delavski pogodbi“ suženj velikega obrta. Za zgled, kaj je rodila obrtna svoboda, bodi to-le:

L. 1879 so plačali mali obrtniki za 13.767 gl. 87 kr. manj davka, nego so ga plačali l. 1858, torej preden se je uvedla obrtna svoboda. Z ozirom na število in na večje davke bi bili morali plačati mali obrtniki l. 1879 več nego dva krat toliko, kot so plačali 1858. Po vsi pravici moramo torej reči, da se je njihova davčna moč za več nego za polovico poslabšala. Če pa pomislimo, da se davki izterjavajo s silo in da gospodarska moč gotovo hitrejšje pada, nego po davčnem vijaku privita davčna moč, smemo trditi, da so bili obrtniki tekom 20 let obrtne svobode gospodarsko uničeni.

Od vseh strani so se čuli klici na pomoč. Vlada je vsled tega predložila načrt obrtnega zakona drž. zboru meseca decembra 1880, v katerem je mnogo osnovnih omejitev obrtne svobode. Saj je uprav namen novega načrta bil naperjen proti ti svobodi. Čudno, da ne rečemo smešno, se torej čuje, če vlada v utemeljevanju prav tega načrta krčevito zagovarja liberalna načela:

„Trgovsko ministerstvo izjavlja brez ovinkov, da stoji na temelju obrtne svobode. To pa ni stališče neomejene obrtne svobode.“¹⁾ Ravno tam²⁾ beremo: „Svobodno tekmovanje je brez dvojbe najprimernejše sredstvo, da se cene priredé razmeram in trgu primerno.“

Stališče obrtne svobode, ki ni stališče neomejene obrtne svobode umej, kdor more. Nam je sijajen dokaz, kako je vlada, v svesti si svoje nedoslednosti, s praznimi besedami hotela rešiti svojo logiko. Priznavamo sicer, da ima vladni načrt in kesneje od drž. zbora vzprejeti zakon mnogo pomanjkljivosti, toda tega, da v mnogih temeljnih točkah ne uničuje obrtne

ziehung sollte die Gilde enge verbunden sein: bei allen Vorkommnissen des Lebens überhaupt sollten die Genossen sich gegenseitig unterstützen. Für den erkrankten, verarmten, oder nothleidenden Bruder hatte daher die Gesamtheit zu sorgen, oft hatte sie sogar ihm eine Beisteuer zu Reisen zu geben. Daraus entstanden bei vielen Gilden genauere Vorschriften über die Art und Weise der Unterstützung und über den Umfang, in welchem dieselbe bei einzelnen besonderen, die Person oder das Eigenthum treffenden Unglücksfällen gewährt werden sollte. So wurde namentlich häufig vereinbart, dass die Gesamtheit einem durch Schiffbruch, Wassernoth, Feuersbrunst, Diebstahl oder Raub beschädigten Genossen einen bestimmten Ersatz zu leisten habe. Hiefür mussten regelmässige Beiträge der Einzelnen in Anspruch genommen werden und da eine genauere Regelung dieses Punktes nöthig erschien, trat oft bei derartigen Vereinen die vermögensrechtliche Seite vornehmlich hervor. Kein privatliche Versicherungsvereine, wie unsere Assecuranzcompagnien, waren indes diese Gilden nie.“ Das deutsche Genossenschaftswesen I. Str. 229.

¹⁾ 253. pril. k stenogr. zapisn. drž. zb. 1880—1881; str. 85.

²⁾ Str. 89.

svobode in s tem liberalnega načela o svobodnem tekmovanju, ne more zanikavati nobeden. Določbe, po katerih se mora izkazati rokodelcec, da je sposoben za svoj posel, in obvezne zadruga so pač vse kaj drugega, nego svoboda v liberalnem zmislu. Poročilo obrtnega odseka pove naravnost, kam meri novi zakon, ko pravi,¹⁾ da sta „obrotna svoboda in neumno slepilo, kakor da bi bilo svobodno tekmovanje edino pravi regulator pridobitnega življenja“ poglobitna vzroka obrtnemu propadu.

Da novi obrtni zakon bije ob svobodno tekmovanje, bi se nam ne zdelo vredno dalje dokazovati, ko ne bi pri tem imeli še drugega namena, namreč pokazati, kako zakonodavstvo nehoté tišči na organizovano gospodarstvo. To, da so se ustanovile obvezne obrtne zadruga, nam je en dokaz. Drugi pa podajemo iz razmerja, katero določa novi zakon med delavci in delodajavci.

Po liberalnih načelih spada med menjavno pogodbo tudi delavska pogodba. Delavce prodaja svojo delavsko moč po tistih gospodarskih zakonih, kakor kmetič svojo pšenico, črevljar svoje črevlje. Tako slove liberalni nauk. Svobodno tekmovanje velja tudi za tisto menjalno pogodbo, po kateri zamenja delavce svojo delavsko moč za košček vsakdanjega kruha.

To načelo izraža tudi novi, v izboljšanje zakona l. 1859 izdani obrtni zakon, rekoč (VI. pogl. § 91): „Določitev razmer med samostojnim obrtnikom in njegovimi pomožnimi delavci je med mejami, ki jih določa zakon, predmet svobodne pogodbe.“

V svojem utemeljevanju pravi vlada:

„Die Festsetzung der Verhältnisse zwischen den Gewerbsinhabern und ihren Hilfsarbeitern ist innerhalb der durch die Gesetze gezogenen Grenzen Gegenstand freier Uebereinkunft. — Potem pa pristavlja:

Diese Umgrenzung der Freiheit des Uebereinkommens durch positive Gesetzesbestimmungen in einzelnen Beziehungen ist aber ein Ausfluss des von der Wissenschaft und der Erfahrung anerkannten Satzes, dass der rechtlichen Freiheit der Hilfsarbeiter zum Abschlusse von Verträgen über die Verwerthung ihrer Arbeitskraft nicht ebenso eine thatsächliche Freiheit bei Verabredung der Vertragsbedingungen entspricht, indem der privatrechtlich freie Wille des Hilfsarbeiters häufig unter der Herrschaft des Missverhältnisses der eigenen Lage gegenüber jener des Arbeitgebers (Unternehmers) steht, und der Hilfsarbeiter in Folge seiner ökonomischen Zwangslage nicht im Stande ist, ihm etwa angebotene harte Arbeitsbedingungen abzulehnen, da dies zumeist einer Verzichtleistung auf den Erwerb gleichkäme, was dem Arbeiter eben nicht möglich ist.“²⁾

Da, svoboda! Delodajavec je vezan na celo vrsto določil, kakšen mora biti prostor, kjer se dela, kakšne varnostne naprave. Omejeno je otroško in žensko delo, določen normalni delavnik. Zaukazani so delavski zapiski,

¹⁾ Pril. 580 l. 1881—1878. str. 4.

²⁾ Pril. 253. 1880 1881. Str. 109.

delavski redi, in določa se obrtno nadzorstvo, ki ima nadzirati, da se izvršujejo vsa ta določila. Ali ni s tem razbito načelo obrtne svobode? To velja z ozirom na delodajavca. Z ozirom na delavca je pa nedoslednost še gorja. § 85 zak. dné 8. marca 1885, drž. zak. št. 22, pravi:

„Če zapusti kak pomožni delavec obrtnega podjetnika brez zakonito dopustnega vzroka pred časom, je kriv prestopka obrtnega reda in se mora ka zn o v a t i po tega določilih. Vrh tega je obrtni podjetnik upravičen po gosposki prisiliti pomožnega delavca, da se vrne k delu in zahtevati, da se mu povrne prestana škoda.“ Po § 135 je kazen navadno zapor in sicer po § 131 lit. c do treh mesecev.

Neumljivo! Zasebnopravni značaj v zmislu zakona navadne kupne pogodbe se tu naenkrat pojavlja kot j a v n o p r a v e n. Delavec, ki prelomi tako pogodbo, se kaznuje z zaporom.

Kako se je lovila vlada pri utemeljevanju te določbe, je vrlo zanimivo. V utemeljevanju beremo:

„Wenn auch die im Arbeitsvertrage geregelten Verbindlichkeiten zunächst civilrechtlicher Natur sind, so ist doch nicht zu übersehen, dass die Grenze zwischen Civil- und Strafrecht keine unveränderliche, sondern eine von den jeweiligen öffentlichen Verhältnissen abhängige ist. Dass aber in diesem Gegenstande öffentliche Interessen obwalten, wird wohl nicht bestritten werden, wie es auch eine Gefährdung der Industrie und des Gewerbes involvirt, wenn diese dem Contractbruche der Hilfsarbeiter stets ausgesetzt bleiben. — — — Gewerbsinhaber und Hilfsarbeiter müssen eben Hand in Hand gehen, die Wohlfahrt der Einen steht in einer Wechselwirkung mit dem Gedeihen des Anderen, die allzuweit getriebene einseitige Verfolgung der Classeninteressen schädigt den aufrechten Bestand beider Theile.“¹⁾ Ravno tam pravi vladno poročilo, da se je kazenska določba za delavce, če prelomijo pogodbo, vzprejela v zakon iz istega vzroka kakor določbe delodajavcem v škodo, namreč „iz ozirov na splošno blaginjo. (aus Rücksichten des öffentlichen Wohles.“)

Toda kaj ima splošni blagor s prelomitvijo zasebne pogodbe? Ali se ne dosega splošni blagor po liberalnih načelih le po svobodnem tekmo vanju?

Da, tu je tista nedoslednost, ki je posledica nesoglasja med zdravo pametjo in med zmoto. Razmerje med delavcem in delodajavcem sega v splošni blagor, je javnopravnega pomena. Delavska pogodba ni navadna menjalna pogodba, marveč organizacijska pogodba z zahtevo zvestobe od obeh strani z vzvišenim nravnim značajem. Ali ne zvené ta načela iz navedenih zakonov, katerim moremo pridejati še to, da se tudi posel, ki samovoljno zapusti službo, pri nas kaznuje z zaporom? Podobna določila imajo tudi v drugih državah: na Pruskem, Bavarskem, Saksonske²⁾.

¹⁾ 253. pril. str. 113, 114.

²⁾ Stengl, Wörterbuch des deutschen Verwaltungsrechtes Bd. I. Str. 583 nasl. V tistih deželah, ki so pod vplivom francoskega prava, je razmerje med poslom in gospodarjem le zasebnopravno.

Popolnoma umljivo nam je, če spada pod kazenski zakon taka prelomitev delavske pogodbe, ki je lahko splošno škodljiva, na pr. pri osebah, ki so postavljene za varstvo pri železnicah ali pri paroplovbah. Ali kako se more kazensko kaznovati delavec, ki prehitro izstopi iz dela, to je neumevno po liberalnih načelih. Za uradnika ni na pr. nobene take določbe. Ako stori kako dejanje, ki je prepovedano v kazenskem pravu, se kaznuje, kakor vsak drugi. Nobene izjeme ni v kazenskih določilih zanj. Če pa ne izvršuje svoje dolžnosti, se kaznuje v svoji organizaciji disciplinarno in v tem nima kazenski zakon nobenega posla.

Odkod torej kazen za delavca? Skrajno nedosledna je ta določba v liberalni državi. Razložljiva pa je po starem krščanskem nazoru o delu. Obrtno delo se je svoj čas smatralo kot javen urad in obrtni delavec je bil kot člen svojega obrtnega organizma hkrati tudi važen ud celega državnega telesa. Njegov organizem in vsa država mu je morala biti zvesta; on pa obema. Nezvestoba je rušila splošni red in je bila kaznjiva. Čudno je pa, da se je ta sled ohranila pri nas samo za delavca. Delodajavec, tudi če je delavcu nezvest, če ga odžene brez vzroka, ne zapade v kazenski zakon. Zvestoba se zahteva samo za delavca. In to ne more dolgo tako ostati, ker zvestoba se samo za zvestobo prodaja.

To nesorazmerje se nam kaže še v drugih slučajih. Po obrtnem zakonu (§ 99 a) se zahteva od vajenca ubogljivost, zvestoba, molčečnost, pridnost, pošteno vedenje. Ali niso to npravne lastnosti? Ali se dadé te kupovati in prodajati? Ali morejo spadati med predmete svobodne pogodbe? Hic Rhodus! Ravno to vprašujemo pri obrtni določbi (§ 76), ki pravi, da je pomožni delavec dolžan svojemu gospodarju zvestobo, ubogljivost, spoštovanje, da mora biti pošten spravlji v.

Samo eno razlago imamo za te zakone in ta je: Liberalna načela so neizvedljiva in v gospodarsko življenje sili sama po sebi npravna moč organizovanega gospodarstva.

4. Po § 76 avstr. obrtnega zakona so dolžni pomočniki, tvorniški delavci, vajenci molčati o razmerah v podjetju. Sicer se lahko takoj odpusté in celo kaznujejo z zaporom do treh mesecev. — Francoski kazenski zakon (dné 13. maja 1863) pravi, da se vsak voditelj, pomočnik ali delavec, ki objavi, ali skuša objaviti kako tvorniško tajnost tujcem ali Francozom v tujini, kaznuje z ječo dveh do pet let in s kaznijo 500 do 20.000 frankov. Če se izda skrivnost Francozom bivajočim na Francoskem, znaša kazen 3 mesece do dveh let in 60 do 200 frankov. — Nemški zakon (dné 27. maja 1896) določa v § 9, da se kaznuje do 3000 mark, ali z zaporom do enega leta, kdor kot uslužbenec, delavec ali vajenec kakega podjetja objavi podjetne tajnosti, dokler traja njegovo službeno razmerje. Odkod so te določbe? Ali se morejo umevati, če ni razmerje med delavcem in delodajavcem organizacijsko razmerje obljubljene in zagotovljene zvestobe? Nemški vladni načrt naravnost pravi: „Die Wahrung des Geheimnisses soll nur jenen Personen obliegen, welche mit der Eingehung des Dienstverhältnisses eine persönliche Treupflicht stillschweigend übernommen haben.“¹⁾

¹⁾ Hirth und Seydel, Annalen, Jahrg. 1895 str. 443.

Ali se pa more govoriti o zvestobi, če velja delavska pogodba samo za kupno pogodbo, če so tudi zanjo veljavna načela svobodnega tekmovanja? Tudi tu vidimo, kako razpada v nič liberalno načelo in kako se — zopet samo od delavcev — zahtevajo npravne dolžnosti.

5. V švicarskem obligat. zak. 536 se prepoveduje družabniku trgovati v svojo korist tako, da se družbi škoduje. § 1013 avstr. drž. zak. smo že prej navedli, ki prepoveduje pooblaščenca brez pooblastiteljevega dovoljenja vzprejeti od koga tretjega kako darilo. § 82 *e* avstr. obrt. zak. prepoveduje trgovskemu pomočniku, da ne sme brez delodajavčevega dovoljenja imeti temu škodljivega postranskega obrta. Čl. 59 nemšk. trg. zak. določa, da ne sme trgovski pomočnik brez gospodarjevega dovoljenja trgovati zase ali za tretjega. Sicer lahko smatra kupčijo kot zase sklenjeno.

V prvih dveh določbah se gre za organizacijske pogodbe; zato sta sicer nedosledni in v protislovju z liberalnimi načeli, toda po organizacijski pogodbi umljivi. V drugih dveh se pa v razmerju, ki je sklenjeno po svobodni delavski pogodbi, po svobodnem tekmovanju, uprav to svobodno tekmovanje prepoveduje. Zopet se zahteva posebna zvestoba od nižjega. Značaj organizacije stopa i tu na dan in dokazuje, da se med ljudmi z mehaniškimi, materijalističnimi publicami o svobodnem gospodarskem življenju nikamor ne pride. Človeška osebnost je npravna in kjer nastopa, se ne more otresti svojega npravnega značaja.

Iz navedenih podatkov pa vidimo tudi, kako kapitalisti nprjni razvoj našega prava v organizacijskem zmislu otresajo vedno tako, da se zanje ohrani svoboda, da se pa samo delavcem omejuje, da se poštenje in zvestoba zakonito terjata od delavcev, od njih pa ne. Določbe delavskega varstva omejujejo sicer tudi delodajavcem svobodo, a pri tem omejevanju je bilo malo npravnih nagibov. Kapitalisti so se vdali, ker drugače niso mogli.

Najznačilnejše vidimo kapitalistiško nedoslednost v kartelih. Oni, ki živé edino le od načela svobodne konkurence, uničujejo ravno to načelo v svojih kartelih, in država, ki načelno še vedno sloni v gospodarskem oziru na svobodnem tekmovanju, j i m k a r t e l e d o v o l j u j e. Karteli so ironija svobodne konkurence in ni je večje liberalne nedoslednosti, kor se nam v njih kaže.

To poglavje smo bili pričeli s tem, da smo opozarjali na čisto obliko svobodnega tekmovanja — v d r a ž b i. Sedaj, ko smo završili svojo nalogo, lahko vprašujemo: Ali ima gospodarsko življenje v naših dneh dražbeni značaj? V mnogih ozirih pač; toda dokazali smo opisavši gospodarsko organizacijsko pogodbo in njene oblike in pokazavši nedoslednosti med liberalnimi načeli in mnogimi pravnimi določbami vzlasti z ozirom na delavsko pogodbo, da se liberalstvo samo ubija in da smemo na temelju tega, kar še imamo v zakonodavstvu, zapisati gotovo in popolno smrtno obsodbo grdega, podlega, človeški naturi diametralno nasprotnega liberalstva. Zato pa tudi smemo upati boljše bodočnosti.

Dr. Jan. Ev. Krek.

Nekaj člankov v obrambo sv. pisma.

III.

Navdihnjenje sv. knjig je razodeta resnica, kakor učlovečenje Sinu božjega. Ako bi nam Bog ne bil razodel, bi navdihnjenja sv. knjig z gotovostjo ne mogli spoznati po nobeni drugi poti. Ta razodeta resnica o vseh svetih knjigah nasploh in o vsaki posebe hrani se pa, kakor vse druge razodete resnice, edino le v sveti cerkvi. Drugod bi je z gotovostjo ne mogli izvedeti. Tako vede nauk o sv. pismu k sv. cerkvi. Držimo se matere cerkve, bodimo verni otroci, ako hočemo biti narod mlad in jak.

Sv. pismo je božja knjiga. Njena čast je neprecenljiva, njena vrednost brezmejna. V njej je človeštvu zaklad vsega, kar je pravo, dobro in lepo. Ni čuda, da se je od nekdanj zanj poganjil ves krščanski svet.

Prav radi tega pa, pravijo protestantje, bi morala biti pot do sv. pisma vsem popolnoma odprta. Vsakomur bi moralo biti prosto zajemati in srkati iz njega božjih naukov in resnic. Čemu si prilastuje sv. katoliška cerkev pravico do sv. pisma? Čemu dobivamo sv. pismo po rokah sv. cerkve? Proč tedaj s cerkvijo! Sv. knjige so dane vesoljnemu človeštvu, človeštvo skrbi za nje, ne pa cerkev!

Tako učijo in pišejo protestantje, ki se hvalijo, da so strli ozke sponе, v katere veže sv. katoliška cerkev človeški razum. Toda, kakor v vseh drugih prepornih točkah, bijejo protestantje tudi v tej človeškemu razumu v obraz. Nauk sv. katoliške cerkve je v soglasju z zdravim razumom, vsi drugi nauki pa so mu bolj ali manj nasprotni. Dokazali bodemo slovenskemu razumništvu, kako zelo ustreza človeškemu razumu pravica in oblast, katero si prisvaja sv. cerkev gledé sv. pisma. Reči smemo, da bi sv. pismo bilo za nas brez vsake koristi in cene, ako bi je ne prejeli iz rok sv. cerkve. Iz te razprave bo tudi razvidno, da je cerkev, kakršno je Kristus ustanovil, stebler resnice, ob kateri se v vseh vekih zaganjajo uporni valovi človeških zmot, zahteva zdravega človeškega razuma in da protestantom in liberalcem ne kaže drugega nego vrniti se v sv. cerkev, ako hočejo rešiti vero, npravitvenost, znanost, leposlovje in umetnost.

Protestantje pravijo, da nima sv. cerkev nobene pravice in oblasti gledé sv. pisma, katoličani pa učijo, da pritiče sv. cerkvi sodba o sv. pismu. Po katoliškem nauku sodi sv. cerkev nezmotljivo, katere knjige so navdihnjene in katere niso, kateri deli sv. pisma so avtentični in kateri niso, kak pomen imajo posamezni stavki, ali se katera-koli preloga zлага z izvirnikom ali ne itd. Dokažimo torej, koliko se zлага katoliški nauk sè zdravim človeškim razumom.

Ako nima sv. cerkev nobene oblasti in pravice gledé sv. pisma, po kateri poti naj izvemo dandanes, kaj je navdihnjeno in božje in kaj ni navdihnjeno in kaj ni božje? Kdo naj nam pove, katera knjiga je navdihnjena?

Dokazali smo sicer v drugem članku, da narekuje že sam človeški razum bivanje navdihnenih knjig. To velja zlasti za stari zakon, ko ni bilo nezmotljive učeče cerkve. V starem zakonu so bile sv. knjige veliko bolj potrebne nego v novem. Ker ni bilo drugega avtentičnega sredstva za ohrambo božjega razodetja, je bila potreba sv. knjig nujna. Ta nujnost pa ni bila absolutna, ampak relativna. Radi tega je naš razum ne more umeti a priori. Neskončnemu Bogu je na razpolago neskončno število sredstev v ohrambo razodetja. Še manjša nujnost je za knjige novega zakona. Nemogoče je tedaj a priori spoznati bivanje sv. knjig, bodisi starega, bodisi novega zakona. Ako pa ni mogoče a priori spoznati bivanja sv. knjig sploh, je tem manj mogoče spoznati bivanje določenih sv. knjig. Tukaj so vsi dokazi zastoj, kajti slednjič je navdihnjenje sv. knjig, kakor tudi božje razodetje in sploh ves nadnaravni red odvisen od svobodne volje božje. Naš razum je popolnoma nezmožen spoznati z gotovostjo in a priori vse človeštvu izročene sv. knjige.

Kako naj pridemo do gotovega spoznanja vseh sv. knjig?

Protestantje pravijo: Gotova znamenja, ali je knjiga navdihnjena, so v knjigi sami. Gotovo znamenje je lepota sloga, ki se razodeva v priprosti vzvišenosti, so čudeži in prorokovanja, ki se v knjigah resnicoljubno pripovedujejo, so čudežni učinki, ki se pojavljajo pri čitanju sv. knjig itd. Tako protestantje! Toda, kdo ne vidi, da so vsa ta znamenja zelo negotova in slepilna. Kar je tebi vzvišeno, je meni vsakdanje, kar tebi ugaja, meni preseda, kar se tebi zdi resnično, se meni zdi lažljivo. Dokazali smo tudi že v prvem članku, da je zunanja oblika sv. knjig lahko človeška. Naravnost smešna pa je trditev, da je knjiga navdihnjena, ako se v njej pripovedujejo čudeži in prorokovanja.

Janez David Michaelis ¹⁾ je postavil drugo nič manj nezmislno podmeno: Knjiga je navdihnjena in sicer gotovo in izključno, ako jo je spisal apostol. To naj bi veljalo za novi zakon!

Ne! Apostoli so bili sicer nezmotljivi, toda s tem še ni rečeno, da so njih knjige navdihnjene! Kaj drugega je nezmotljivost, kaj drugega navdihnjenost! Kar je navdihnjeno, je gotovo ob enem tudi brez pogrška; kar pa je brez pogrška, ni gotovo tudi že navdihnjeno. Apostoli so lahko pisali brez zmote, dasi jih ni Bog navdihoval, ampak samo čuval, da bi zmote ne zapisali. Kaj so pisali, ni bilo odvisno od božje, ampak od njihove volje. Ako pa je knjiga spisana po volji človeški, ne more se nikdar imenovati božja ali navdihnjena.

Protestantje ugovarjajo: Dokazano je, da je Bog mrsikaj apostolom tudi razodeval in navdihoval. Kristus je namreč rekel ²⁾ svojim učencem:

¹⁾ Introd. in N. T. t. I. c. 3.

²⁾ Mat. X. 18, 19, 20.

„Kadar vas bodo pa izdali, ne skrbite, kako in kaj bi govorili; zakaj dano vam bo tisto uro, kaj govorite. Niste namreč vi, kateri govorite, ampak Duh vašega Očeta je, kateri v vas govori: . . . Δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἑκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσετε. οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστέ οἱ λαλοῦντες ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν, na drugem mestu: ¹⁾ Kadar pa pride on, Duh resnice, vas bo učil vso resnico: . . . ἐδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Iz tega je razvidno, da je sv. Duh apostolom marsikaj razodel in navdihnil.

Odgovor je jasen: Iz sv. pisma se lahko dokaže, da so bili apostoli nezmotljivi, da jim je sv. Duh marsikaj razodeval in jih tudi v govorjenju navdihaval; da jih je pa tudi v pisanju navdihaval in sicer navdihaval z ozirom na vse, kar so pisali, se vsaj z neomajno gotovostjo ne more dokazati. Mnogo so apostoli govorili sami iz sebe, mnogo so lahko tudi pisali sami iz sebe, ne da bi jih bil Bog navdihaval. Iz tega bi se kvečemu dalo sklepati, da je v apostolskih knjigah gotovo nekaj navdihnenih mest, da so pa cele knjige navdihnjene in božje, se iz tega nikakor ne more dokazati. Pa tudi, da je le nekaj navdihnenih mest se z neomajno gotovostjo ne more dokazati, ker se Kristusove obljube ne ozirajo na pisanje.

To načelo tedaj ne zadostuje niti glede na knjige, katere so spisali apostoli. Kaj pa glede drugih knjig novega zakona, katerih niso spisali apostoli na pr. evangelij sv. Marka in sv. Luke ter dejanje apostolov? Ali naj jih zavržemo? S kakšno pravico? Ni razum, ni sv. pismo, ni ustno izročilo kaj takega ne zahteva.

Razvidno je, da se protestantje zastonj trudijo, da bi prišli do trdnega spoznanja vseh sv. knjig. Ni čuda! Po tej poti je nemogoče! Kdor pomisli, kaj je navdihnjenje, spozna hitro, da je navdihnjenje popolnoma notranje, da je v razumu in volji sv. pisatelja. Kaj se pa godí v razumu in volji človeka, ne more nihče vedeti nego ali človek sam ali pa Bog. Samo človek in Bog sta priča notranjega navdihnjenja. Do spoznanja navdihnjene knjige bi ne mogli nikdar priti, ako nam tega ne naznani ali sv. pisatelj sam ali pa Bog.

Toda, kdo bi pisatelju samemu veroval? Notranje navdihnjenje je združeno lahko s prevaro. Kdo more tudi terjati, da se mu veruje, ako svoje trditve ne potrdi s čudeži? Ako pa pisatelj svoje pričanje potrdi z božjimi čudeži, tedaj ni več človeško, ampak božje pričanje. Slednjič ni neobhodno potrebno, da se pisatelj zaveda, da piše po božjem navdihovanju. Bog mu lahko razsvetli pamet in nagne voljo, da niti ne opazi, kako se je zgodilo.²⁾

Edina zanesljiva in gotova priča, da je katera-koli knjiga navdihnjena, je torej Bog! Da smo gotovi v božjem navdihnjenju, treba božjega pričanja. Človeški razum ne more sprejeti v tej stvari drugega pričanja nego božje. Bog sam je moral razodeti, katere knjige so navdihnjene. Navdihnjenje sv. knjig je razodeta resnica, kakor je razodeta resnica večlovečenje Sina Božjega. Kdo bi mogel verovati, da se je Sin Božji večlovečil, ako bi Bog sam ne bil razodel? Kdo bi bil mogel verovati, da je Kristus Sin Božji, da

¹⁾ Ev. sv. Jan. 16, 13.

²⁾ Cornely: Introd. compend. p. 636 ed 1891.

ni Kristus sam povedal in svojo trditev s čudeži dokazal? Čudeži povzdignejo tudi človeško pričanje v božje pričanje!

Božje pričanje o navdihnjenju sv. knjig je tedaj nujno potrebno. Vpraša se pa, po kateri poti z gotovostjo izvemo, o katerih knjigah je Bog pričal, da so navdihnjene. Neobhodno je namreč potrebno, da z gotovostjo izpoznamo božje pričanje ali razodetje o navdihnjenju sv. knjig, ker bi nam drugače sv. knjige nič ne koristile.

Sv. katoliška cerkev si prisvaja nezmotljivo sodbo o sv. pismu. Kot nezmotljiva hraniteljica vseh razodetih resnic, hrani nezmotljivo tudi razodetje o sv. pismu. Sv. cerkev je sodila v vseh časih in sodi še dandanes z nezmotljivo gotovostjo, katere knjige so navdihnjene in katere niso, kateri deli in stavki posameznih sv. knjig so avtentični, in kateri niso, kakšen pomen imajo posamezni odstavki in posamezna mesta, katere preloge so avtentične in katere niso itd. Pravica, katero si prisvaja sv. cerkev gledé na sv. pismo, je zelo obsežna! V vseh vekih je veljalo v sv. katoliški cerkvi, kar je že sv. Avgustin (r. 354) pisal: „Ne mogel bi verovati sv. evangeliju, ako bi me dostojanstvo katoliške cerkve nesililo... Ako se njeno dostojanstvo omaje, mi je nemogoče več verovati evangeliju: Ego vero Evangelio non crederem, nisi me catholicae Ecclesiae commoveret auctoritas... qua infirmata jam nec Evangelio credere potero.“¹⁾ Tertulijan (umrl 240) piše²⁾: Po naravnem redu bi bilo treba prej to omeniti, o čemer se tukaj izključno vpraša: Kdo je hranitelj sv. vere, komu tičejo sv. knjige...? Kjer se dokáže resnica krščanske npravstvenosti in vere, tam (namreč: v sv. cerkvi) je tudi resnica sv. knjig, njih razlage in vsega krščanskega izročila: Ordo rerum desiderabat illud prius proponi, quod nunc solum disputandum est: quibus competat fides ipsa cujus sint scripturae...? Ubi enim apparuerit esse veritatem et disciplinae et fidei christianae, illic erit veritas Scripturarum et expositionum et omnium, traditionum christianarum.“ Sv. Ciril jeruzalemski (umrl l. 386) pravi: Uči se marljivo in sicer v sv. cerkvi, katere knjige so stara zakona, katere novega...: Studiose idque ab Ecclesia disce, quinam veteris T. libri, qui vero novi...³⁾ Prav tako učijo tudi Origenes (r. 185 po Kr.), sv. Jeronim (r. okolu 340—342), sv. Izidor (600—635) Beda (672—735) in drugi. Sv. očetje zbrani na toletanskem cerkvenem zboru l. 447 so se izrazili: „Kdor bi trdil ali pa veroval, da je treba čislati in spoštovati še druge knjige (t. j. kot božje knjige), katerih katoliška cerkev ni sprejela, bodi izobčen: Si quis dixerit vel crediderit, alias scripturas, praeter quas Ecclesia catholica recipit, in auctoritate habendas vel esse venerandas, A. S.

To je bil nauk sv. katoliške cerkve v prvih stoletjih, ta nauk hrani sv. cerkev nespremenjen do današnjega dne. To oblast in pravico glede

¹⁾ C. ep. fund. c. 5.

²⁾ De praescr. c. 19.

³⁾ Kat. 4.

sv. pisma si je prisodila sv. cerkev tudi v zadnjih dveh občnih cerkvenih zborih, tridentinskem (1545 — 1563) in vatikanskem (1870). Sv. tridentinski občni zbor je natanko naštel vse navdihnjene knjige, katerih ne sme nihče več prezirati ali zametati, je izrekel, da tiče sv. cerkvi nezmotljiva sodba o pomenu sv. pisma, in je proglasil prelogo: *Vulgato, avtentično*. Sv. vatikanski občni zbor je samo potrdil odlok tridentinski, da je imenoval vse že v tridentinskem občnem zboru naštete knjige, z vsemi njihovimi deli (*cum omnibus suis partibus*) navdihnjene in božje.

Neovrgljivo je tedaj dejstvo, da si je sv. katoliška cerkev v vseh časih prisojala neomejeno pravico in oblast glede sv. pisma. Kot nezmotljiva hraniteljica vsega krščanskega razodetja, hranila je čisto in neomadežano tudi razodetje o sv. pismu!

Temu pa se odločno upirajo protestantje. Ker so zavrgli dostojanstvo sv. cerkve, stikajo na vse strani, da bi po drugi poti dokazali razodetje božje o sv. pismu. Vsi trezni učenjaki luteranski se namreč dandanes ujemljejo s katoličani v tem, da za sv. pismo mora biti božje razodetje. Navdihnjenje sv. pisma velja zdaj nasploh tudi pri protestantih za razodeto resnico, kakor je razodeta resnica učlovečenje Sina božjega.

Kje se hrani ta resnica po protestantskem nauku in kako jo spoznavamo? V tem se križajo protestantska mnenja. Nekateri pravijo, da se božje razodetje o sv. pismu hrani v sv. pismu samem in, da se iz sv. pisma samega dovolj jasno spoznava. Ti dokazujejo tako-le: Znano je, da so imeli judje ob času Kristusovem in apostolov zbirko raznih knjig, katerim so pripisovali božjo čast in veljavo. Jožef Flavij (r. l. 37 po Krist.) piše: Mi tedaj nimamo brezštevilne množice knjig, ki si med seboj nasprotujejo, ampak samo dveindvajset knjig, ki obsegajo zgodovino vsega preteklega časa, o katerih po pravici verujemo, da so božje . . . . . Kako globoko pa spoštujemo te knjige, se lahko vidi. Dasi je preteklo že mnogo stoletij, vendar se ni še nihče drznil jim kaj pridjati, ali jih v čem premeniti. Vsem judom je že od samega rojstva odkazano in navdano, da jih čislamo kot božje zapovedi (*θεόμυστα*), da se jih stanovitno oklepamo in zanje, če je treba, radi tudi umrjemo.¹⁾ Kakor Jožef Flavij izraža se tudi Philo (r. 20 — 25 pred Kr.). O tem se jasno čita tudi v judovskem talmudu. Trdno je tedaj dokazano, da so stari judje čislali knjige starega zakona kot božje knjige.

To judovsko vero pa je potrdil Jezus Kristus, pravi Bog, potrdili so jo tudi apostoli, pravi božji poslanci. To božje potrdilo in božje pričanje o sv. pismu, katero se nujno zahteva, posnamemo pa lahko iz onih knjig sv. pisma novega zakona, o katerih nihče ne dvomi, da so pristne in zanesljive. Priznan je na pr. na sploh evangelij sv. Matevža! Toda v njem čitamo, da je Kristus skliceval se na sv. pismo starega zakona, kot na božje pismo: „Pisano je“²⁾: Γέγραπται! „Tako je pisano po pro-

¹⁾ C. Ap. 1. 8.

²⁾ Mat. 4. 4.

roku¹⁾ Οὕτως γὰρ γέγραπται διὰ τοῦ προφήτου. „Kako ga (Izveličarja) tedaj David v duhu imenuje Gospoda“²⁾; ἐν πνεύματι. „Kako se bodo tedaj dopolnila pisma, ker se mora tako zgoditi“³⁾. To je pričanje samega Sina božjega v obče priznanem evangeliju sv. Matevža! Obče priznan je dalje tudi evangelij sv. Luke. Toda v njem čitamo: Vse se bo dopolnilo, kar je pisano o Sinu človekovem po prerokih“⁴⁾. V dejanju apostolov, katero se obče priznava, čitamo: Dopolniti se mora pismo, katero je prerokoval sv. Duh po Davidovih ustih o Judi“⁵⁾: . . . τὴν γραφὴν ἣν προείπεν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαυὶδ . . . „Prav je sv. Duh govoril po Izaiji proroku našim očetom“⁶⁾; . . . τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησεν διὰ Ἠσαίου . . . „Bog pa je tako dopolnil, kar je prerokoval po ustih vseh prerokov“⁷⁾: . . . ἃ προκατήγγειλεν διὰ στόματος πάντων τῶν προφητῶν. Tudi v evangeliju sv. Janeza, katerega pristnost in zanesljivost je obče priznana, imamo nebroj stavkov, v katerih je jasno izraženo Kristus in apostolov potrdilo o sv. pismu starega zakona. V drugem pismu sv. Pavla do Timoteja 3. 16. čitamo: „Vse pismo od Boga vdihnjeno, je koristno za učenje, za prepričanje itd.“: Ἡὗτα γραφὴ θεοπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἐλεγμὸν . . . S temi besedami se vse knjige, katere so judom veljale svete, imenujejo navdihnjene. V drugem pismu sv. Petra imamo drugo potrdilo za vse proroške knjige: „Vedite, da se nobeno prorokovanje sv. pisma po lastnem razlaganju ne zgodi. Zakaj prorokovanje ni nikdar iz človeške volje prišlo; temveč po sv. Duhu navdihnjeni so govorili sveti možje božji“⁸⁾: . . . ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἅρτι θεοῦ ἄνθρωποι. Lahko bi navedli še nebroj izrekov iz sv. pisma novega zakona, katere je ali sam Jezus Kristus, pravi Bog, izgovoril, ali katere so apostoli, božji poslanci, sami zapisali. Kar je Kristus rekel, je božje pričanje! Prav tako so tudi besede sv. apostolov božje pričanje, ker so jih z božjimi čudeži dokazali in potrdili. Iz knjig se tedaj jasno izpoznavajo božje pričanje o sv. pismu. Brezpotrebno je sklicevati se na sv. cerkev!

Tako protestantje! Odgovarjamo: Res je, da je božje pričanje iz sv. pisma novega zakona očitno. Toda božje pričanje je tukaj splošno. Omenjajo se nasploh vse knjige starega zakona. Povejo naj pa protestantje, katere so knjige starega zakona. Pričakajo se med seboj že stoletja in še niso edini. Dandanes se med seboj preganjajo celo o najbolj gotovi knjigi Mojzesovi in jo na vse strani tržejo. Po tej poti je nemogoče priti do trdnega spoznanja vseh božjih knjig starega zakona. Radi priznamo, da se iz zgo-

¹⁾ Mat. 2. 5.

²⁾ Mat. 22. 43.

³⁾ Mat. 26. 54.

⁴⁾ Luk. 18. 31.

⁵⁾ Dej. ap. 1. 16.

⁶⁾ Dej. ap. 28. 25.

⁷⁾ Dej. ap. 3. 18.

⁸⁾ II. Petr. 1. 20.

dovine približno lahko dokaže, katere knjige so judje ob času Jezusa Kristusa čislali svete in božje, toda z gotovostjo vsaj vseh knjig ne moremo dokazati. Naš razum pa zahteva sredstvo, po katerem se hrani vedno čisto in trdno pričanje božje o vsaki sv. knjigi po sebe! Sv. knjige bi bile nerabljive in brez cene, ako bi o vsaki po sebe z neomajno gotovostjo ne mogli spoznati božjega pričanja, da je navdihnjena.

Kako naj še le spoznamo božje pričanje o sv. pismu novega zakona? Protestantje se sklicujejo na drugo pismo sv. Petra¹⁾, kjer se omenjajo pisma sv. Pavla, katera se prištevajo drugim sv. knjigam: v katerih (namreč: pismih sv. Pavla) se nekatere reči težko razumejo, katere neučeni in nestanovitni prevračajo, kakor tudi druga pisma“: *ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γράφας*. Po teh besedah bi bila pisma sv. Pavla navdihnjena in božja, kakor drugo sv. pismo. Toda prašamo, katera so pisma sv. Pavla? Prašamo, kdo more biti porok, da je drugo pismo sv. Petra pristno? Kaj pa je z ostalimi knjigami novega zakona? Ostale knjige novega zakona se nikjer nič ne omenjajo!

Iz tega je očitno, da se iz sv. pisma samega ne more z gotovostjo spoznati božje pričanje o vseh naših sv. knjigah, katere tudi protestantje prištevajo svetim in božjim. Treba je iskati drugega sredstva, po katerem se čisto in trdno hrani božje razodetje o sv. pismu!

Protestantski učenjaki uvidevajo, da je po tej poti nemogoče priti do gotovosti. Izbrali so si drugo nič manje neuspešno pot: zgodovinsko raziskavanje! Trudijo se na vse načine dokazati, da je človeštvo v vseh časih čislalo te knjige kot svete in božje! Človeštvo je sredstvo, po katerem se hrani čisto in trdno božje pričanje o vseh svetih knjigah sploh in o vsaki knjigi posebe. Ustno izročilo vesoljnega človeštva hrani tedaj nepokvarjeno Božje razodetje o sv. pismu.

Kaj je odgovoriti na to? Vprašati moramo pred vsem, kaj razumevajo protestantje z besedo: ustno izročilo? Ali je morda njih ustno izročilo nezmotljivo? Ako njih ustno izročilo ni nezmotljivo, kako se morejo nanje sklicevati? Sicer pa naj dokažejo, katere knjige je človeštvo v prvih krščanskih stoletjih sprejelo. Imamo namreč iz prvih stoletij več ko 130 različnih kanonov²⁾ svetega pisma. Kdo bi mogel iz teh različnih kanonov spoznati prave knjige, katere so apostoli proglasili za svete in božje? Protestantje sami se dandanes prepirajo o vseh naših knjigah in o vseh njihovih delih, da očitvidno dokazujejo, kako je zgodovinsko raziskavanje popolnoma nezmožno dovesti nas do trdnega spoznanja vseh navdihnjenih knjig!

Recimo pa, da bi nekateri veliki učenjaki po zgodovinskem raziskavanju res prišli do trdnega spoznanja vseh navdihnjenih knjig, ali bi po tej poti mogli priti tudi drugi? Pravijo: Nevedni bi se dali podučiti po učenih! Toda kdo bi mogel učenjakom, kot učenjakom, trdno verovati? Kdo bi mogel zlasti prepirajočim se učenjakom verovati? Sveto pismo bi v tem slučaju

¹⁾ 3. 16.

²⁾ Hurter: Theol. fund. str. 168.

bilo za človeštvo brez veljave in brez cene. Bilo bi nemogoče sklicevati se nanje kot na božjo besedo!

Ne! Ker so sv. knjige božje knjige, je bilo treba tudi dostojnega sredstva, po katerem vsi kristjani spoznavamo božje pričanje o sv. knjigah nasploh in o vsaki knjigi posebe. Človeški razum sam to zahteva! Ako bi tega ne bilo, bi resnično naš razum čutil nedostatek. Imeli bi božje knjige, pa bi jih ne poznali in bi jih ne spoštovali. Imeli bi božjo besedo, pa bi je ne mogli rabiti.

Vpraša se, kje se hrani božje razodetje o sv. pismu nasploh in o posameznih knjigah in njihovih odstavkih posebe?

Tukaj govorimo le o krščanskem veku. Kako je bilo v starem veku, je razvidno iz drugega članka. Krščanstvo je namenjeno za vse čase in za vse narode. V sveti cerkvi so vsi raznolični narodi celega sveta. Da se sv. vera razširja po vsem svetu in pri vseh narodih, treba je bilo primernega sredstva. Kristus je v ta namen postavil učečo cerkev, kateri je izročil vsa resnico in katero je obdaroval z nezmotljivostjo! Po učeči Cerkvi uči sam Jezus Kristus. Vse, karkoli je Jezus Kristus razodel, vse se nezmotljivo hrani v sv. cerkvi. Po učeči cerkvi se ves Kristusov nauk neskaljen razširja in razlaga po vesoljnem svetu in pri vseh narodih. Ta Kristusova naredba je novemu zakonu zelo prikladna in potrebna in edino po tej poti so narodje prišli do sv. krščanske vere.

Ako se pa pri učeči cerkvi hranijo neskaljeno vse razodete resnice, se gotovo hrani tudi razodetje o sv. pismu. Razodetje o sv. pismu je izmed najbolj važnih razodetih resnic. V sv. pismu je božja beseda, po kateri moramo živeti, da se izveličamo. Sv. pisma je treba tedaj iskati le pri sv. katoliški cerkvi. Protestantje, ki so zavrgli dostojanstvo sv. cerkve, nimajo več nobene poti, po kateri bi prišli do gotovega spoznanja božjega razodetja o vseh sv. knjigah. Vse njih zgodovinsko in kritičko raziskavanje je zastoj! To je za-nje tembolj osodepolno, ker jim velja sv. pismo kot edini vir vseh razodetih resnic. Ni je več sv. knjige, ni ga odstavek v sv. pismu, o katerem bi protestantje ne dvomili. Ker je pa sv. pismo, kot edini vir vseh razodetih resnic, negotovo, negotove so dandanes protestantom skoro vse krščanske resnice. O krščanstvu pri protestantih se dandanes lahko reče: Bilo je! Kolikor je protestantskih pastorjev, kolikor je protestantskih pisateljev, vsak oznanuje svoje krščanstvo. Zavrgli so dostojanstvo sv. katoliške cerkve, ker se baje ne zлага s človeškim razumom, toda njih zmešnjava jasno priča, da je nezmotljiva učeča cerkev, kakor jo je Kristus ustanovil, zdravemu človeškemu razumu zelo po godu. Zgodovina protestantske cerkve jasno dokazuje, kar je že sv. Avguštin pisal: Ne mogel bi verovati evangeliju, ako bi me dostojanstvo sv. katoliške cerkve ne sililo: Ego vero evangelio non crederem, nisi me catholicae ecclesiae commoveret auctoritas: Dostojanstvo sv. katoliške cerkve z ozirom na sveto pismo je veljalo sv. Avguštinu, kakor se vidi iz navedenih besedi, kot zahteva golega človeškega razuma. Po pravici! Zahteva človeškega razuma je, kar edino popolnoma ustreza namenu. Nezmotljiva učeča cerkev,

kot glasnica vsega božjega razodetja, nam more edina povedati, kaj je Bog razodel o sv. pismu nasploh in o vsaki sv. knjigi posebe.

Ugovarjajo: Sv. katoliška cerkev je nezmotljiva učiteljica vseh razodetih resnic. Prav radi tega pa ne potrebuje sv. pisma! Čemu odločuje o sv. pismu? Sv. pismo bodi prosto vsem ljudem! Vsakdo veruj v knjige, katere se njemu zdé navdihnjene!

Prazen ugovor! Dokazali smo, da nas more edino božje razodetje zagotoviti o navdihnjenju sv. knjig. Katere knjige so navdihnjene, bi ne mogli nikdar sami o sebi poizvedeti, ako bi ne bil Bog sam kakorkoli razodel. To priznavajo dandanes tudi protestantje! Vprašanje je le, kdo hrani božje razodetje? Ker je dokazano, da je Kristus postavil učečo cerkev kot nezmotljivo hraniteljico vseh razodetih resnic, je očitvidno, da se v sv. cerkvi hrani tudi razodetje o sv. pismu.

Čudno in nam neumljivo bi bilo, ako bi se edino ta resnica, ki je največje važnosti, ne hranila v sv. cerkvi. Celó sv. pismo bi bilo brez cene! Nihče bi z gotovostjo ne vedel, katere so božje knjige. O tem nam dovolj pričajo protestantje.

Ne! Zdrava pamet pravi, da je za božje razodetje in za božje knjige treba božjega varuha. Ta je sv. Kristusova cerkev.

Iz tega pa nujno sledi vse drugo, kar učijo še katoličani o sv. pismu. Učijo, da sodi sv. cerkev nezmotljivo celo o vsakem stavku svetega pisma, ali je navdihnjen ali ni. Lehko bi bil katerikoli stavek sv. pismu pozneje dostavljen. Iz tega stavka bi krivoverci izvajali hude posledice, ki bi nasprotovale sv. veri. Sv. cerkev mora imeti moč, da o tem nezmotljivo sodi, ker drugače bi sv. pismo ne bilo v korist, ampak v škodo. Krivoverci bi lahko tudi na ta način vsak njim nasprotujoč stavek iz svetega pisma izbrisali z izgovorom, da ni navdihnjen. Nevarnost bi bila tudi, da bi se božja beseda zamenjevala s človeško.

Utegnil bi kdo misliti, da bi bilo dovolj, ako bi se moč sv. cerkve raztezala v tem oziru le na stavke verskega in nravskega značaja. Toda, ako bi cerkev ne mogla soditi o vseh stavkih sv. pisma, nastala bi strašna zmešnjava in sv. pismo samo bi bilo nerabljivo. Vsak bi si po svoje razlagal posamezne stavke. Kar bi tebi veljalo za versko ali nravsko resnico, bi drugemu bilo nasprotno.

Dalje! Sv. cerkev mora imeti moč nezmotljivo povedati in razložiti pomen slehernega stavka v sv. pismu. Ako bi te moči ne imela, bi sv. pismo bilo krivovercem najhujše orožje, katero bi rabili proti sveti veri. Sam Luther je to resnico spoznal v knjigi proti Zwingliju: „Ako bi svet dolgo časa obstojal, bi bilo zopet potrebno sprejeti zakone cerkvenih zborov ter se k njim zateči, ako bi hoteli ohraniti edinost sv. vere pri teh raznoličnih razlagah sv. pisma.“

Tudi v razlaganju sv. pisma se nezmotljivost sv. cerkve ne more raztezati samo na stavke verskega in nravskega značaja, kajti kdor nezmotljivo razlaga vse stavke svetega pisma, kateri so verskega in nravskega

značaja, mora jih tudi obenem razločevati od drugih. Kako jih bo pa razločeval, ako natanko njih pomena ne ume? To bi se bolj upiralo našemu razumu.

Dalje! Sv. cerkev sodi nezmotljivo tudi, ali je katerakoli preloga prava t. j. avtentična ali ni. Ker se je izvirnik nekaterih sv. knjig izgubil in ker je radi nepoznanja tujih jezikov neraben, se rabijo pri kristjanih večinoma le preloge. Iz prelog se zajemljejo nauki, iz njih se dokazujejo krščanske resnice. Ako bi sv. cerkev ne mogla nezmotljivo potrditi preloge, bi nastala za sv. vero velika nevarnost. Vsakdo bi se skliceval na svojo prelogo. Zmešnjava bi bila velika zlasti pri knjigah, katerim se je izgubil izvirnik. Zdrava pamet sama terja, da ima cerkev to oblast, ker bi se drugače sveta vera ne mogla hraniti čista in neomadežana.

Dalje! Sv. pismo je na več mestih nejasno in težko umljivo. Misli, katere so v sv. pismu, so nadčloveške, božje. Že iz tega sklepamo, da sv. pismo ne more biti za vsakega brez izjeme. Ako bi vsi svobodno čitali sv. pismo, bi marsikdo zabredel v hude verske zmote. Kdor hoče umeti sv. pismo in imeti od njega koristi, mora učiti se. Če zahtevamo celo za posvetne knjige n. pr. klasike izobraženja, tembolj za sv. pismo, ki je božja, nad vse vzvišena knjiga. Sv. Jeronim pravi¹⁾: ... to sem hotel kratko povedati... da spoznaš, da ti je nemogoče spuščati se v sv. pismo brez kažipot. O slovničarjih, govornikih, modroslovcih, zemljemercih i. t. d. niti ne govorim, saj še manjši obrtniki na pr. kmetje, zidarji, kovači itd., ki izvršujejo svoje delo bolj z roko nego z umom, ne morejo brez učitelja biti, kar želé. Zdravniki se upajo le v svojih rečeh, kovači v svojih:

„Promittunt medicis, ²⁾ tractant fabrilia fabri.“³⁾

Edino v sv. pismo hočejo spuščati se vsi brez izjeme!

„Seribimus indoeti doctique poemata passim.“⁴⁾ Jezična dodja, nori dedec, gostobesedni sofist — vsi brez izjeme se v sv. pismu skušajo, je tržejo in razlagajo, ne da bi se bili prej učili.“ Sv. Avgustin pravi⁵⁾: Ako se nisi učil pesništva, bi se gotovo ne lotil Terencijana Mavra . . . in hočeš brez kažipot spuščati se v knjige, katere priznava, naj si bodo že kakoršne-koli, vesoljno človeštvo svete in polne svetih reči? In hočeš o njih soditi?

Očividno je, da sv. pismo ni za vsakega človeka brez izjeme, kakor zahtevajo protestantje. Goli razum človeški pravi, da mora biti dostojanstvo, katero čuva sv. pismo. Ako bi čuvajočega dostojanstva ne bilo, bi sv. pismo bilo brez vsake vrednosti in cene!

¹⁾ V 53. pismu 6. 7.

²⁾ Dostavi: quod medicorum est.

³⁾ Horatius C. s. ep. 1.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ De utilit cred. cc. 6, 7, 14, 17.

Sklicujejo se nekateri na stari zakon in ugovarjajo: V starem zakonu ni bilo nezmotljive učeče cerkve, katera bi čuvala sv. pismo. Sv. pismo je bila skupna last vseh Izraelcev. Vsi so iz njega svobodno zajemali sv. resnic in nihče jim ni uklepal uma v ozke spone cerkvenih zakonov!

Odgovarjamo: Dokazali smo, da so imele sv. knjige v starem zakonu prvo ulogo. Sv. knjige so bile izvoljeno avtentično sredstvo, po katerem je Bog hranil svoje razodetje v starem zakonu. Sv. knjige pa so bile nepopolno sredstvo, kakor je bil nepopoln stari zakon. Zadostovalo je za izraelsko ljudstvo, ne bilo bi pa zadostovalo za vse narode. Recimo, da bi dandanes imeli le sv. knjige in, da bi ne bilo nezmotljive učeče cerkve. Kakšna zmešnjava bi nastala! Sv. knjige same bi podrle sv. krščansko vero. To nam dokazuje zgodovina protestantske cerkve. V starem zakonu je veljalo sv. pismo kot avtentično sredstvo v ohrambo božjega razodetja le za nekaj časa in za en sam narod. To si lože razlagamo! Poleg tega pa nikakor ni resnično, da je smel vsakdo svobodno razlagati sv. pismo, ker je Bog tudi v starem zakonu postavil učečo, dasi ne nezmotljivo cerkev: sinagogo, kateri je poveril sv. pismo. V peti Mojzesovi knjigi čitamo ¹⁾: „pojdi k duhovnom Levijevega rodu in k sodniku, kateri bo tisti čas, in vprašaj jih in rzsodili ti bodo po resnici. In stori, karkoli ti porečejo predstojniki . . . in kar te bodo učili po njegovi postavi; in drži se njih rzsodbe in ne odstopi ne na desno, ne na levo. Kdor bi pa bil prevzetan in bi ne hotel pokoren biti povelju duhovna . . . in rzsodbi sodnikovi; ta človek naj umrje itd.“²⁾ Kako je Jozafat, kralj judovski (914 do 889 pred Krist.) izpolnoval Mojzesovo postavo, čitamo v drugi kroniški knjigi ³⁾: „Tudi je postavil Jozafat v Jeruzalemu levite in duhovne in družinske poglavarje iz Izraela, da bi sodbo in pravico Gospodovo sodili njegovim prebivalcem . . . Vsako reč, katera pride do vas izmed vaših bratov, ki stanujejo v svojih mestih, med rodovino in rodovino, kjerkoli je vprašanje zastran postave, zastran povelja, zastran šeg, zastran opravičenja, pokažite jim . . . Prorok Malahija piše ⁴⁾: . . . duhovnovne ustnice naj učenost hranijo in postava naj se išče iz njegovih ust; ker angelj je Gospoda vojsknh trum.“⁴⁾ Tudi ob času Kristusovem je sinagoga čuvala in razlagala sv. pismo. Ako pa je to veljalo za stari zakon, mora tem bolj veljati za novi zakon. V novem zakonu je učeča cerkev izvoljena kot avtentično sredstvo za ohrambo božjega razodetja in svobodna raba svetega pisma bi brez dvoma podrla sv. vero samo.

Ko bi pa tudi res bilo, kar pravijo o sv. pismu starega zakona, bi s tem vendar prav nič ne dokazali. Ali niso judje kljub sv. pismu začeli

¹⁾ XVII. 9, 10, 11, 12.

²⁾ XIX. 8 itd.

³⁾ V drugi polovici petega stoletja pred Kr.

⁴⁾ II. 7.

dvomiti že o najbolj priprostih resnicah na pr. o vstajenju mesa, o ljubezni do bližnjega itd.? Ali niso kljub sv. pismu zavrgli Izveličarja, o katerem govori celo sv. pismo starega zakona? To dokazuje očitno, da je sv. pismo nepopolno in za vse veke in narode nezadostno sredstvo v ohrambo božjega razodetja.

Obračajmo kakor hočemo, zdrava pamet sama vede k sv. katoliški cerkvi! Po krivici se bahajo protestantje, da so strli ozke spone, v katere vklepa sv. cerkev človeškega duha. Spone, v katere vklepa sv. katoliška cerkev človeštvo so s p o n e r a z u m a. Protestantje so se torej uprli razumu. Ko bi hoteli biti dosledni, bi bili morali že davno popolnoma zapustiti krščanstvo. Kar jih še drži pri krščanstvu, je n e d o s l e d n o s t. Njih nauki so polni nasprotij.

Deté protestantizma pa je racijonalizem in liberalizem. Jabolko ni palo daleč od drevesa! Tudi liberalizem se baha, da je strl ozke spone, v katere vklepa sv. cerkev človeškega duha. Liberalizem je v naših časih največ pripomogel, da se je pri katoliških narodih potisnilo v vzadje vse, kar se imenuje nadčloveško in božje. Že več desetletij smešijo liberalci neprestano po lažnjivih časopisih sv. cerkev, njene dostojanstvenike, njene naprave, njene nauke itd. Bahajo se s prosvitljenim umom in gledajo s pomilovanjem na mračnjaštvo katoliških naukov. Dosegli so polagoma, da so narodje omrzeli za sv. cerkev. Posvetno razumništvo se dandanes sramuje njenega nauka. Toda kazen ni zaostala! Ker so zavrgli dostojanstvo sv. cerkve, nimajo več nobene prave opore, na katero bi naslanjali svoj nauk. Vse krščanske resnice so v nevarnosti. Poganstvo jim sili skozi vrata in okna. Sv. pismo samo, na koje so se izključno pozivljali, je izgubilo veljavo in je zdaj v njih rokah le človeška knjiga. Ker je pa od večnih krščanskih resnic odvisno duševno življenje narodov, pokazale so se za cele narode osodepolne posledice. Življenje narodov, kateri so zavrgli dostojanstvo sv. cerkve, njih umetelnost, njih slovstvo itd. se je izjalovilo in postaralo. Mladeniške moči, žilavosti in navdušenosti, katero opažamo pri katoliških ljudstvih, ne vidimo več v njih. Postarali so se, ker niso hoteli biti otroci sv. matere cerkve. Zapustili so mater, postavili se na svoje noge in proglasili človeški razum kot edino vodilo — toda kmalu so se izrabili. Izjalovili so se v krivih naukih in krivih idejah, katere jim ne morejo navdihniti navdušenja in moči.

Postarali so se narodi, ki so bili nekdanj polni mladeniškega navdušenja in vzorov! To je resnica, katere ni mogoče utajiti! Krivo temu je, ker so zapustili steber resnice, pravice in vzorov — sv. cerkev. Človeštvo mora vrniti se k resnici, pravici in vzorom po svoji materi sv. cerkvi. Sv. cerkev hrani čisto in neskajljeno besedo božjo, v kateri so naši vzori. Nazaj tedaj k materi cerkvi, nazaj k pravim krščanskim vzorom božje besede in proč s zastarelim protestantskim in liberalnim upornim duhom. Mladostni katoliški duh mora prevladati narode!

Dr. A. Pavlica.

Darvinizem.

Znanstveno-kritična študija.

(Sestavil A. B.)

Sedmi pogovor.

Darvinizem in descendenca.

„Oprosti prijatelj!“ je pričel Vinko nekako pobito na naslednjem sestanku, „oprosti!“ Zadnjič sem izustil v svoji poparjenosti nekaj pikrih besedi, ki niso bile uljudne ne pravične. Ne šteje mi jih v zlo, saj veš, kaj vse lahko blekne razdražen človek v svoji nepremišljenosti!“

„Le potolaži se, Vinko!“ je odvrnil Božidar zadovoljno se muzajoč. „Nikar ne misli, da smo mi „nazadnjaki“ res tako občutljivi! Kdor se noče kar tako klanjati zdaj vladajoči struji modernega mišljenja (*lucus a non lucendo*), mora imeti precej trdo kožo, sicer ne bi mogel mirno prenašati vseh ljubeznivosti, s katerimi ga moderniki obsipljejo. — Toda čemu gubiti čas s praznimi marnjami? Naj rajši kar pričnem.

Druga polovica našega stoletja bi se lahko imenovala doba prevesnega, skoraj splošnega vladanja materijalizma v vseh strokah človeškega delovanja. Materijalistično svetovno naziranje, ki se je vjedlo v človeško družbo in jo tudi že razjedlo do razpada, je nastopilo kot odpor proti panteističnemu idealizmu prejšnje dobe. Modroslovci te struje so si ustvarjali na podlagi namišljenih podstav, napačno opazovanih in krivo tolmačenih dejstev v svoji bujni domišljiji modroslovne sestave, ki so bili vse prej nego plod treznega umovanja. Vsi ti modroslovni sestavi, dasi često med seboj v nasprotju, so se odlikovali po čudni posebnosti, da so njih nauki in izvajanja, zlasti pa logične posledice stale kar vprek izkustvom realnega življenja.

Človek bi mislil, da se povrne skrajno zašlo modroslovje po tolikih pustolovstvih na pravo pot. Toda kakor že tolikrat, tok mišljenja je zavljal v nasprotno strugo. Nihalo je zanihalo iz ene skrajnosti v drugo — v vedi je zavljal po idealizmu materijalizem. Bilo je pa takrat mnogo ugodnih okoliščin, ki so pomagale materijalistom strmoglaviti idealiste. Kaj lahko je bilo izpostaviti idealistično modroslovje občemu zasmehu in s tem pripraviti v obeh omikancev in neomikancev vsako modroslovje ob dobro ime in vero. Beseda modroslovec se je tedaj lahko istovetila z besedo sanjač. Velikanski ugled, ki si ga je pridobila fizika in kemija s svojimi zares sijajnimi uspehi v praktičnem življenju, so znali materijalisti kaj spretno uporabiti kot bleščečo vado za svoje zmote. Idealisti so namreč vse pojave, ki jih opazamo na organizmih, razlagali s posebno živlensko močjo, katere dejavnost so

tako precenjevali, da je izginil pomen stvarine in nje sil. Seveda je bilo materijalistom kaj lahko dokazati, da deluje tudi organizovana stvarina, v kolikor je sploh stvarina, po zakonih, ki so lastni mrtvi, neorganizovani stvarini; a v zmislu svojih materijalističnih predsodkov so napravili drzen in osodepoln skok še dalje, zvijačen izvod, ki ga pa modroslovnih sanjarij prenasičeno občinstvo ni opazilo, učeč, da obstoji vse življensko dejstvovanje le v delovanju golih fizikaličnih in kemikaličnih sil. Marsikaj se je dalo navidezno razložiti na ta način, a kar se ni dalo ne z natezanjem ne z obsekavanjem spraviti na Prokrustovo posteljo, o tem se je ali molčalo ali pa so tolažili radovedneže z nado, da bodočnost prav gotovo izpolni vse materijalistične obljube. Tako se je materijalizem zanesel tudi v biologične vede, sčasoma tudi na one, ki se pečajo izključno s človekom. Z nezaslišano predrznostjo se je začelo tajiti in zanikati vse, kar je stalo z materijalizmom navskriž; modroslovje, ki je dotlej vodilo vse druge vede, so pahnili materijalisti s prestola in nanj posadili s svojimi zmotami prepleteno prirodoslovje ter izdali v imenu svobodne vede devizo, naj se iztrebi iz vseh vednostnih strok vse, kar se ne da dokazati z eksperimenti, naj se vse stroke uravnajo po temeljnih načelih prirodoslovja, ali boljše, fizike in kemije, zakaj samo ta načela so edino znanstvena, ker so eksperimentalna!¹⁾

Kajpada se ne more vsakdo povzpeti kar tako na to višino modernega naziranja in ne more umeti, kako naj ima ravno prirodoslovje tako nadvlado nad drugimi vedami, kako naj nepristransko, objektivno postopajo oni, ki se spravljajo na preiskovanje s predsodkom, da ne sme in ne more bivati nič, kar presega mrtvi prirodi lastne zakone! Človek s treznim razumom bi se smehljajal zdravniku, ki bi smatral ves svet za bolnico, ali muziku, ki bi hotel po zakonih harmonije in kontrapunkta meriti vse svetovne pojave, češ, le čevlje sodi naj kopitar! Prirodoslovni zakoni naj ostanejo v prirodoslovju!

Toda ne ti, ampak drugi pomisleki so ohranili misleče izobražence izvečine hladne proti materijalizmu. Da so rastline in živali umetno sestavljeni mehanizmi — stroji, da je tudi človek zgolj mehanizem, stroj brez višjega principa, no, te in podobne nauke bi še marsikdo za silo prebavil zaradi usiljivosti in nadležnosti, s katerima so jih svetu ponujali in prodajali materijalisti, a kako je nastalo toliko umetnih strojev, kdo je tako modro uravnal delovanje teh strojev v celokupno korist, kako je nastal ta veličanski vseobči red, odkod teženje po smotru, ako ni Boga? To ni šlo v glavo ljudem, ki so z jasnim očesom motrili prirodo. Čudoviti red v prirodi in pa smotreno teženje, to sta bili skali, ki sta še jezili silovito narasli tok materijalizma.

Kako naj se odstrani ta ovira? Najlažje bi bilo red in smotreno teženje v prirodi kar utajiti, kakor se je utajilo toliko drugega. Red, ki se kaže v

¹⁾ Pisec te razprave je dne 26. vinotoka 1897 slišal iz ust vseučilišnega profesorja Varghe v Gradcu kot uvod v „kriminalno človekoslovje in družboslovje“, da se je treba držati tudi v obdelovanju tega predmeta prirodoslovnih načel, ker ta so izkustvena, edino znanstvena in resnična! Verska, modroslovna in zgodovinska načela je označil učenjak kot smešna.

mrtvi prirodi, v nebesnih telesih, bi se že dal kako zakriti in zabrisati, a red v organičnem svetu in smotreno teženje v organizmih sta bila preveč očitvidna, in napredujoča veda je prinašala čedalje več dokazov za nju. Ker se torej ti dve vprašanji nista dali odvrniti kar a limine, so jih morali mehanično razložiti.

To nehvaležno nalogo je prevzel Darwin. Njegov nauk, darvinizem, ki hoče razložiti red v prirodi mehanično, je glavna opora materijalizma, ki si je ž njim mahoma pridobil veliko večino znanstvenikov, ki se je tudi po njem razpasel v ljudske sloje in postal mogočna zaslomba družabnih vratolomov. Materijalizem je po svojem sinčku darvinizmu slavil skoraj popolno zmago slavje po vsem omikanem svetu.

Toda, „der Wahn ist kurz“, navdušenje se je brž poleglo, misleci so pričeli natančneje opazovati svojega malika. Veliki učenjak, berlinski profesor Du Bois-Reymond je kot strokovnjak v biologičnih vedah l. 1848 izpovedal skrajni materijalizem. Kasneje je prišel, kakor pripoveduje sam, tudi zanj „dan pri Damasku“ (spreobrnitev Savla v Pavla), luskinе so mu pale z oči, spoznal je nedostatnost in pristranost materijalističnega naziranja. Sedem svetovnih zagonetk je, katerih ne more materijalizem nikdar razrešiti. Te so: snov in sila, pričetek gibanja, vznik življenja, smotrena urejenost v prirodi, postanek najpriprostejšega čuta, umno mišljenje pa svoboda volje.¹⁾ Bankrota objestnega in bahatega materijalizma in darvinizma pač ne nič boljše označiti nego Reymond-ov obupni vzklik: Ignoramus et ignorabimus!

Hvaležni smo veleumu na tem velevažnem priznanju, saj ž njim nam je jasno potrdil, da so ugovori proti materijalizmu opravičeni, da, strogo znanstveni; priznal je, da materijalistično naziranje ne zadošča niti za umevanje mrtve prirode, toliko manj za rešitev zagonetke vegetativnega in senzitivnega življenja, a še manj umstvenega življenja. In tako naziranje, kakor je materijalizem, ki je celó za prirodoslovje pretesno, preenostransko, torej neznanstveno, naj se raztegne na vsa polja človeškega delovanja?! To, kar Du Bois-Reymond, nič več, nič manj niso očitali tudi t. zv. katoliški učenjaki materijalizmu že od početka.

Toda ne samo Dubois, ampak nebroj učenjakov vseh dežela je priznalo plitvost in puhlost materijalističnih vsevednežev, a posledic nočejo izvesti. Podobni se mi vidijo onemu modrecu, zavitemu v plašč ošabnosti, ki ni hotel nič znati, ker ni mogel vsega znati, kar je nadčutno. Polni predsodkov proti Aristotel-Tomaževemu modroslovju si maše oči in ušesa, da bi ne bilo treba priznati umstvenih resnic, ki so temelj pozitivnega krščanstva in zavračajo kar a priori vsako modroslovje, ki se načelno ne omeja samo na predmete čutnega spoznanja z otročje-skromnim: Ignorabimus ali boljše: „Nočemo vedeti!“ Dosledno se seveda ne morejo držati svojega načela, ker brez nadčutnih, metafizičnih resnic (na pr. vsak pojav mora imeti svoj razlog

¹⁾ Du Bois-Reymond: Ueber die Grenzen des Naturerkennens. IV. Aufl., Leipzig 1876 in pa njegov govor v berlinski akademiji dne 8. mal. srpana 1880: „Die sieben Welträthsel.“

ali nič ne more hkrati bivati in nebivati) bi morali opustiti vso vedo, ker vse vednostne stroke slone na nadčutnih, metafizičnih resnicah. Meja torej, ki jo stavijo svojemu spoznanju, ni naravna, ampak samovoljna. Kdor količkaj pozna te najmodernejše sestave „zdržnega modroslovja“, naj se ime-
nujejo senzualizem, pozitivizem, empirizem, sekularizem ali kakorkoli, prizna nam brezdvomno, da se po materijalizmu ulenjeni duh noče kar tako z lepa vzdigniti nad spoznavanje čutnega sveta.¹⁾

Zdelo bi se morda, da sem krenil z določene poti. Toda v istini nisem tudi pri tem ovinku izgubil izpred oči predmeta, ki mi ga je obravnavati. Menim, da sem govoreč o materijalizmu v obče pojasnil marsikatero točko, tičočo se bistveno darvinizma. Tako je lahko umeti, odkod ono nepopisno navdušenje, s katerim je bil vzprejet Darwinov nauk, jasni so nam vzroki njegove brze razširitve in njegove popularnosti. Uvidela sva pa tudi, da se učenjaki dramijo iz omotice in spoznavajo, da jim darvinizem nikakor ni uresničil nad, ki so jih vanj stavili in jih tudi nikdar ne more že po svojem bistvu, ker darvinizem je zavoljo svoje materijalistične podlage skrajno pristran. Vse, kar očitamo mi darvinistom kot neresnično, izmišljeno ali pretirano, vse iste nedostatke jim očitajo tudi njih nekdanji pristaši in občudovatelji.

Darvinisti so hoteli zabrisati kakor druge tako tudi temeljno razliko med mrtvimi in živimi prirodninami in preveriti lahkovernike z izmišljenimi bajkami o čudnih kemikalčno-fizikalčnih silah, ki so baje v pradavnih časih same provzročile, da se je mrtva snov prelevila v živ organizem. Materijalisti sami so z nepobitnimi dokazi ovrgli ta prav za prav otročja slepila, napredek v prirodoslovju je darvinistom izpodnesel tudi najmanjše upanje na negotovo bodočnost, ki naj prinese težko pogrešanih dokazov za njih nedokazne trditve. Izprva je veljalo *Harvey*-evo (modificirano) reklo: *omne vivum e vivo*, kasneje se je izpopolnilo v *Virchow*-ovo: *omnis cellula e cellula*, a zdaj že je znanstveno dokazano *Hertwig*-ovo: *omnis nucleus e nucleo*, vsako stanično jedro, nič manj umetno sestavljen stvar nego višje živali v celoti, izvira iz drugega staničnega jedra in ne nastane nikdar po zgostitvi iz prostoplazme same, ki prej ni bila stanično jedro. Življenje izhaja le iz življenja! Na tem stališču stoji tudi moderna veda, a

¹⁾ O ti priliki si ne morem kaj, da ne bi navel stavka iz okrožnice *Leva XIII. „Aeterni Patris“* z dné 4. vel. srpana 1879, stavka, ki jedrnato poudarja prednost in hvalo *Aristotel-Tomaževega modroslovja*, slonečega na trdnih tleh prirodoslovja in izkustva, s katerih se dviga na varnih perutih zanesljive logike do spoznavanja nadčutnih resnic. Stavek slove: „*Quum scholastici, sanctorum Patrum sententiam secuti, in anthropologia passim tradiderint, humanam intelligentiam nonnisi ex rebus sensibilibus ad noscendas res corpore materiaque carentes evehit, sponte sua intellexerunt, nihil esse philosopho utilius, quam naturae arcana diligenter investigare, et in rerum physicarum studio diu multumque versari.*“

če jo vprašaš, odkod prvi pojav življenja na našem planetu, skomizgne ti v najboljšem slučaju z ramami in odgovarja s smešno-resnim „ignoramus et ignorabimus!“ Mi smo pa toli neskromni in neznanstveni, da trdimo z vsem prepričanjem: Tudi prvo življenje je moralo vznikati iz življenja, a to najprvo življenje ni moglo biti priklenjeno na tvar, to prvo življenje je moralo biti — duh.

Red v prirodi biva in je tako očividno, da se ga novodobni materijalizem ni upal utajiti, a Darwinov poskus, razložiti ga z mehaničnimi činitelji, se je moral žalostno izjaloviti, saj vendar vsepovsod opažamo, da biva smotreno teženje po redu v vseh organskih bitjih. Da, to smotreno teženje je bistveno svojstvo življenja, javljajočega se v vsakem organizmu. Posebna življenska moč, kakor so hoteli idealistični prirodoslovci in modroslovci prejšnje dobe, moč, ki sama opravlja vsa organizmu potrebna opravila, dočim je organizmovo telo pasivno, taka življenska moč je izmišljotina. Vsak organizem izvršuje s smotrenim upotrebjanjem fizikalčnih in kemikalčnih sil in pripomočkov vsa opravila, nanašajoča se na čutni svet. A če vidimo, da vlada v delovanju vseh v organizmu se nahajajočih sil najlepše soglasje, če vidimo, da se uravna vselej in povsod delovanje organizmovo tako, kakor je i za organizem i za ves organski svet najboljše, če dan za dnevom opažamo, da meri organizmovo delovanje ne na hipno korist, ampak tudi na časovno oddaljen smoter, potemtakem moramo priznati, da je organizem več nego gol mehanizem, da vlada v organizmu poseben princip, čegar bistveni znak je čudovita smotrenost in enovitost delovanja, izvirajočega iz organizma samega, princip, ki se imenuje življenski princip, ker njega delovanje dela telo živo, ki je samo na sebi mrtvo. Organizem je torej mehanizem tesno spojen z življenskim principom. V kakšnem razmerju pa si stojita ti dve sestavini? Sam Edw. pl. Hartmann priznava: „Teleologie und Mechanismus in der Natur verhalten sich also genau wie die Begriffe Zweck und Mittel; jedes ist ohne das andere unmöglich, sie sind reziprok. Soll aber einem der Vorrang zugeschrieben werden, so gebührt er offenbar der Teleologie; denn das Mittel ist um des Zweckes willen da, nicht umgekehrt. Im Grunde sind beide doch nur herausgesetzt, gleichsam verselbstständigte Momente eines logischen Prozesses.“

To razmišljanje samo ob sebi in pa neutajnost smotrenega teženja bi morala Darwina oplahiti od nakane, da se loti neplodnega dokazovanja, saj vendar ne more bivati smoter zaradi sredstva, kar je prav za prav hotel Darwin dokazati. Kakor bi imeli pomisleke že a priori proti nauku, ki bi nas hotel prepričati, da se vrtil solnce okoli zemlje, ker za trdno vemo od drugod, da je ravno obratno resnično, istotako je povsem opravičena opreznost in nezaupnost proti darvinizmu, ki sloni na podstavi, da ni smotrenega teženja v prirodi, dasi ga vsi opažamo.

Našo sumnjo o istinitosti darvinizma je povsem potrdilo preiskovanje Darwinovih mehaničnih činiteljev, katerih noben nima onih kakovosti, kakršne jim pripisujejo darvinisti. Večina teh mehaničnih činiteljev ni mehanična, kakor prilagodljivost, soodnosnost organov in podedljivost, te teleo-

logične činitelje je Darwin vtihotapil v svoj mehanični sestav; delovanje edinega mehaničnega činitelja, boja za obstoj, so pa darvinisti pretiravali in mu pripisovali ono dejavnost, kakršno izvršuje v mali meri, pri vzgajanju pitomih živali in rastlin, človek s svojim umom.

Darvinizem se je izkazal kot neznanstvena, skrajno pristranska podmena že zdaj, ko sva v najinih pogovorih skoraj izpustila opazovanje duševne strani živalskega življenja — česar se pa kasneje dotakneva v pogovoru o človeku; — kaj pa, ako bi bila uporabila tudi to silovito orožje proti njemu, ki ne more s svojimi činitelji razložiti niti najpriprostejšega občuta.¹⁾

Vsako zlo ima nekaj dobrega v sebi, v vsaki zmoti tiči nekaj resnice. Tako tudi v darvinizmu. S svojo navidezno resničnostjo je napravil darvinizem nepregledno vrsto zla, s svojo pristranostjo je zavrl za dolgo časa nepristransko opazovanje prirodnih dejstev in ž njim pravo spoznavanje prirode, v kolikor je sploh in na zdajni kulturni stopinji posebej dostopno človeškemu umu. A nekaj zasluge za znanstvo si je vendar pridobil darvinizem. Toda te zasluge so toliko njegove zasluge kolikor zasluge alkimije za kemijo ali astrologije za astronomijo. Darvinizem je hlastno išoč dokazov za svoje trditve zares obogatil biološke vede s premnogimi važnimi odkritji, izpodbiti hoteč smotreno teženje v prirodi je nabral nebroj dokazov za njega istinito bivanje, krčevito se oklepajoč svojega ozkega mehaničnega stališča je razširil meje opazovanja prirodnih pojavov in odkril mnogo novih vidikov, raz katere je moči bolj vsestransko zasledovati prirodna čuda.

Najvažnejša Darwin-ova zasluga pa je ta, da je spravil na dnevni red vprašanje o descendenci. Ker je Darwin dokazoval svojo podmeno s pomočjo descendence, sta se ta dva pojma, darvinizem in descendenca, tako nerazdružno spojila v očeh znanstvenikov in lajikov, da ju še dandanes ne morejo ločiti vsaksebi. Kolikim izobražencem pomenja darvinizem še vedno descendenčno teorijo sploh! Zato se ne more nikdar dovolj poudarjati, da sta ta dva pojma različna, zakaj z imenom darvinizem se označuje poskus, s katerim je hotel Darwin materijalistična načela vvesti kot edino veljavna

¹⁾ Radi celotnosti omenjam prav na kratko še poskus prof. Roux-a (*Der Kampf der Theile im Organismus*, Leipzig 1881), ki je hotel darvinizem usovršiti s tem, da je prenesel boj za obstanek tudi v organizmovu notranjost, med njega posamezne dele, ter tako razložiti smotreno urejenost v organizmovi sestavi z mehaničnim činiteljem. Darwinov boj za obstanek med poedinimi organizmi pač ne more prouzročiti postanka kake nove vrste, ampak samo varuje vrste, da ne propadejo ali degenerirajo, ker boj za obstanek vzdržuje organizme na višini fiziološke sposobnosti, a novih oblikoslovnih znakov ne more stvarjati. Isto velja o boju za obstanek med posameznimi organi, tkaninami in stanicami. Če se vedno ohranjajo najboljše stanice, a slabše izginjajo, ne izpremeni se dotična tkanina prav nič oblikoslovno, ampak ohrani se le na višku fiziološke popolnosti. Ta boj za obstanek ne more proizvesti ne novih tkaninskih elementov, ne novih tkanin, ne novih organov, ampak samo varuje propada oblikovne elemente, ki so že smotreno urejeni, predno more delovati boj za obstanek.

v biologijo in z mehaničnimi činitelji razložiti postanek reda v prirodi; descendenčna teorija pa pomenja naziranje, da organični svet ni bil že iz početka tak, kakršen je dandanes, ampak se je po razvijanju povzpел do zdajne stopinje.

Pogovarjanje o darvinizmu sva prav za prav končala; ker je sam na sebi neresničen, ne bi bilo treba posebej zavračati krivih nazorov, ki so jih darvinisti zanesli tudi v nauk o človekovem postanku. Vendar si hočeva prihodnjič ogledati tudi to, najbolj zanimivo stran darvinizma. Danes pa si poskusiva napraviti kolikor najbolj objektivno sodbo o descendenci. Najvažnejše podatke iz oblikoslovja, paleontologije, spočetkoslovja in primerjalne anatomije že poznavava, predočiva si še v najpoglavitejših potezah dejstva zemljepisne razširjenosti rastlin in živali, morda dobiva pri tem kako uporabno mrvico. Ker si že zadnjič bil pripravljen na ta predmet, Vinko, prosim Te, da ga danes razložiš obkratkem!⁴

Vinko se ni dolgo pomišljal, malo je prelistal svoj zapisnik¹⁾ in pričel:

Kdo ne bi spoznal, kdor se le količkaj zanima za živalski in rastlinski zemljepis, da ima vsak zemeljski pas svojo, zase značilno favno in floro. Beli medved, polarna lisica, severni jelen, morski pes, mož, alki i. t. d. so specifični zastopniki živalstva na mrzlem severu, a velike vrste mačje družine, opice, kolibriji bivajo samo v tropih.

Vendar pa ni podnebje edino odločujoči činitelj živalske in rastlinske razdelitve po zemlji. Stari svet je po svojih podnebnih razmerah skoraj enak novemu svetu, vendar kolika razlika v rastlinstvu in živalstvu to- in onstran atlantskega oceana! Ta razlika, povsem neodvisna od podnebja, se jasno kaže zlasti v malajskem arhipelu, ki se deli favnistično v vzhodno in zahodno otoško skupino. Dasi so klimatične razmere na otokih iste skupine precej različne, vendar kaže vsaka skupina celotno samostojen, sebi lasten favnistični značaj, kar je odkril Wallace, Darwinov vrstnik in prijatelj. Mejo med obema skupinama tvori morski preliv med otokoma Bali in Lombok, ki sta si klimatično popolnoma enaka in zemljepisno ne preveč oddaljena. Nenavadna globočina morskega rokava med obema otokoma opravičuje mnenje, da sta bili obe skupini že prej po tem prelivu ločeni, ko je bil Bali zvezan z zahodnim, Lombok z vzhodnim otočjem.

Nekateri organizmi so razširjeni po vsi zemlji, da jim le podnebje ugaja; drugi pa samo v omejenih okrožjih. Meje raznih živalskih in rastlinskih okrožij so seveda različne. Pozemskim živalim tvorijo morski rokavi neprestopne meje njih okrožja, morskim pa celina. Ker je na obeh straneh pamske ožine približno 30 % morskih živalskih vrst enakih, menijo nekateri prirodoslovci, da je bil nekdanj vsaj nekaj časa odprt preliv med Severno in Južno Ameriko. Pozemskim mehkužcem in nekaterim členarjem so že visoki gorski grebeni, zlasti če so s snegom pokriti, in pa široke reke neprestopne. Za rastlinstvo se ne da postaviti toliko neprestopnih mej, ker se njih semenje mnogo lažje prenaša v najbolj oddaljene kraje po vetru, morski

¹⁾ Ch. Darwin, Die Entstehung der Arten, str. 493—560.

R. Hertwig, Lehrbuch der Zoologie, III. Aufl. Jena 1895, str. 33 et sequ., 142 et sequ.

in sladki vodi, zlasti pa po ptičih. Koliko semenja preneso ptice selivke samo na svojih krempljih in kljunih, s katerimi brskajo po blatu in prsti, napolnjeni in pomešani z rastlinskim semenjem; koliko v svojih prebavilih, zakaj mnogo semenskih vrst ostane tudi navzlic jedkim prebavnim sokom kaljivih!

Iz povedanega sledi, da je sila težko sestaviti obče veljavno razdelitev naše zemlje z ozirom na živalska in rastlinska okrožja. Selater in Wallace-ova razdelitev, ki se ozira najbolj na zemljepisno razširjenost pozemskih živali, pred vsem sesavcev, si je pridobila še največ veljave.

Po nji ločimo osem glavnih okrožij. Prvo je palearktično, ki obsega vso Evropo, severno Afriko do Sahare in severno Azijo do Himalaje. Ker se to okrožje dotika več drugih, imamo prav malo posebnih zastopnikov palearktičnega živalstva. Na tem okrožju so se razvile družine jelenov, goveda, ovac in kamel; posebno značilna plemena so pa divje koze, polhi in jazbeci. Etijsko okrožje obsega vso Afriko južno od Sahare in ima mnogo družin, ki se nikjer drugod ne nahajajo, kakor povodni konj, žirafa in kapski prašič. Enako značilno je tudi za to okrožje popolno nedostajanje medvedov, krtov, jelenov, koz, ovac, pravega goveda in prašičev, v kolikor jih ni človek tja zanesel. Izjemno stališče v tem okrožju zavzema Madagaskar z bližnjimi otoki, ki se odlikuje po raznovrstnosti polopie, nima pa ne opice, ne antilop, ne slonov. Orientalško okrožje se razprostira po prednji in zadnji Indiji, južni Kini in zapadni skupini malajskega arhipela. Tarsidi in galeopithecidi iz reda polopie, giboni, orang-utani, mnogo ptičjih družin se nahaja samo na tem okrožju. Nearktično okrožje obsega vso severno Ameriko do mehikanskega zaliva in nima prav posebnega favnističnega značaja, ker se stika z drugimi okrožji. Značilne so nekatere družine vrečarjev in koz, izmed dvoživk sirenidi in amphiumidi, ki prebivajo samo po tem okrožju. K neotropičnemu okrožju se prišteva vsa Amerika južno od mehikanskega zaliva. Edino tu se nahajajo širokonose opice (ozkonose samo na starem svetu), lenivci, mravljinčarji, kolibriji itd. Avstralsko okrožje, ki se razprostira po Avstraliji, po otokih Velikega oceana, in iztočni skupini malajskega arhipela, si je ohranilo najstarši favnistični značaj. Značilni so zlasti tako mnogovrstni vrečarji. Ti so se za časa tereijarne dōbe razprostirali po vsi zemlji, toda povsod izumrli razen na avstralskem okrožju in malenkostnih preostankov v Ameriki. Vrečarji so se na tem okrožju tako razvili, da jih lahko razdelimo v toliko redov, kolikor jih imajo vsi drugi sesavci. Ti redi vretenčarjev so drugim sesavskim redom povsem slični, zverem, žužkojedom, glodavcem, kopitarjem, dvoparkljarjem; dà, celo naš netopir ima med avstralskimi vrečarji podobnega tovariša, ki se zove *petaurus sciureus*. V arktičnem okrožju ob severnem tečajniku živé alki, beli medvedi, severni jeleni in polarne lisice, v antarktičnem pa, ob južnem tečajniku, zlasti pingvini.

Morsko živalstvo se deli v obrežno, globokomorsko in pelagično. V zadnje spada t. zv. plankton, t. j. vse ono živalstvo, ki prosto plava v morju. Sladkovodno živalstvo se deli v dve skupini; v

prvo spadajo višje organizovane živali, kakor ribe, mehkužci in raki, ki se delé po okrožjih, postavljenih za pozemske živali. V drugo skupino sladkovodnega živalstva pa se prištevajo nižje živali, ki so pa kozmopolitične, razširjene po vsi zemlji.

Rastlinski zemljepis se ne sklada z živalskim. Na rastline vpliva v prvi vrsti podnebje, t. j. toplota, svetloba, vlažnost; potem pa fizikalna in kemična svojstva tal; ti činitelji odločajo zemljepisno razširjenost rastlin, sicer pa ne poznajo druge meje, ker se mnogo lažje razširjajo in prenašajo v najbolj oddaljene kraje nego živali. Učenjaki so razdelili vso zemljo z ozirom na razširjenost rastlin horizontalno od ravnika proti tečajnikoma v devet pasov in vertikalno v ravno toliko višavskih.

Vprašanju, kako si razložiti dejstva živalskega (in v nekoliko tudi rastlinskega) zemljepisa, dá se po mojem mnenju odgovoriti povoljno le s pomočjo descendenčne teorije. Pristaši stalnostne teorije si morejo ta dejstva razložiti na dva načina. Ako priznavajo samo eno stvaritev na enem mestu naše zemlje, potem si morajo misliti, da so se razšle živali iz raja ali z gore Ararata, kjer je neki obtičala Noetova barka, po vsem svetu; vsaka vrsta je ostala tam, kjer so ji ugajali življenski pogoji. Seveda se ne more to naziranje spraviti v soglasje z dejstvi. Zakaj ni ostalo nekaj živali, ki so dandanes specifično ameriške, na starem svetu, ko so življenski pogoji skoraj isti? Ako pa račijo stalnostni teoretiki zavzeti stališče, da je Bog na več mestih stvarjal organizme, ako torej trde več stvariteljnih središč, za vsako favnistično in floristično okrožje posebno središče, se zamotajo v druge težkoče. Stari svet ima svoje, novi svoje opičje družine, ki so si do malega podobne, rekel bi skoraj enake, izvzemši nekaj nebistvenih malenkosti, ki pa vendar zadoščajo za družinske, plemenske in vrstne znake. Zakaj jih ni Bog ustvaril popolnoma enakih na obeh mestih, ker so razmere enake, ali pa popolnoma različnih? Levu in tigru starega sveta stojita na strani puma (amerikanski lev) in jagvar (amerikanski tiger) novega sveta. Kako to, da sta si lev in puma, tiger in jagvar tako zelo podobna, a vendar v nekaterih nebistvenih znakih tako različna. Stari svet ima svojega noja, v istih klimatičnih razmerah ameriških živi njemu zelo podoben ptič rhea (amerikanski noj). Kakor sem že omenil, imajo avstralski vrečarji toliko redov in družin, kolikor drugi sesavci, rede, ki domalega posnemajo skoro vse naše sesavske rede.

Kdor bi resno trdil, da je bilo živalstvo že izprva tako urejeno, zadene ga lahko očitaneje, s katerim so nasprotniki pitali Cuvier-a, češ, da pripisuje Bogu otroško, nemodro igračkanje s stvaritvijo organizmov. Po načelih descendenčne teorije pa se dajo vsa dejstva življenskega zemljepisa kaj preprosto razložiti. Ni se nam treba zatekati k več stvariteljnim središčem, za vsako večjo organsko skupino treba samo enega središča, od katerega so se zastopniki posameznih podskupin razpršili na vse vetrove in v novih seliščih vsak po svoje razvijali in vsak svojim razmeram prilagodili. Rastlinam, povodnim in letečim živalim niso stale take zapreke v bran, da bi se ne mogle izseljevati; tudi pozemskim živalim je bilo razširjevanje omogočeno

v kraje, kjer so dandanes ločeni od svoje prvotne domovine, saj vemo, koliko otokov je bilo nekdaj zvezanih s celino.

Edino z descendenčno teorijo je mogoče razložiti t. zv. nadomeščajoče vrste nekaterih otokov blizu celin, vrste, katerih pomen je Moriz Wagner s svojo teorijo zemljepisnega osamljenja vsekako pretiraval, katere pa vendar dajo sklepati z veliko gotovostjo na resničnost descendenčnega principa. Edino s tem se da razložiti tudi živalstvo in rastlinstvo nekaterih vulkanskih otokov, t. j. onih, ki so nastali pod vplivom ognjenega jedra naše zemlje, ki imajo v marsičem endemično floro in favno, t. j. tako, ki je samo tam domača in se nikjer drugod ne nahaja. Kako naj si mislimo, da je Bog za vsak tak nestalen otoček posebej stvarjal organizme?

Zdi se mi torej, da govori zemljepisna razširjenost živali in rastlin za descendenco. Kaj praviš Ti?"

Božidar pa je odvrnil: „Zdi se mi, da tudi zemljepisna razširjenost rastlin in živali ne podaja prav nobenega veljavnega dokaza proti stalnostni teoriji. Seveda si ne smemo napravljati tako otročjega, tako antropomorfističnega naziranja o Bogu in stvaritvi, kakor počno nasprotniki stalnostne ali stvariteljne teorije. Bog, čegar bivanje nujno in nepobitno dokazuje opazovanje prirode od katerekoli strani, je začetnik življenja. Njemu je bilo pač vse eno ali oživotvoriti samo nezatno kepico snovi v žive stanice in jo opremiti z zmožnostimi, da se je iz nje izcimil ves organični svet, ali pa poklicati v življenje vse organizme že dovršene po vsem širnem svetu, oboje se je lahko zgodilo hipno na migljaj njegove volje. V okameninah vidijo stalnostni teoretiki ostanke izumrlih vrst, plemen, družin, redov in razredov, ki so bili vzporedni našim še živečim vrstam, plemenom, družinam, redom in razredom, a v nikaki rodoslovni zvezi z njimi. Da je toliko oblik izumrlo, se jim ne zdi nič čudno, saj je že v zgodovinski dobi izumrlo precej živali in rastlin ne samo vsled človekovega vpliva, ampak tudi vsled izpremenjenih življenskih okoliščin. Vprašanju, čemu je pač Bog ustvaril toliko organizmov, o katerih je lahko vedel, da izginejo z zemeljskega površja, odgovarjajo stalnostni teoretiki kaj lahko z nevržnim dejstvom, da nam je okamenelo rastlinje neprecenljive vrednosti in važnosti, a da je okamenelo živalstvo brez pomena, brez koristi, se tudi ne da trditi. Da so pa vsi živalski rodovi nastopili skoraj istodobno, da so okamenine iste tvorbe praviloma enake in še nekaj podobnih dejstev uporabljajo stalnosti teoretiki za oporo svojemu mnenju. Tudi zazvojeslovje jim ne dela mnogo preglavice. Samo ob sebi umevno se jim zdi, da se vrši spočetni razvoj iz splošnih nastav v posebne oblike, ker drugače si ne moremo niti misliti postanka novega bitja, a da se mladič navadno ravno tako razvija, kakor se je roditelj, zdi se jim tudi dokaz za njih naziranje. Tudi primerjalna anatomija jih ne moti, zdržnost (Continuität) organizmov istega rodu ali razreda si razlagajo z mislijo, da je stvarnik isto zamisel uresničil na vse mogoče načine, kakor je bilo prikladno razmeram. Najbolj važen dokaz za stalnostno teorijo pa se jim zdi oblikoslovje. Pojem vrsta stoji navzlic vsem napadom nepremakljiv, ker se opira na priznana dejstva; prepad, ki zija tudi med najbližnjimi vrstami, se

ne da poravnati, ker je utemeljen in ostro začrtan v prirodi sami. Stalnostni teoretiki se sklicujejo na izkušnjo, kažoč nam, da je od pamtiveka ostal organski svet neizpremenjen. Če se v tako dolgi dobi ni izvršilo nič važnih izprememb, zakaj naj bi se poprej?

Tako stalnostni teoretiki. Ni jim kaj posebnega očitati, ako brez predsodkov motrimo njih teorijo.

Vendar se učenjaški svet nagiblje k descendenci. Ni težko umeti, zakaj so vsi omikanci, ki nočejo priznati osebnega stvarnika, pristaši descendence teorije; tudi teisti, kar jih je descendencnih teoretikov, umejo kaj spretno zagovarjati svoje naziranje z umstvenimi razlogi. Ali ni vsekako dostojnejše misliti o stvarniku, da je dal po prirodnih činiteljih proizvest stvarstvo in je le tam neposredno posegel vmes, kjer je bilo njegove pomoči neobhodno potreba, kakor za stvaritev prvih življenskih kali in prve človeške dvojice?

Zares, priznati je treba, da je descendena teorija a priori mogoča, toda vprašanje je, če jo je možno a posteriori dokazati. Videla sva, da se dajo spraviti v soglasje s stalnostno teorijo vsi rezultati prirodoslovnega raziskovanja, iz tega sledi, da descendence teorije ni mogoče za trdno dokazati. Kako neki naj sklepamo z vso gotovostjo na dejanje igrokaza iz samih kulis in dekoracij, ki so ostale na odru? Istotako ne doženemo bržčas nikdar do konca, kako prav za prav je prišlo do zdajnega organskega sveta, ker nimamo nedvoumnih in zanesljivih prič o njega postanku. Paleontologija je pač lepa knjiga, odičena z brezštevilnimi podobami, a mi je ne umemo, podobe pač gledamo in občudujemo, toda teksta ne moremo razvozljati. Iz spočetkoslovja in primerjalne anatomije se da pač marsikaj razbrati descenci v prilog, toda le na podlagi nedokazne podmene, da se sme iz njih soditi na preteklost. Morda najmočnejša zaslomba descence je še zemljepisna razširjenost živali in rastlin.

Descendencnih teorij je več, a vse niso enako verjetne, zato si jih ogledva, katera bi bila še najbolj sprejetna.

Mirno lahko preideva descendence teorijo onih, ki so se poprijeli Platonovega nazora, da so namreč živalske duše nastale po propadu ali degeneracij človeških duš, in trdijo, da se je razvilo vse živalstvo po pravi descenci, s propadanjem človeka v nižje in najnižje živalske oblike.

Obravnavala sva že descendence teorijo Darwinove smeri, po kateri se je vršil razvoj po lagoma od najnižjih do najvišjih organizmov. Tudi ta descendena teorija ne more biti resnična, ker se ne sklada z očitnimi dejstvi. Nasprotuje ji izkušnja; prehodnih oblik, katerih bi moralo mrgoleti med vrstami, plemeni, družinami, redi, razredi in rodovi, ni kar nič; malenkostne razlike, ki jih opažamo v okviru posameznih vrst, so brezpomemne za postanek novih oblikoslovnih znakov, in se v prosti prirodi poizgube, kakor so nastale. Tudi paleontologija je darvinistični descenci nasprotna, nedostaje namreč tudi v fosilnem živalstvu in rastlinstvu edino dokaznih prehodnih oblik, poleg tega pa se ne ujema s to teorijo dejstvo, da so nastopili vsi živalski rodovi skoraj istodobno. Razvojeslovje in primerjalna ana-

tomija ji tudi hodi vprek, živalski in rastlinski rodovi namreč ne kažejo nič, iz česar bi se dal sklepati njih skupni izvor. Darwinova descendenčna teorija kaže preočito svojo revščino in priča, da se je spočela v predsodkov polnih glavah brez posebnega ozira na izkustvo. Potemtakem ni čudno, če se dejstva tudi s silo ne dajo vkleniti v ozke spone samovoljne podmene.

Nekaj privržencev šteje tudi descendenčna teorija na podlagi vrstne stalnosti. Zatrjuje se nam namreč, da je Bog ustvaril toliko semenskih kali, kolikor je vrst na svetu, in te kali so se potem razvile takoj v popolnoma dovršene organizme, prav tako, kakor se razvije jajčece v kratkem času v popolen organizem.

Še najbolj je verjetna descendenčna teorija, ki jo je v bistvu postavil K. E. pl. Baer in si pridobiva čedalje več odličnih pristašev. (Kölliker, Nägeli, Snell, Askenasy, Hamann, Fechner, Albert Lange i. dr.). Ta teorija zastopa mnenje, da se je vršil razvoj skokoma, ne polagoma in se opira v prvi vrsti na vsestranska izkustva iz vseh prirodoslovnih strok, kar ji daje izvestno prednost pred drugimi descendenčnimi teorijami. Razlogi zanj so pa ti:¹⁾

Činitelj, ki je provzročil descenco, je očividni. Darwin popolnoma prezira smotreno teženje, ki preveva vso prirodo in vsak organizem in smatra živali in rastline za gole mehanizme, ki so povsem odvisni od zunajnosti, samo od fizikalnih in kemikalnih vplivov. Vzrok razvoju torej morejo biti po Darwinovem mnenju le mehanični činitelji, med njimi v prvi vrsti boj za obstanek. Baer je objektivnejši. Zunajne okolnosti niso brez vpliva na organizem, toda ves vpliv materialnih sil na organizem je vendar-le manjšega pomena nego smotreno teženje, izvirajoče iz organizmova notrajnosti, pristni pojav življenskega principa samega. Razmerje med organizmovim življenskim principom in zunajnimi vplivi nam lepo predoča Hertwig-ova prišpodoba organizmova življenja s tekom biljardne kroglice, ki je ravna v svojem teku po mehaničnih zakonih, toda nje tek je vendar v prvi vrsti odvisen od kakovosti, podeljenih ji po kejevem sunku. Takisto je z organizmom. Podvržen je brezdvomno vsem fizikalnim in kemikalnim zakonom, toda gonilna in vodilna sila je vendar življenski princip, ki teži vselej po onem smotru, ki je za organizem najbolj ugoden. To smotreno teženje, ki je opažamo vsepovsod, ki vodi vsako delovanje v prirodi, se nam kaže posebno lepo v spočetnem razvoju kot pravi in edini oblikujoči princip. Ta princip, ki nam še dandanes pred našimi očmi stvarja toliko novih organizmov, je pač zadosten činitelj, da je mogel voditi tudi rodoslovni razvoj.

Darwinovi činitelji so zelo počasni, treba je 14.000 rodov, predno se vrsta preobrazi v drugo. Baerov činitelj preobražanja deluje mnogo bolj hitro, rekel bi skokoma, isti rod se že predrugači. Prehodnih, za življenje nesposobnih oblik ni treba, ker smotreno teženje deluje vedno v določeni

¹⁾ K. E. v. Baer, Studien aus dem Gebiet der Naturwissenschaften, II. Bd. St. Petersburg 1876.

Hamann, Entwicklungslehre und Darwinismus.

smeri in stvarja hitro povsem nove oblike, polne moči in življenja, ki imajo že vsled svojega postanka v sebi pogoje za obstoj.

Precej pojavov je, ki pričajo, da je tak nagli izpremin oblike v obliko brez prehodnih oblik istinit. Spomniva se metamorfoze žuželk in dvoživk! V kako kratkem času se izvrši koreniti izpremin valjastega, ribici podobnega paglavca v kreljato žabo! V prejšnjem pogovoru sem tudi omenil nekaj zgledov metageneze in heterogonije. Menjava rodov in inorodna ploditev obstojita, kakor kažeta že imeni, bistveno v tem, da ima ena živalska vrsta dva rodova, ki se izdatno razlikujeta i po svojem ustroju i po načinu ploditve. Prvi rod se plodi spolno, iz jajčec nastane brezspolni drugi rod, iz tega se razvije po delitvi, brstitvi ali deviški ploditvi spolno se plodeči prvi rod. Toda večkrat se pripeti, da kar nenadno izpade brezspolni rod tudi pri onih vrstah, ki imajo sicer tipično metagenezo ali heterogonijo; živali se potem plode le spolno.¹⁾

Za istinitost naglega izpremina govori pa še več drugih dejstev. Izpremenjene okolnosti provzročijo nagle izpremembe v ustroju istega rodu. Ruski prirodoslovec Šmankevič je s poskusi dokazal, da tvorita sladkovodni rak *branchipus stagnalis* in slanovodna *artemia salina* prav za prav eno vrsto, dasi sta si oblikoslovno tako različna, da so ju prištevali različnim plemenom. Šmankevič je izpremenil artemijo v branchipa v zelo kratkem času s tem, da je slano vodo zamenil s sladko! Ako pitaš mesojedega ptiča z zrnjem, izpremeni se mehki želodec, kakršen je lasten ujedam, kar naglo v usnjato trd želodec, kakršnega imajo ptiči, ki se redno hranijo s samim zrnjem.

Na dnu ženefskega jezera je odkril Forel ličinke neke muhe, nazvane *chironomus*. Te ličinke navadno dišejo s trahejami zrak. Zaradi prevelike globočine pa te ličinke niso mogle več na površje, ostale so na dnu, voda jim je napolnila traheje in pričele so dihati v vodi kakor živali s škrgami. Toda ob enem se je izvršila še druga, važnejša izprememba. Ličinke, t. j. še nerazvite živali so spolno zorele in zaplajajo nove organizme, ki ostajajo trajno v ličinkinem stanju. Ta izpremin nam pojasnjuje, kako si treba tolmačiti zakrnjeni ustroj zajedavcev ali parazitov. Živali zaostanejo, ako okolnosti tako nanesejo, da je nadaljni razvoj ali nemogoč ali brezpotreben, v ličinkinem stanju razvijo si samo potrebne organe do popolnosti in se prično kar nenadno tudi v tem stanju ploditi.

Tudi iz rodu vretenčarjev imamo nekaj zgledov za naglo izpremeno. Mehikanski siredon *pisciformis* (*Axolotl*) je dvoživka, podoben naši človeški ribici. Živi v vodi, diše s škrgami in se tudi plodi v tem stanju. Kako so se začudili učenjaki, ko je nekoč brez vidnega vzroka zlezlo nekaj teh živalic iz akvarija v pariškem rastlinjaku na kopno, pričelo dihati s pljuči, ploditi se v tem višjem stanju, prav kakor naši močeradi. Koliko važnih izprememb v tako kratkem času! Žival je takoj dobila še drugo ime za to stanje in se zove *amblystoma mexicanum*.

¹⁾ Hamann, *Entwicklungslehre und Darwinismus*. str. 156 in 158.

Možnost in istinitost naglih in važnih izpremen pod vplivom smotrenega teženja je torej izkazana. Takisto je izvestno, da so še nerazvite oblike mnogo bolj preobrazne nego razvite, prilagodljivost je večji v mladostnem nego v doraslem stanju. Pa tudi med posamnimi vrstami je velika razlika v meri prilagodljivosti. Domisliva se mravljinčarja (*myrmecophaga iubata*, Ameisenbär), brazilijanskega sesavca, čegar ves ustroj je tako prilagojen njegovim skromnim razmeram, da si ni mogoče misliti kake izpopolnitve v tem oziru. Na nogah ima močne kremplje, ki so kakor nalašč ustvarjeni za razkopavanje mravljišč; brezzobi gobec ne bi mogel vzprejemati druge hrane kakor samo mehke mravlje, ki jih kaj spretno in lahko lovi z dolgim gibkim in lepkim jezikom. Ako bi se izpremenile življenske okolnosti za mravljinčarja, ni verjetno, da bi se mogel drugim novim razmeram prilagoditi.

Druge živali so pa mnogo bolj preobrazne, kakor sva videla, vendar lahko rečemo v obče, da se nahaja priroda splošno v nekakem dozorelem stanju, skoraj vse živalske in rastlinske vrste so se že več ali manj prilagodile svojim razmeram, njih oblike so se že zvečine utrdile.

Tako zdaj! Toda, če opažamo še dandanes, v zreli dobi prirode, da se še vendar posamič, poredkoma seveda, pod vplivom smotrenega teženja tvorijo skokoma nove oblike, je-li neopravičena misel, da je bilo enako naglo preobražanje oblik pogostnejše, da, morda splošno v mladostni dobi prirode? Te možnosti ni mogoče tajiti, večja preobraznost v prejšnjih zemeljskih dobah je, sodeč po zdajnih razmerah, že v prirodi utemeljena. Razlike med istorodnimi in istorazrednimi okameninami višjih plasti terciarne dobe so majhne, večje so že v nižjih plasteh, še večje so v sekundarni in primarni dobi. Preobraznost torej, ki je bila spočetka velika, se je čedalje bolj manjšala, dokler ni v zdajni dobi izginila do neznatnih preostankov. Ta preobraznost je vzporedna z izpreminjevanjem zemeljskega površja, ki je bilo, kakor nam zatrjujejo novejši geologi, mnogo večje v primarni in sekundarni nego kasnejši. Organizmi so imeli na ta način prilike dovolj svojo preobraznost menjajočim se razmeram prikladno uporabljati. Oni organizmi, ki so se takorekoč v stare razmere uživali, niso mogli novim se prilagoditi in so vsled tega izumrli.

In po katerih stopinjah se je izvršil ta razvoj? Najboljši odgovor bi bil seveda: Ne vemo! Toda nekaj splošnih trditev je pač dovoljeno izreči, nekaj slutenj, v kolikor so opravičene na podlagi raznih prirodoslovnih strok.

Vsak živalski in rastlinski rod je moral nastati zase, ako smemo smatrati paleontologijo, spočetkoslovje in primerjalno anatomijo za priče preteklosti, zakaj nobena vednostna stroka nam ne podaja vezil med posamičnimi rodovi. Te prvotne zastopnike vsakega rodu si mislimo podobne spočetkom v prvih, zelo zgodnjih razvojnih stanjih, ko še kažejo splošne, vsem razredom istega rodu skupne znake. Ti skupni predniki so se prilagojevali različnim razmeram in se tako razcepili v več razredov. Noben vretenčarski razred ni izšel iz drugega, pač pa vsi iz skupnih praoblik, zakaj nobenega razreda vretenčarjev ni moči izvajati iz drugega, ne da bi se pri tem postopalo zelo samovoljno in zanemarjalo mnogo bistvenosti. Kakor so si ribe in dvoživke sorodne, vendar ne gre staviti rib za prednice dvoživk, ker

poleg drugih razlik imajo dvoživke splošno popolnoma drugače ustrojene možgane kakor ribe. Ribe imajo namreč zelo slabo razvite velike možgane, toda močno srednje in male možgane; dvoživke pa ravno obratno, krepko razvite velike možgane, manj srednje, male pa tako neznatno, da se dajo komaj dokazati kot tanka mozgovna pločica.¹⁾ Ako ni mogoče dvoživk izvajati iz rib, toliko manj druge razrede.

Isto kar za razrede mora veljati tudi za rede in družine. Spočetno razvojeslovje namreč, na katero se v prvi vrsti naslanjajo vsa ta domnevanja, nam očitno kaže, da se ne nahaja spočetek kakenga višjega sesavca nikdar v kakem „ribjem stanju“, ker v tem stanju se pač kažejo splošne nastave vseh vretenčarjev, a nič specifično ribjega; možgani imajo na pr. že ob tem času višjo organizacijo, ki je samo sesavcem lastna. Sanjarije so tudi, da se nahaja spočetek kdaj v „vrečarskem stanju“, zakaj to, kar dela vrečarja res vrečarja, se nikoli ne pojavlja v spočetnem razvoju višjih sesavcev.²⁾

Predhodne oblike zdajnega organičnega sveta so bile torej s prva splošne, tekem časa so se pod vplivom smotrenega teženja, prilagujoč se novim razmeram, izpreminjale čedalje bolj v posebne. Ta rodovni razvoj si najlažje predočimo s spočetnim razvojem poedinih živali in rastlin. Ta stavek je na prvi pogled podoben Haeckel-jevemu osnovnemu biogenetičnemu zakonu, ki je, kakor sva se lahko prepričala, do cela izmišljen in neresničen, toda samo navidezno, zakaj oba sta si v resnici tako različna, kakor sploh Darwinova in Baerova descendenčna teorija.“

Zdravnik pa je majal z glavo in vprašal: „In, Tvoje mnenje o ti teoriji, Božidar?“

„Moje mnenje je pač brez pomena!“ je odvrnil profesor Božidar. „Izmed vseh descendenčnih teorij se mi vidi Baerova še najbolj verjetna, a s tem nikakor ne maram reči, da je resnična. Ker se opira na dejstva in je z njimi v soglasju, kolikor moremo dozdej soditi, zato ima ta teorija tudi nekaj vrednosti. V fiziki in kemiji je še vse polno podmen, katerih resničnosti ni mogoče dokazati, a ker so se izkazale kot uporabna sredstva, da se lažje umevajo prirodni pojavi, ostale bodo morda vedno v znanstvu kot nazorni pripomočki. Enako vrednost pripisujem Baerovi descendenčni teoriji. Morda je resnična, morda ne, a kot nazornemu pripomočku ji je zagotovljeno mesto

¹⁾ R. Hertwig, Lehrbuch der Zoologie, str. 497 in 516.

Hamann, Entwicklungslehre und Darwinismus, str. 90.

²⁾ Baer, Studien, II. Bd., str. 426: „Die Darwinisten neuerer Zeit behaupten, die Ausbildung eines höheren Organismus durchlaufe in ihrer individuellen Entwicklung rasch die Bildung der früheren Formen, welche die Vorfahren gehabt haben . . . Dieser Satz scheint mir nicht begründet, weil die Entwicklung eines Individuums nicht die Thierreihe durchläuft, sondern von den allgemeineren Charakteren einer grösseren Gruppe zu den specielleren und speciellsten übergeht . . . Erst später zeigt sich am Embryo, ob er ein Reptil, ein Vogel oder Säugethier werden soll, und noch später zeugt sich die Ordnung, die Familie, die Sippe und die Art.“

Istotako piše Hamann (Entwicklungslehre und Darwinismus pod 8. in 11. zglavjem).

v biologičnih vedah Bog ve kako dolgo. Človeški duh je že toliko omejen, da mnogo lažje umeva velike in zamotane pojave, če si jih razdeli na posamezne oddelke in razdrobi na košččke. Takisto je našemu duhu prikladneje misliti si stvaritev, ki je morda trpela le kratek hipec, raztegnjeno na več časa, vršečo se po nam znanih naravnih činiteljih.

Sicer pa so taka vprašanja bolj postranske važnosti, ako jih primerjamo z vprašanjem, ki naju še čaka in o katerem se pomeniva prihodnjic z vprašanjem, katero mesto zavzema človek med prirodninami.

(Konec prihodnjic.)

O indeksu.

„Indeks!“ — Ni je naprave katoliške cerkve, katere ne bi bil potvaril liberalizem ter je z grdo pretvarjenim obrazom pokazal občinstvu, češ, glejte, glejte, kakšna je katoliška cerkev! Tako je potvaril tudi idejo indeksa. Moderna si ne more več misliti indeksa brez temne sovražnosti, tesnosrčnosti, mračnjaštva. Saj vendar poznamo nekoliko Rim, a izpovedati moramo, da nas je zona obhajala, ko smo brali v Zolovem „Rimu“ o — indeksu. „Obsodbe indeksa že dolgo časa med duhovniki niso drugega kakor boj z gorjačami v temi . . . indeks gnezdo kovarstva, studence zlorab . . . krivičen in otročji sovražen in aboten, starikav, onemogel . . . orodje najgrših strasti, kovarstva, sovraštva, maščevalnosti . . . grozovlade . . . ječa misli, zavora bodočnosti, smrt vsega napredka . . .“ Ko človek bere take stvari, se nehote zgraža, četudi dobro ve, da niso resnične. Kako se godi še le tistim, ki nikdar ne vidijo katoliške cerkve drugače, kakor v spačenem zrealu liberalizma! Ni čuda, da jim mrje v srečju ljubezen do one, ki so si jo mislili v zorni mladosti kot dobro mater, učiteljico resnice in pravice! O da, komu ne bi zamrla ljubezen, če mu liberalizem kaže ne matere, ampak — ostudnega polipa? „Dà“, je pisal „Slovenski Narod“ (1897, št. 129) govoré o indeksu, „klerikalizem je polip z neštevilnimi sesalkami, s katerimi dušji in morji povsod na svetu pravo umetnost in vsako svobodomiselnost“, in indeks mu je le ena izmed brezštevilnih sesalk. Koga se ne bi lotila mržnja, če duhovniki oznanjajo, da moramo nositi cerkev v srečju, a liberalizem vpije: glejte jo, taka je cerkev! ter kaže grdega polipa! Oj koliko bo dela, preden bodo zopet čisti naši vzori, ki nam jih je oskrnil liberalizem!

Oglejmo si sedaj nekoliko „indeks“ v luči resnice!

Doğmatična podlaga indeksu.

Kristus je prišel na svet, da „priča resnico“ (Jan. 18, 37.). Zakaj le resnica da človeštvu pravo svobodo. „Resnica vas bo osvobodila“, je dejal Kristus (Jan. 8, 32.). To poslanstvo je izročil tudi svoji cerkvi. Ustanovil je katoliško cerkev kot „steber in trdnost resnice“ (I. Tim. 3, 15.)

in obljubil ji je „duha resnice“ (Jan. 14, 17.), ki naj bi jo „učil vsega in opomnil vsega“, karkoli je Bog po njem razodel (Jan. 14, 27.). Tudi sam Kristus je s cerkvijo „vse dni do konca sveta“ (Mat. 28, 20.), zatorej je peklenska vrata, moči temè in laži, ne bodo premagala (Mat. 16, 18.).

Cerkev je torej človeštvu poslana učiteljica vere in nravi, t. j. resnice, ki človeka osvobodi ne le umskih zmot mišljenja, ampak tudi praktičnih zmot življenja. Cerkev je postavil Kristus kot lučnjak, ki v njega svitu vidimo, kod in kam. Cerkev nam kaže naš izvor, naše zvanje in naš smoter. Kaže nam vlado in ravnavo božje premisli in zamisli, božjega previda in milosrčja. Kaže nam ljubezno lepoto onega, ki za njim tudi nevede in nehote mrje naše sree. A ne kaže nam le teh resnic, ki so predmet vere, ampak kaže nam tudi pot, ki nam je po njej hoditi; drži nam pravec, ki se nam je po njem ravnati; uči nas nravi, ki nam je po njih živeti. To mislimo, ko pravimo: cerkev je človeštvu učiteljica vere in nravi.

To pa je uprav dogmatična podlaga indeksu.

Če je namreč poslanstvo cerkve pričati človeštvu resnico in vso resnico, kar je je zveličalne, pravo vero in prave nravi, je pač tudi nje poslanstvo braniti človeštvu zmote in vse zmote, kar je je pogubne, zmote proti veri in zmote proti nravim. Zmota pa ne govori le iz ust krivovercev, iz ust sovražnikov resnice in pravice, iz ust zavodnikov in zablodnikov, ampak govori tudi iz pisem in listov, iz bukev in knjig, iz kipov in slik.

Torej ima cerkev pravico in dolžnost prepovedovati tudi knjige, kvarne veri ali nravim.

In zares! Kaj bi pomagalo cerkvi, da priča resnico, ko bi vsak prihajač smel pričati laž? Če cerkev nima pravice zaznamenovati, ožigosati, obsoditi, prokleti zmote in laži, ne more uspešno voditi človeštva k resnici in svobodi.

Treba je le ozreti se na človeka, kakršen je. O, vsi ljudje nimajo sreče, da bi iskali resnice. Resnico jim je treba dati. Ljudje ne utegnejo preučavati vseh sestavov modroslovja, vseh raznolikih vrst svetovnega naziranja. Ne utegnejo in ne morejo. Zato pa tudi ne morejo vedno sami ločiti zmote od resnice, krivice od pravice. Zato tudi niso vedno tako poučeni, da bi dvom v njih srcu ne vzkalil, da bi zmota ne pognala. Bodimo odkritosrčni: mnogi se imenujejo omikance in izobražence, ki pa niso tako omikani in izobraženi v životnih vprašanjih človeštva.

Vsi ljudje tudi nimajo sreče, da bi si bili priborili popolno svobodo. *Homines sumus*. Malone vsakemu se godi kakor apostolu Pavlu, ki je vzdihoval: „Vem, da v meni, to je v mojem mesu, dobro ne prebiva: hoteti je sicer v meni, storiti pa dobro, tega ne najdem. Dobrega namreč, katero hočem, ne storim; temveč hudo, kar nočem, to delam. Všeč mi je božja postava po notranjem človeku; čutim pa drugo postavo v svojih udih, katera se bojuje zoper postavo mojega duha in me deva v sužnost... Jaz nesrečni človek! Kdo me bo rešil telesa te smrti?“ Če pa je v krvi moč hudega, ali se res ni bati, da ne bi hudo osvojila si gospostva, ako mu prihité na pomoč še vnanji vplivi slabih knjig?

Potem pa se ozrimo še na knjige! Kje je kaka zmota še toli grda in še toli pogubna, da je ne bi kdo mogel zamisliti in zapisati v knjige? Knjige so dostikrat kloake, ki se po njih preliva brezumno brezverstvo in brezsramna breznavnost. A ne mislimo, da so samo take nevarne! O ne! še bolj nevarne so mnoge druge. Brezumnemu brezverstvu se upre pamet, brezsrarni breznavnosti sram. Toda če si nadene laž videz znanstvene resnice in greh videz človeške slabosti, če ne celo „lepe zmote“, tedaj so knjige nevarne. In koliko je takih! Pisatelji so mnogokrat daroviti možje, polni duhovitosti in bistrumja, perečega sarkazma in zbadljive satire; možje, ki so se mnogo učili, a o tem zabili tega, kar je najbolj potrebno, Boga, ki so mnogo pridobili, a izgubili najdražje — vero. Taki možje so nevarni pisatelji. Neredkokdaj jih vrže žaljeno samoljubje v boj zoper krščanstvo in tedaj s slepo strastjo teptajo vse, kar priča resnico krščanstva, a iztikajo le to, kar ni jasno, to, kar ne ugaja ljudskim predsodkom, to, kar je zmožno vzbuditi dvome. Vse to podpirajo z zavitimi, iztrganimi, slabo umevanimi citati iz raznih cerkvenih pisateljev, dà, izkušnja uči, da se ne strašijo celo potvar in laži. Lepe, resnične ideje pretiravajo in krive zmote ozaljšujejo in ozarjajo; kreposti ponižujejo, strasti branijo in opevajo. Z bleščečimi sofizmi pobijajo resnico, a kjer ni dokazov, jim rabita sarkazem in satira, prezir in podsmeh. Računajo tudi s samoljubjem braveev, saj ni močnejšega zaveznika v človeku nego-li je samoljubje. Če se odpré srce, se ne bo dolgo branila pamet.

„Taki pisatelji“, pravi laški škof Bonomelli v lepi knjigi o slabem berivu,¹⁾ „pišejo vse in o vsem. Vse pravijo da se sme presojeti, tudi Bog, samo ta trditev ni, da se vse sme . . . Zdaj presojajo cerkveno hierarhijo, zdaj oblast škofov in papežev. Določujejo meje cerkveni oblasti, vpijejo o zlorabah. Zdaj dolže cerkev tesnosrčnosti, zdaj širokovestnosti. Zdaj pravijo, da je cerkev prijateljica despotov, da pomežikuje z aristokrati, da klečeplazi pred cesarji; a zdaj, da hujska na revolucijo, da podbuja na krvave vojske . . . Isto jim je sv. pismo ali koran, Mojzes ali Zoroaster, papež ali tibetski lama. Vse jim je dobro, kar jim služi. Brezsrarni so in skromni, drzoviti in hinavski, brezbožni in pobožni, divji in krotki, brezverski in verni, katoličani in bogotaji . . . vse, kakor jim kaže, kakor hoče čas, kraj, namen, oseba. Enega škofa povišujejo, da drugega ponižajo; en red hvalijo, da druge pogrdé. Časi se nam bi zdelo, da so polni nežnosti za katoliško cerkev in vero; rekli bi, da jokajo o stiski cerkvenega poglavarja, o nenravnosti in brezbožnosti sveta; navajajo sv. pismo; govoré o prvih časih krščanstva; pojo slavospeve nekaterim svetnikom . . . a le zato, da potem toliko brezskrbneje grdé cerkev in papeža . . . V kakem samostanu se dogodi kak žalosten slučaj. Brž razneso dogodek na vse štiri vetrove, a tako povečan in pretiran, da se ljudje zgražajo zoper samostan in njega prebivavce. V samostanu na Poljskem ponori uboga nuna. Takoj zavpije vse, časniki bodo kleli samostan, pisatelji pisali drame o temnem trinoštvu samostanov . . . Sodišče dokaže nedolžnost. Pisatelji bodo molčali, gledišča pa naprej predstavljala

¹⁾ Un grande pericolo e un grande dovere. Ala 1884.

brezsramno potvaro . . . Skratka: Taki pisatelji mešajo laž in resnica, krepost in greh, dobro in slabo. Hvalijo sv. Vincencija Pavlanskega, a kolnejo sv. Ignacija Lojolskega . . .“

O nenravnih knjigah pa nam še govoriti ni treba, saj je itak vsem znana žalostna resnica.

Če si torej ogledamo ljudi, kakoršni so, in če si ogledamo knjige in njih pisatelje, nam bode takoj jasno, da mora biti naravna posledica takega beriva za ljudi brezčutnost, vnemarnost, mrzloba in često breznravnost in brezverstvo.

Lahko je, kakor smo že enkrat dejali, vzbujati dvome. Za to ni treba ne bistroumnosti ne znanja, treba je samo tajiti, samo zanikovati. Norec vrže v vodo kamen, katerega ne more deset modrijanov izvleči! Še lažje pa je vzbujati strasti. Za to ni treba, da je človek omikan, treba je le, da je podel.

Če je torej cerkve res skrb vere in pravi, resnice in pravice, je tudi nje sveta dolžnost, da obrani svoje brezverskih in breznravnih knjig, da take knjige zaznamenuje in obsodi.

To pa je uprav načelo, ki je dalo bitek indeksu. Saj indeks ni drugega, kakor zaznamek prepovedanih knjig.

Dva ugovora: „Cerkev se boji luči.“ — „Cerkev — zavornica svobodne misli.“

Lahko je po tem presoditi, kako brezsmiseln je ugovor, češ, da se cerkev boji luči, ker prepoveduje knjige.

Cerkev, ki je prižigalka luči, naj bi se bala luči? Ne, luči se ne boji, boji se le temè, sovraži le temò. Dà, sovraži temò! Zakaj pravzaprav se cerkev tudi temè ne boji, a nam se je bati temè, in le za nas se cerkev boji. Cerkev ima božji obet, da je moči temè ne bodo nikdar premogle. A takega obeta nimamo mi. Nas lahko zblodi, nas lahko zводи zmota. Zato se cerkev boji za nas. Saj je nje poslanstvo, da nas vodi k resnici in po resnici k svobodi. In ker je resnica in svoboda božjih sinov edino naše zvanje, edina naša sreča, edino naše blaženstvo, zato cerkev tako sovraži nam edino sovražno, edino pogubno, nesrečno temò! Zato in le zato obsoja zmote!

Cerkev dobro ve, kaj je že storila zmota človeštvu. Ne glede na prvo zmoto, ki nam je zaprla zemeljski raj, koliko imen ima cerkev zapisanih že v svoji zgodovini, ki jih je zvodila zmota z jasne poti resnice ter vrgla v strmoglave prepade! Koliko narodov se je solnčilo v zlatem siju resnice, ki sedaj mrjo v hladni senci zmote!

Zmota pa so zaplodile mnogokrat prav knjige. Manihejsko zmoto so rodile brezbožne knjige. Bardasana¹⁾ so zavedle knjige, Origena knjige,

¹⁾ S. Epiphan. adv. haeres. I. II. t. 1. — Cf. Arndt S. J.: De libris prohibitis commentarii: comment. I. c. 5.

Avita¹⁾ knjige. Eutyches je bil zmagovit pobornik proti nestorijancem, ena manihejska knjiga ga je zblodila, zagazil je v kalužo krivoverstva in zvbil je za seboj velik del iztoka, ki še sedaj tiči v le-tej zmoti. Sam sv. Dionizij priznava, da se je nekoliko omadeževal, ko je prebiral in preučeval krivoverske knjige. Knjige Priscilianistov so pokvarile Špansko in Portugalsko; knjige Wiclefa zvodile Husa in nebroj Čehov; knjige francoskih enciklopedistov zblodile pol Evrope. Knjige so rodile človeštvu že brez mere gorja!

Zato človeštvo nima pravice klevetati cerkev, ampak hvaležno bi ji moralo biti, da je zabranila še več gorja! Kje bi pač bilo sedaj človeštvo, ko bi ne bil sredi viher in temnih noči milo sijal lučnjak sv. cerkve, kažoč k luči, rešitvi in miru!

Cerkev se ne boji luči. Cerkev le hoče več luči! Zato prepoveduje zmotne in lažnive spise, da ne bi laž in zmota temnili jasnega spoznanja resnice. Cerkev hoče, da bi se svobodno širili resnica in pravica. Zato se bojuje zoper zmotne in lažnive spise, da ne bi laž in zmota devali človeštva v sužnost.

„A cerkev je z indeksom zavornica misli svobodne!“ Tako govore, a zlo govore. Kaj pa je vendar tista toliko proslavljana misel svobodna? Ali naj je svoboda misli isto, kar *svoboda resnice*? Če je to, je ni večje prijateljice in dobrotnice misli svobodne nego li je katoliška cerkev. Saj prav to hoče cerkev: svobodo resnici! Resnica vas bo osvobodila, to kliče cerkev s Kristusom človeštvu, in blagovest resnice je nje poslanstvo.

Toda tisti, ki imajo vedno misel svobodno na jeziku, morda menijo svobodo sploh, svobodo ne le resnice, ampak tudi zmote, tudi laži. Če je tako, seveda ne moremo tajiti, da se cerkev ne ogreva za tako svobodo! Za svobodo resnice pač, za svobodo laži in zmote nikdar! To je živa resnica: če kdo sovraži svobodo laži, jo sovraži katoliška cerkev. Saj drugače tudi ni mogoče. Nje zvanje je, pričati resnico. Če pa je pričevanje resnice nje poslanstvo, kako naj ljubi zmoto in laž? Kako naj ljubi in oznanja misel svobodno, če je misel svobodna svoboda zmote in laži? Ne, take svobode cerkev res da ne uči, ne take svobode dejanj, ne take svobode misli: tatvine ne, prešeštva ne, in tako tudi ne laži! Res je, od prvega početka je klicala cerkev svojim: „Nikar ne vlecite jarma z neverniki! Kakšno družbo ima namreč pravica s krivico? Ali kakšno tovarištvo ima luč s temo? kakšno družbo Kristus z Belialom?“ (II. Kor. 6, 14.)

Toda je li mar svoboda zmote in laži tolika dobrota za človeštvo, da treba kamenati cerkev, ker te svobode ne ljubi? Nam se zdi prav nasprotno. Nam se zdi, da je to cerkve največja hvala. Nam se zdi, da je cerkev prav s tem rešila človeštvo. Ko bi cerkev ne bila neustrašna zagovornica resnice in pravice, nespravna bojevnica zoper zmoto in laž, bi gotovo ne bilo več v narodih božje vere, ne božjih zapovedi. A sedaj povejte, kaj bodele dali narodom namesto vere izgubljene? Stritar ne ve, kakor v svojih spisih svečano zatrjuje, ničesar dati. In kaj bi dali vi? S čim bodele napolnili strašno praznoto, ki bo nastala v ljudski duši? Vzemite ljudstvu katekizem in de-

¹⁾ S. Hieronym. ep. LIX. — Cf. ib. Arndt.

kalog, pravi po pravici neki pisatelj, in vzamete mu edini pravec mišljenja in življenja! Vse vaše šole, vse vaše knjige, ves vaš napredek, vsa vaša omika ne bo nikdar ljudstvu to, kar sta mu katekizem in dekalog. Vzbujali bodete strasti, laskali se množicam, oznanjali njih pravice, a cerkve ne bodete nadomestili nikdar. Brez nje ne bo nobene brzde, ki bi mogla udržati ljudske strasti. Saj vidimo že sedaj, kjerkoli so zaslužnili cerkveno oblast, tam gine vsaka oblast, tam se zajeda dvom o vsej resnici, dvom o vsej morali, dvom celo o Bogu. Brez vere in nravi pa je človek igrača nagonov in strasti! Z vero in nravimi se porušijo zadnji temelji vsake pravice.

Svet se trese in ječi, premetava se v obupnih dvomih. Revolucija dviga krvavo glavo; anarhija se bliža z grmečimi koraki. Zakaj pa? Zato, ker so oznanjali s stolic in prestolov svobodo laži, cerkev pa, zaščitnico resnice in pravice, so kovali v verige!

Cerkev zavornica misli svobodne? O dà, ni napačna fraza! Kdor jo je izumil, je bil dosti dalekoviden. Zato se je tudi vsi sovražniki krščanstva tako oklepajo. S to frazo namreč — vse smeš. Širiti smeš liberalizem, učiti ateizem, oznanjati materijalizem. Če cerkev tvojo knjigo obsodi, prepove, dene v zaznamek, ti samo imenuj misel svobodno — in svoboden si. Apel na misel svobodno ne pripusti nobenega dvoma. Pornograf si — cerkev obsodi in prepove tvoje grdopisne romane — ti zopet prizovi misel svobodno. Vse bo bralo tvoje spise, in vse bo mrmralo zoper cerkev, sovražnico misli svobodne.

Seveda, ko bi sovražniki cerkve povedali bistro resnico, da je cerkev le zavornica svobode zmote in laži, ne imela bi fraza učinka; narodi bi bili hvaležni cerkvi, a pognali bi črez meje nje, ki v imenu misli svobodne trujejo ljudstvu srce in dušo. Zato ni dvojbe, da bodo sovražniki cerkve še dalje skrbno gojili to frazo.

Cerkev torej ni zavornica misli svobodne, cerkev je le zavornica zmote in laži, in zavora zmote in laži je tudi indeks.

Še en ugovor: „Saj prepoveduje slabe knjige že prirodni zakon, čemu treba še cerkvene prepovedi?“

Cerkev poslanka resnice ne more kaj, da ne bi zaznamenovala zmote in laži. Če se zmeta in laž skriva v slabih knjigah, obsodi cerkev knjige ter jih prepove. To je nje pravica in dolžnost. Kaj za to, če sovražniki klevetajo, da se cerkev boji luči in da sovraži misel svobodno? Kleveta je kleveta, a resnica je resnica. Cerkev se ne boji luči, ne misli svobodne, a sovraži temò in laž.¹⁾

Todà, utegnil bi reči kdo: čemu pa prepoveduje cerkev slabe knjige, saj jih prepoveduje itak že prirodni zakon?

No, tak ugovor ne poteče iz sovražnih ust. Sovražniki cerkve taje izvečine tudi prirodni zakon. S prijatelji pa se bomo kaj lahko sporazumeli.

¹⁾ Lepo pravi Phillips: Kirchenrecht VI. § 325, pag. 620, da to, kar sovražniki cerkve imenujejo svobodo tiska, ni toliko „Pressfreiheit“, kakor „Pressfrechheit.“

Resnica je, in odkrito povejmo, dosti premalo uvaževana resnica, da že prirodni zakon prepoveduje slabo berivo. Razlogi so očitni. Prirodni zakon prepoveduje vse, kar more zaplesti človeka v pogubne zmote in v nenravnost. Zakaj kakor je človeku prepovedano spuščati se lahkomišljeno v smrtne nevarnosti, tako mu je prepovedano spuščati se v nevarnosti, ki v njih lahko izgubi duševno življenje. Saj je duševno življenje mnogo več vredno nego-li telesno življenje, prav kakor je duh več vreden nego-li materija. Resnici in kreposti pa niso nevarne le slabe družbe, slabi zgledi, slabi pogovori, temveč tudi slabe knjige. Zato že prirodni zakon prepoveduje slabe knjige.

Toda prirodni zakon ni nobena ovira, da ne bi mogla slabih knjig prepovedovati tudi cerkev. Prav narobe! Kakor prirodni zakon nalaga starišem dolžnost, da tudi oni varujejo otroke slabega beriva, tako nalaga tudi družbi dolžnost, da varuje slabega beriva svoje ude. Zakaj stariši imajo dolžnost skrbeti za otroke in odvracati od njih vse, kar nasprotuje njih potrebnemu usvršenju glede na telo, glede na um, glede na voljo. A ničesar ni, kar bi usvršenju in blaginji otrok bolj nasprotovalo nego-li brezverstvo pa nenravnost. Zato je starišev sveta dolžnost iztrgati otrokom iz rok vse knjige, ki trosijo verske zmote in nenravnost. Isto dolžnost pa ima tudi družba glede na svoje. Dolžnost ima zabraniti slabe knjige, ki izpodkopujejo vero in nravi, temelje pravice in blaginje.

To mora priznati vsak razsodni mož. Saj pravi celo Max Stirner, ki ga sicer ni skrb nobene morale, nobene dolžnosti: „Ko bi bilo meni do vaše sreče, bi storil, kar so storile krščanske oblasti, ki so smatrale za svojo sveto dolžnost obvarovati preprosto ljudstvo slabih knjig.“

To naziranje je skupna last človeštva. Že stari Grki so priznavali družbi oblast prepovedovati slabe knjige. Atenčani so javno sežgali dela Protogore, kakor spričujejo Cicero, Lactantius in Minutius Felix. Isto oblast so si prisvajali Rimljani, kakor priča Livius. „Ničesar namreč“, dostavlja Valerius Maximus, „niso hoteli v prejšnji dobi hraniti, kar bi odvracalo ljudska srea od bogočastja.“ Isto svedočita o rimskih cesarjih Suetonius in Tacitus.¹⁾ Jožef II. je po nasvetu van Swietena v „prosvitljenem veku“ izdal cel zbornik prepovedanih knjig: *Catalogi librorum a commissione aulica prohibitorum*. Nemška vlada je še l. 1878 začela izdavatı zaznamek prepovedanih socialno-demokratskih spisov.²⁾ Avstrija ima tudi obsežen zaznamek prepovedanih knjig. Melancthon je dejal: Velike važnosti je, kakšne knjige pridejo med ljudi, in oblasti ne more biti vse eno, kakšne knjige se tiskajo, ali so v korist ali v kvar cerkvi in državi.

Če pa ima to dolžnost že družba sploh, koliko bolj cerkev, ki je kraljestvo resnice in pravice! Njej ne daje te pravice in dolžnosti le prirodni zakon, ampak obenem tudi božji osnovni zakon, ki na njem sloni.

Potem je dobro pomniti, da prirodni zakon prepoveduje slabo berivo le vobče. Prirodni zakon ne določuje posameznih knjig, ki so brezbožne in

¹⁾ Arndt pag. 79.

²⁾ Kirchenlexicon 2 Aufl., 6. 653.

nenravne. Zato je prirodni zakon presplošen in potrebuje često določila. Določujejo pa ga uprav cerkveni zakoni. Cerkveni zakoni in ukazi določijo, kadar treba, poedine knjige, da se nihče ne more izgovarjati, češ da ni vedel, da je ta ali ona knjiga tako nevarna. Saj je tako tudi drugod. Prirodni zakon daje pravce, načelo; posledice izvaja in določila daje država. Prirodni zakon zapoveduje vse, brez česar bi se človeška družba ne mogla blagovito razvijati. Kaj pa je potrebno v tej ali oni dobi, v tem ali onem kraju, za blagovit razvoj, to določiti pristoji državni oblasti pod ozirom na prirodni zakon.

Naposled ni nobenega nasprotja v tem, da kako stvar prepoveduje dvojen zakon. Bog lahko prepoveduje slabe knjige po naravi, lahko pa tudi to prepoved obnavlja po svoji cerkvi. Če kdo meni, da ne čuje prirodnega glasu, naj čuje vsaj glas božje poslanke, vesoljne cerkve.

Bistro je torej, da ima cerkev oblast prepovedovati slabe knjige.

Zgodovinski razvoj indeksa.

Cerkve bi ne mogla vršiti visokega poslanstva, ko bi ne imela oblasti braniti človeštva zmot in laži. Ker so pa že od početka duhu temè rabotali tudi pisci s črtalom in peresom, zato je morala cerkev rabiti pomočke tudi zoper pogubne spise in knjige. Seveda, pravi tako lepo Phillips,¹⁾ ko bi vsi kristjani tako delali, kakor so storili Efežani, ki jim je apostol Pavel prinesel blagovest resnice, bi ne bilo treba cerkvi ne prepovedi ne kazni. Efežani namreč, ki „so bili vraže uganjali, so znesli bukve in so jih sežgali vpričo vseh; in ko so bili preudarili njih ceno, so našli, da so petdeset tisoč denarjev veljale.“ (Dj. ap. 19, 19.) Tako močno je rastla beseda božja in se je utrjevala, pravi sv. pisatelj o tem dogodku.

Toda ni vedno bilo tako. Skoraj so vstali krivoverci, ki so se vzdignili zoper Kristusa in zoper cerkev njegovo. Z usti in s pismom so napadali pravoverne nauke ter širili brezbožne zmote. Tedaj pa je prišel čas, da je morala cerkev uporabiti tudi kaznovalno oblast, katero ji je dal božji ustanovitelj.

Že prej je cerkev prepovedovala nekatere knjige, sam Luter priča, da sega ta navada v apostolske čase, a prvo slovesno obsodbo in prepoved je izrekla še-le l. 325 na prvem vesoljnem cerkvenem zboru v Niceji. Tedaj je svečano obsodila in prepovedala Arijevo knjigo z imenom „Thalia“, ki je v njej tajil Arij božanstvo Kristusovo. Cesar Konstantin se je pridružil cerkveni prepovedi ter je ukazal sežgati vse iztise, kar bi jih kdo obsledil. Ko bi pa kdo knjigo prikriival, je dodal Konstantin v odloku, naj umrje!²⁾

Ne dolgo potem je Theophilus, škof aleksandrijski, prepovedal Origenove spise, „ker več škodujejo nespametnim nego li koristijo pametnim.“

¹⁾ Kirchenrecht VI. § 324, p. 600.

²⁾ Sozom. Histor. eccl. I. 20. — Socrat. Histor. eccl. I. 6. — Cf. Arndt p. 2. — Phillips p. 601.

O prepovedi je poročal papežu Anastaziju, ki jih je tudi prepovedal. Inocencij I. je obsodil in prepovedal pogubne Pelagijeve spise, Leon Veliki vsa manihejska dela.

L. 431. je cerkveni zbor v Efezu prepovedal dela Nestorijeva, pa knjigo „Asceticon“. „Kaj je dragoceneje nego duša“, je dejal zbor, „kaj je dragoceneje nego vera? Obe pa trpita škodo o takem berivu. Tako berivo zводи s slepilnim goljufivim opisom pamet, z njo pa spravi vse dušne zmožnosti na napačno pot in v krivo smer.“

Ker so se zmote vedno bolj širile, je papež Gelazij I. 496 objavil znamenek takih knjig, ki naj bi se jih vsi ogibali. Ta zaznamek je obnovil in pomnožil papež Hormisda.

Prav tako je apostolska stolica obsodila okužene knjige monotheletov, in pozneje knjige Abelarda, Marzilija iz Padue, Wielefa in Husa.¹⁾

Ko je bil v 15. veku izumljen tisk, ni apostolska stolica samo obsojevala slabih knjig, ampak tudi pazila, da se ne bi izdavale (preventivna cenzura). To pa je terjala, kakor pravi Leon XIII., obramba nravi in občne blaginje, zakaj „mnogi so to sicer predobro in pa hasnovito umetnost, izumljeno, da bi se širila ž njo krščanska prosveta, zlorabili na veliko propast.“ Že samo o sebi so veliko zlo slabi spisi. To zlo pa je pospešil in pomnožil nagli tisk. Zato sta Aleksander VI. in Leon X. po vsej pravici in dolžnosti izdala primerna določila o izdavanju knjig.

A ker je v oni nesrečni dobi preko mere narasel in razpasel se nabroj slabih knjig, zato je bilo treba boljšega in uspešnejšega sredstva. To sredstvo je uporabil papež Pavel IV. ter je izdal l. 1557 zaznamek prepovedanih knjig z imenom „i n d e k s.“

Tudi sveti očetje tridentinskega zbora so razmišljali o tem, kako za-
brani strupne spise. Več nego-li osemnajst mesecev so se bavili s to na-
logo. Naposled je zbor ustanovil poseben odbor škofov in bogoslovnih uče-
njakov, da bi izpolnil in usovršil indeks, t. j. popis prepovedanih knjig, ter
sestavil tudi pravila, ki bi se jih bilo odslej držati o izdavanju, čitanju in
uporabi knjig. Ta pravila je potrdil papež Pij IV. 24. sušca l. 1564 je izšel
v Rimu: „Index librorum prohibitorum cum regulis confectis per
Patres a Tridentina synodo delectos auctoritate S. D. N. Pii Pontif. Max. com-
probatus.“ V tem zaznamku so najprej splošna pravila. Po teh pravilih ozna-
čene knjige so prepovedane, četudi se ne nahajajo imenoma v zaznamku.
Tako so po prvem pravilu prepovedane vse knjige, ki so jih obsodili papeži
ali vesoljni cerkveni zbori do l. 1515. Po pravilu drugem knjige herezizarhov
in druge heretične knjige itd. Tretje in četrto pravilo se ozira na sv. pismo
in preloge. Sedmo pravilo prepoveduje lascivne knjige. Deveto prepoveduje
vražarske knjige. Peto, šesto in osmo se ozira še na knjige, ki niso povsem
slabe. Take so dovoljene, ali sploh, ali pa vsaj, če se potrebne stvari po-
pravijo. Pravilo desete naposled obnavlja cerkvene določbe glede na tisk.
Nazadnje so še nekateri dodatki, poleg drugega tudi določba, da naj je vsak,

¹⁾ Cf. Arndt. l. c. — Leo XIII. Constitutio: Officiorum ac munerum.

kdor bere heretične knjige, izobčen; kdor pa bere kake druge knjige, se omadežuje s smrtnim grehom in škof naj ga ostro kaznuje. Za splošnimi pravili sledi imenik (index) prepovedanih knjig. Naslednji papež Pij V. je odbral še poseben zbor kardinalov, ki naj bi imel pazno skrb za indeks (*congregatio indicis*). Gregor XIII. pa je to kongregacijo uredil in izpopolnil.

Isto skrb za občno blaginjo, ki so nje posledica bila tridentinska pravila, je bila tudi vzrok, da so se sčasoma pravila v marsičem izpremenila. Posebno Klement VIII., Aleksander VII. in Benedikt XIV. so marsikaj modro popravili, določili in izpopolnili, kakor so terjale časovne razmere.

Vse to, pravi Leon XIII. v rečeni konstituciji „*Officiorum ac munerum*“, dokazuje, kako so bili rimski papeži vsekdar skrbni, da bi zabranili zmote in nenravnost, to dvojno kugo in pogubo, ki se zajeda in razpaša po slabih knjigah v človeški družbi. Njih trud pa so tudi poplačali obilni sadovi, dokler so se države še ozirale na večni zakon, ter je bila svetna oblast zložna s sveto oblastjo. Zadnji čas so se marsikdaj čule želje, naj bi se indeks preosnoval. In take želje, pravi Leon XIII., niso bile neopravičene. Zakaj naša doba je posebna doba. Silno hitro drvimo naprej. Dan za dnevom raste število najpogubnejših knjig. Kar pa je hujše, države ne samo da dopuščajo toliko zlo, ampak mu dajejo še veliko svobodo. Tako se z ene strani mnogi nahajajo v dušni tesnobi, ker ne vedo, kaj smejo čitati, a drugi brez strahu pred kaznijo bero vse, kar se jim ljubi. Zato je sklenil Leon XIII. razbrati zaznamek prepovedanih knjig ter popraviti sem ter tam tudi splošna pravila, da bi tako vsi vedeli, kaj in kako. In res je lansko leto obenem s konstitucijo „*Officiorum ac munerum*“ razglasil nova, poslej edino veljavna pravila.¹⁾ Indeks pa še popravljajo izbrani učenjaki, ter se bode objavil, ko bode delo dokončano.

To je ob kratkem zgodovina in razvoj indeksa.²⁾ Že iz teh črtic vsak lahko razbere, da res indeks ni nič drugega kakor neki pomoček, ki po njem katoliška cerkev izvršuje učečo oblast. Kongregacija za indeks pa je cerkveni organ za to. Kakor ima katoliška cerkev po božjem pravu oblast, učiti vse narode, tako ima tudi pravico in dolžnost, braniti jih zmote in laži in zapeljevanja. Zato jim mora kazati in zaznamenovati krive, lažnive preroke, da se jih vsak ogiblje; zaznamenovati in obsoditi in prepovedati pa mora tudi knjige in spise, ki širijo krive nauke in pogubne nravi brezbožnih ljudi. Ker se pa časi menjajo in ima vsak čas svoje potrebe, zato se tudi indeks menja. Vsak pa ima za svojo dobo obvezno moč. Sveta cerkev bi ne bila „čuvarka in braniteljica čiste vere in prave nravnosti“, ko bi ne odvrčala ljudi od slabega beriva. Tako je delal sv. Pavel, tako poslej sv. očetje, škofje in cerkveni zbori. Tako je ravnal tudi Leon XIII., ki je dal, ne mené se za vik in krik liberalcev in njih hlapcev, apostolsko konstitucijo o indeksu.

¹⁾ Glej v „*Kat. Obzorniku*“ za tem člankom.

²⁾ Obširno razpravlja o tem Arendt l. c.

Ugovori proti indeksu.

So nekateri, ki nikakor ne dvomijo, da ima cerkev pravico prepovedati knjige — in kateri katoličan bi o tem dvomil? — ki pa vendar niso prijazni indeksu. To in ono jim ni všeč.

Opočitajo z Zolo, da je indeks zastarel in onemogel. Toda odgovor je prav lehak.

Indeks je zastarel? Resnica je, da se ni več vse popolnoma ujemalo z našim časom. Saj tega nihče ne taji. Ali zato se ne more imenovati indeks kar sploh zastarel. Toda zastarel ali ne zastarel, sedaj je že ugovor sam zastarel. Tako je morda lahko kdo ugovarjal pred leti, a odkar je Leon XIII. modro presnoval pravila, je ostal ugovor brez podstave.

Toda onemogel pravijo da je indeks. Kako je to umeti? Da indeks nima več obvezne moči? Nikakor ne. Če je bil o tem še sploh mogoč kak dvom, mu je zaprla sapo konstitucija Leona XIII. Zakaj Leon XIII. izrečno pravi, da naj bodo obnovljena splošna pravila veljavna za vesoljno cerkev in za vse katoličane: „*decreta generalia, quibus catholici homines toto orbe religiose pareant . . . vsi katoličani naj se vestno in poslušno ravnaajo po teh splošnih pravilih.*“ Indeks ima torej tisto obvezno moč, katero imajo cerkveni zakoni sploh, obvezno moč, ki poteka naravnost iz cerkvene oblasti, a ima prvotni vir v Kristusu in njegovi neoporečni volji. Morda meni kdo, da je indeks onemogel, ker se svet malo meni zanj. Ali najprej je vendar opomniti, da so taki ugovori le prejalovi. Ali je mar tudi božji zakon zato onemogel, ker jih je mnogo, ki se ubogo malo menijo zanj? Abotno bi bilo to trditi. Zakon ne zaslužnji svobodne volje. Svobodno je vsakemu ravnati se po njem ali ne. Zakon je pravec, ki le nravno veže voljo. Kdor hoče biti nraven, čist in neomadeževan, ta se mora ravnati po zakonu. Seveda ima zakon tudi svojo sankcijo, a ni treba, da bi se izvršila takoj. Tudi cerkveni zakon o knjigah veže le nravno. In četudi je res, da ima neko svojo sankcijo, vendar-le je njega najhujša sankcija, sankcija božjega zakona, ki veleva pokorno poslušati cerkev. Počakajmo torej do sodbe božje, ko bode Bog izvedel sankcijo večnega zakona, tedaj bomo videli, je-li bil indeks res onemogel. Sicer pa ni res, da bi se katoličani v obče ne menili za cerkveni zakon. Žalostno je, da jih je mnogo zabilo svojih najsvetejših dolžnosti, toda še več jih je, ki so zvesti cerkvi in nje zapovedim.

Onemogel je, pravijo zopet drugi, saj ne more prepovedati in zabraniti vseh knjig. Seveda jih ne more. A prav zato ima indeks tudi splošna določila, ki nam kažejo, katerih knjig se nam je ogibati, četudi niso izrečno prepovedane. Potem cerkev skrbno naroča škofom, naj vsak v svojem kraju pazi na knjige in naj jih tudi sam prepoveduje, bodisi svojemočno, bodisi kot pooblaščenec apostolske stolice. Naposled tja, kamor ne seza cerkveni zakon, še vedno sega prirodni zakon, ki je zapisan vsakemu v srcu.

Toda, pravijo zopet, indeks je kriv mnogih zlorab. Ne bomo oporekali, da bi se nikdar ne bilo nič zagrešilo. Ali od kdaj pa sodimo in ob-

sojamo le po tem človeške naprave? Ali je mar treba zato odpraviti zakonodajalno oblast, ker so jo vladarji mnogokrat zlorabili? Ali naj zatremo sodišča, ker marsikdaj ne sodijo po pravici? Ali se niso uganjale zlorabe z znanostjo in umetnostjo in se še uganjajo? Ali naj zato iztrebimo tudi znanosti in umetnosti? Ali naj porušimo sploh vse, ker se vsega človeškega dela drži nepopolnost?

O zlorabah indeksa navadno vpijejo tisti, ki jim je vsa raba cerkvene oblasti — zloraba. Pustimo Zole, naj vpijejo!

Dobro vemo, kateri ugovor jim je že na jeziku. Kaj pa — Galilei? Ali ni cerkev obsodila Galilejev nauk in je vendar resničen?

Prav ta slučaj nam dobro služi, da si še bolj pojasnimo bistvo indeksa.

Ker je zmota nasprotna resnici, je isto treba reči o oblasti cerkve obsojati zmoto, kakor o oblasti cerkve učiti resnico. Kadar je cerkev nezmotljiva, če treba učiti resnico, prav tedaj je nezmotljiva, če treba obsoditi zmoto. Znano pa je vsem, kdaj je cerkev nezmotljiva, če uči. Nezmotljiva je, kadar vrši vrhovno učiteljsko službo. Nezmotljivi so torej vesoljni cerkveni zbori, ker so apostolski učiteljski zbor. Nezmotljivi so škofje, če vsi po po širnem svetu učé isti nauk, dasi niso združeni v zboru; zakaj tudi tedaj so apostolski učiteljski zbor. Nezmotljiv je naposled papež, kadar kot prvopastir in prvoučitelj krščanstva govori vsemu krščanskemu svetu; zakaj tedaj govori kot prvak in vrhovni glavar apostolskega učiteljskega zbora.

Jasno je torej tudi, kdaj so obsodbe cerkvene nezmotljive. Nezmotljiva je obsodba, če jo izreče papež kot prvi varih in čuvar prave vere in čiste mravnosti, ali pa, če jo izreče občen cerkveni zbor.

Kongregacija za indeks pa ni apostolski učiteljski zbor, saj ni ne vrhovno glavarstvo sv. cerkve, ne občen cerkveni zbor. Zato kongregacija za indeks ni nezmotljiva. Zgodí se torej lahko, da kongregacija obsodi kak nauk za zmoto, ki v resnici ni zmota. Nekaj takega se je zares primerilo v rečenem slučaju. Kongregacija je sodila, da je Kopernikov in Galilejev nauk v nasprotju s sv. pismom. Ker so nekateri ta nauk širili med ljudstvo ter vzbujali veliko pohujšanje¹⁾, se je zdelo kongregaciji potrebno, prepovedati knjigo Kopernikovo, dokler se ne popravi.

Uporabimo to na indeks.

Splošna pravila k indeksu je dal za vesoljno cerkev in za vse katoličane sam vrhovni glavar katoliške cerkve, Leon XIII. O njih torej ne more biti nobenega dvoma. Knjige, ki so zaznamenovane v indeksu, so nekatere obsodili cerkveni zbori, druge rimski papeži, nekatere pa kongregacija za indeks ali tudi kongregacija „sacri officii“. Kaj je reči o takih knjigah? Ker kongregacija ni nezmotljiva, zato tudi niso nezmotljive nje obsodbe. Lahko torej pride kdaj v indeks kaka knjiga, ki po resnici ne uči verskih zmot.

¹⁾ Sam Melanchthon je tožil, da je nepošteno in pogubno, če kdo nezmiselno mnenje javno brani. Vse, kar so pisali o zemeljskem gibanju, je imenoval igrače (ludi). Luter je imenoval Kopernika kar norca. — Cf. Burg: Protestantische Geschichtslügen. 8. Aufl. I. Th. XII. p. 395 ss.

Ali torej indeks ni v vsem in vsekdar obvezen? Tako bi utegnil soditi kdo, a motil bi se. Ker kongregacija ni nezmotljiva, zato nas res ne more obvezati, da bi pozitivno pristali na kak nauk, da bi tak nauk v pravem pomenu verovali. Lahko pa nas obveže, da nasprotni nauk iz srca zavržemo. Morda je kaj resnice v njem, a za to se ne gre. Kongregacija je sodila, da je ta nauk dejansko na kvar veri in nravim, ter ga je prepovedala, in to je dovolj, da smo obvezani in dolžni v srcu zavreči ga. Za to namreč ni treba nezmotljivosti, ampak samo zakonite oblasti. Nezmotljivosti papež kongregaciji ne more dati, a lahko ji da oblast, skrbeti za vero in nravi, in prepovedovati knjige, ki o njih sodi, da so nasprotni veri in nravim. Kongregacija tudi res ima od papeža tako oblast. Dasi torej samo kongregacija prepove kako knjigo, so vendar vsi katoličani dolžni pokorno vsprejeti prepovedi in ravnati se po ukazih kongregacije.

Toda, oglasili se bodo sedaj nasprotniki, indeks je torej le, kakor smo rekli, zavornica ne samo zmote in laži, ampak tudi resnice. Kongregacija dene lahko na indeks kako knjigo, ki ima samo resnico in še novo resnico v sebi. Kopernikova knjiga je imela v sebi veliko novo resnico.

Tudi na to nam ni težko odgovoriti.

Najprej ne smemo misliti, da papež odbere za kongregacijo indeksa može brez glave in duha, brez kreposti in srca. Tako lahko kleveta Zola¹⁾, a kdor količkaj od bližje pozna Rim, ne bo kaj takega lahkomišlno trdil. Dasi torej ne prisvojamo kongregaciji nezmotljivosti, vendar iz tega še ne sledi, da se kongregacija kar naprosto moti, a filozofje in leposlovci da pišejo in rišejo vedno čisto, neizkaljeno resnico. Treba je samo videti ali prečitati, kako kongregacija vrši svojo nalogo, in ne bodo se ji očitale take stvari.²⁾

Potem kongregacija pač ne bo prepovedovala knjig zaradi dokazanih resnic. Prav Galilejev slučaj je najboljši zgled. Galilej ni imel za svoje trditve nobenih pravih dokazov, ampak je le bolj sumnjav. Angelo Secchi, izvestno večšak v tej stvari, pravi: „Dokazi, ki so jih takrat navajali, niso bili nobeni pravi dokazi. Bili so le nalični razlogi (dokazi iz analogije), ki nikakor niso dokazali, da je nasprotno mnenje nemogoče. Vsi naši dokazi za gibanje zemlje, so bili tedaj še neznani.“ Ker je torej nedokazana, dasi sama o sebi resnična trditev bila v veliko spotiko neučenim in učenim, ni brez pravice kongregacija prepovedala učiti tak nauk. Kardinal Belarmin, ki je sam bil ud kongregacije za indeks, je pisal že 12. aprila 1615 karmeličanu Foscarini-ju: „Meni se zdí, da bi Vi in Galilej bolje ravnala, ko bi ne trdila kar absolutno svoje misli, ampak le *ex suppositione*, kot podmeno. Povsem dobro je, brez nevarnosti in zadostno za matematika, če pravi, da je lažje razložiti pojave, ako se postavi podmena, da se zemlja suče okrog solnea, nego li narobe.“ Iz tega je razvidno, da je kongregacija, dasi v zmoti,

¹⁾ O tej priliki tudi omenimo, da je naravnost laž, ko piše Zola, da je cerkev kar najprej obsodila in prepovedala sploh vse „erotične knjige, vse romane“. Prepovedala je splošno le knjige, „qui res lascivas, res obscenas ex professo tractant, narrat aut docent“, torej knjige, ki navsolašče pripovedujejo grde, lascivne stvari.

²⁾ Cf. Phillips: Kirchenrecht VI. § 325. p. 615. — Arndt p. 193.

previdno in modro ravnala. V takih stvareh, ki se tičejo, četudi le vsled slabosti ljudi, verskega prepričanja, je treba učenjaku modre previdnosti. Le to sme brezpogojno trditi, kar je nedvomno dokazal. Sicer bo tisto malo resnice, kar je morda odkrije, odkril le na velike troške javne morale. Kaj pa pomaga zrnec zlata, če je moramo izgresti z izgubo milijonov! Kaj hasni kapljica medu v kupi strupa?

Naposled opomnimo še to. Resnica še ni nikakor pokopana, ko bi kongregacija po zmoti prepovedala tudi knjigo, ki je v njej kaka troha resnice. Saj ista kongregacija, ki knjigo prepove, da veščakom, če prosijo za to, tudi dovoljuje, da jo smejo vkljub prepovedi brati. Za zgled nam je zopet Galilejev slučaj. Kongregacija je prepovedala Kopernikovo in Foscarinijevo knjigo, ker sta med ljudstvom provzročevali mnogo zla, a dovolila ji je veščakom, ki so vprašanje nadalje preučevali, dokler se ni končno pokazala in trdno dokazala resnica. Tedaj pa je tudi cerkev dovolila učiti novi sestav.

Vsi taki dvomi potemtakem nimajo stvarne podlage, če si jih pobliže ogledamo v luči resnice.

Sedaj pa že res skoraj ne vemo, kaj bi se dalo opočitati. Pač! Sem ter tam se čita tožba, koliko knjig se je po izgubilo vsled cerkvene prepovedi. Ne bodemo tajili, da je marsikaka knjiga izginila, toda kakšna knjiga? Knjiga, ki je bila oškropljena s krvjo; knjiga, ki je otrovala sto in sto src; knjiga, ki je pogubila sto in sto duš. Ali naj mar cerkev celim rodovom v pogubo samo za to brani knjige, da bo kak jezičar preučeval v njih partikulo *záz* ali *žv*, ali prešteval *et-e* in *ut-e*? Sicer se pa opomnimo, da imamo skoraj za vse stare knjige, kar se nam jih je ohranilo, zahvaliti uprav katoliško cerkev in nje samostane. Tudi je že l. 745. papež Zaharija ukazal, naj se hranijo prepovedane knjige v cerkvenih arhivih in knjižnicah.¹⁾ Tisti, ki tako radi očitajo cerkvi, kako ravna s heretičnimi knjigami, naj bi šli vendar preučevati zgodovino „prosvitljenih vekov“, n. pr. v Avstriji dobo Jožefa II., v Italiji dobo zedinjene Italije, tedaj bodo videli, kje je barbarstvo, a kje je le samoobramba. Žal, da zgodovinarji o takih stvareh tako radi molče!

Naposled je ostala še tožba nekaterih tudikatoličanov, češ, da je **i n d e k s p r e t e ž a k j a r e m**. Toda tudi ta poslednja tožba ni modra. Ali kdo očita državi, da prepoveduje prodajati strupe? Nihče ne. Ali pa cerkev prepoveduje kaj drugega kakor strupne knjige? Pomisliti je treba, da cerkev ne daje zakonov za-se in za svoje dobro, ampak zaradi nas in za našo blaginjo. Nas varuje, nas brani, za nas skrbi cerkev, ko prepoveduje slabe knjige. Razbrzdana svoboda bi bila morda temu ali onemu po godi, hasniva bi nikomur ne bila, najmanj pa občni blaginji. Zakoni res da vežejo, a brez vezi človeška družba, kakršna je, ne more bivati, kam li napredovati in se usovrševati. Lahko je vpiti: svoboda, svoboda! a težko je živeti, kjer je taka svoboda. Francoska revolucija je krvav dokaz za to. Po pravici je dejal Montesquieu: Svoboda ni v tem, da se sme storiti, kar se hoče!

¹⁾ Wetzler u. Welte: Kirchenlexicon. 2. Aufl. 6. 646.

Ne klevetajmo torej! Ozračje je še polno liberalizma. Kaj rado se zgodi, da človek ponavlja le liberalne fraze, a misli, da izreka svojo sodbo. Večino dvomov in ugovorov proti cerkvi in nje napravam je zaplodil v nas le liberalizem, a ne svoje razmišljanje. Dostikrat smo sužnji, ko mislimo, da smo svobodni!

Posledice.

Če je bil indeks kdaj potreben, je potreben prav dandanašnji. Tudi v prejšnjih časih je satan s svojimi hlapci zlorabil samo o sebi prelepo in prekornostno umetnost tiska, toda tako, kakor dandanes, nikdar ne. Sedaj ni več svoboda, ki vodi pisarje in tiskarje, tako je tožil že l. 1865. pokrajinski cerkveni zbor baltimorski¹⁾; razbrzdana predrznost se je razlila kakor veletok čez jezove ter preplavila vse. Največje, najostudnejše pohujšanje širijo uprav brezbožne in breznravne knjige. „To je najpogubnejša smrtonosna kuga, pravi četrti kvebeški cerkveni zbor²⁾; kuga, ki ne okužuje le enega kraja, ene dobe, ampak se razleza krog in krog in zajeda v mladino in starino ter vse strašno opustošuje. Kdo bi opisal vse gorje, ki se razteka dan za dnevom kakor iz strupnih studencev iz takih knjig, knjižic, spisov in časnikov?“³⁾

Zato je vseh katoličanov sveta dolžnost, da so jim vodilo naslednja načela⁴⁾:

I. Verska resnica je, da katoliška cerkev ni prejela od Kristusa le oblasti učiti resnico, ampak tudi obsojati laži-vedo.⁵⁾

II. Katoliški nauk je, da pristoji cerkvi in rimskemu papežu tudi pravica in oblast, prepovedovati knjige, ki so zoper vero ali nravi.⁶⁾

¹⁾ Coll. Lac. tom. III. p. 532.

²⁾ Ib. 712.

³⁾ Enaka načela navaja tudi že rečeni kvebeški cerkveni zbor. Če je doslej še kdo dvomil kakorkoli o vseobčni veljavi indeksa, tudi to po konstituciji Leona XIII. ni več mogoče.

⁴⁾ „Ecclesia, quae una cum apostolico munere docendi, mandatum accepit fidei depositum custodiendi, ius etiam et officium divinitus habet falsi nominis scientiam proscribendi, ne quis decipiatur per philosophiam et inanem fallaciam.“

(Consil. Vatic. constit. de fide. c. IV.)

In: „Si quis dixerit, disciplinas humanas ea cum libertate tractandas esse, ut earum assertiones, etsi doctrinae revelatae adversantes, tanquam verae retineri, neque ab Ecclesia proscribi possint, anathema sit.“

(Concil. Vatic. constit. de fide can. 2.)

⁵⁾ Jasno je, pravi Gregor XVI. v okrožnici „Mirari vos“, kako lažniv, kako drzovit, kako zločinski zoper apostolsko stolico in kako poguben za krščansko ljudstvo je nauk onih, ki ne zametajo le prepovedi knjig kot nekaj pretežkega in nadležnega, ampak ki so tako zlobni, da odrekajo cerkvi celo oblast obsojati in prepovedati knjige.

III. Odredbe indeksa so občni cerkveni zakoni, ki obvezujejo vse katoličane pod smrtnim grehom.¹⁾

IV. Tudi prepovedi naukov in knjig, dane od svetih kongregacij, vežejo pod smrtnim grehom.²⁾

V. Katoličani so dolžni pokorščino tudi svojim škofom, če prepovedo v svojih škofijah kako knjigo, kak spis ali časnik.³⁾

Sploh lahko rečemo, kar je dejal že l. 447 sveti papež Leon Veliki⁴⁾: Ni pravi katoličan, kdor rabi knjige, prepovedane od cerkve!

Dr. Aleš Ušeničnik.

Konstitucija Leona XIII. o indeksu.

Splošne določbe o prepovedi in presoji knjig.

A.

O prepovedi knjig.

I poglavje.

O prepovedanih knjigah odpadnikov, krivovercev, razkolnikov in drugih pisarcev.

1. Vse knjige, ki so jih obsodili papeži ali občni zbori pred l. 1600 in ki niso imenovane v tem indeksu, naj so poslej takisto prepovedane kakor doslej, razven onih, ki jih dovoljujejo te splošne določbe.

¹⁾ „... Decreta generalia, quibus catholici homines toto orbe religiose pareant. Ea vim legis habere... volumus... Nulli ergo hominum liceat hanc paginam Nostrae constitutionis... infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare praesumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum.“ (Constitutio Leonis XIII. „Officiorum ac munerum.“)

²⁾ „... Ex quo evenit, ut huiusmodi catholici misere decepti et iis saepe consentiant, qui contra huius Apostolicae Sedis ac Nostrarum Congregationum decreta declamant, ac blaterant, ea liberum scientiae progressum impedire... Cum agatur de illa subiectione, quâ ex conscientia ii omnes catholici obstringuntur, qui in contemplatrices scientias incumbunt, idcirco recognoscere debent, sapientibus catholicis haud satis esse, ut Ecclesiae dogmata recipiant ac venerentur, verum etiam opus esse, ut se subiciant tum decisionibus, quae ad doctrinam pertinentes a Pontificiis Congregationibus proferuntur...“ (Pius IX. Litt. archiepisc. Monac. 21. dec. 1863.)

³⁾ „Ordinariis locorum praecipitur, ut libros omnes noxios in sua dioecesi editos vel diffusos propria auctoritate proscribere et e manibus fidelium evellere studeant.“ (Circul. epist. S. Congreg. Indicis nomine et auctoritate Pii IX. — Mandatum Leonis XII.) — „Ordinarii, etiam tamquam delegati Sedis Apostolicae, libros aliaque scripta noxia in sua dioecesi edita vel diffusa proscribere et e manibus fidelium auferre studeant.“ (Leo XIII. Constit. „Officiorum ac munerum.“)

⁴⁾ „Nec inter catholicos censeatur, quisquis utitur scriptis ab Ecclesia damnatis!“

2. Knjige odpadnikov, krivovercev, razkolnikov in katerihkoli drugih pisavcev, če se bore za krivoverstvo ali razkol, ali če rušijo kakorkoli same temelje religije, so docela prepovedane.

3. Takisto so prepovedane knjige nekatoličanov, ki navsolašč (*ex professo*) obravnavajo religijo, če ni izvestno, da ni v njih ničesar proti katoliški veri.

4. Knjige pa istih pisavcev, ki ne obravnavajo navsolašč religije, ampak se dotikajo samo mimogrede verskih resnic, po cerkvenem pravu niso prepovedane, če se ne prepovedo s posebno določbo.

II. poglavje.

O izdaji izvirnikov in nedomačih prelog sv. pisma.

5. Izdaje izvirnikov sv. pisma in starih katoliških prelog, tudi vzhodne cerkve, objavljene od katerihkoli nekatoličanov, če tudi se zde natančne in nepokvarjene, so dovoljene le onim, ki se bavijo s teologičnimi ali bibličnimi studijami, samo če se v vvodu ali opomnjah ne napadajo dogme katoliške vere.

6. Takisto in pod istimi pogoji so dovoljene tudi druge preloge sv. pisma, izdane od nekatoličanov na latinskem ali drugem nedomačem jeziku.

III. poglavje.

O domačih prelogah sv. pisma.

7. Ker je po izkušnji očito, da navstane zaradi lahkomišljenosti ljudi več škode nego li koristi, če se prebira sv. pismo sploh brez razbora na domačem jeziku, zato so prepovedane vse preloge na domačem jeziku, tudi od katoliških mož oskrbljene, če jih ni potrdila sv. stolica, ali če niso bile izdane pod nadzorstvom škofov, z opombami, povzetimi iz svetih cerkvenih očetov in iz učenih katoliških pisateljev.

8. Prepovedane naj so vse preloge sv. pisma, na kateremkoli domačem jeziku od katerihkoli nekatoličanov oskrbljene, posebno pa še one, ki jih razširjajo že večkrat od rimskih papežev obsojene biblične družbe, ker se v njih popolnoma prezirajo prepotrebni cerkveni zakoni o izdavanju božjih knjig.

Dovoljene pa so ipak te preloge njim, ki se bavijo s teologičnimi ali bibličnimi studijami, pod pogoji naštetimi zgoraj (pod št. 5.)

IV. poglavje.

O nenravnih knjigah.

9. Knjige, ki navsolašč (*ex professo*) obravnavajo, pripovedujejo ali poučujejo lascivne ali grde stvari, so docela prepovedane, ker se je treba ozirati ne samo na vero, ampak tudi na nravi, ki jih tako berivo kaj lahko pokvari.

10. Knjige starih ali novejših pisateljev, ki jih imenujejo klasike, če so omadeževane z istim grdim madežem, so zaradi lepega svojskega jezika le

njim dovoljene, ki jih opravičuje učiteljska ali druga dolžnost; nikakor pa ni dovoljeno dati ali prebirati jih deci ali mladini, razven tedaj, če so z vso skrbjo očiščene.

V. poglavje

O nekaterih posebnih knjigah.

11. Obsojene naj so knjige, ki onečaščujejo Boga ali blaženo Deviceo Marijo ali katoliško cerkev in nje bogoslužje, ali zakramente ali apostolsko stolico. Takisto naj so obsojena dela, ki se v njih potvarja ali preozko omejuje pojem navdihnjenja sv. pisma. Prepovedujejo se tudi knjige, ki nalašč (datá operá) grde cerkveno hierarhijo, duhovski ali redovniški stan.

12. Prepovedano bodi, izdajati, čitati ali hraniti knjige, ki se v njih uči ali priporoča vražarstvo, vedeževanje, čarovništvo, klicanje duhov in drugo tako praznoverje.

13. Knjige ali spisi, ki pripovedujejo nove prikazni, razodetja, vizije, prerokbe, čudeže, ali ki vvajajo nove pobožnosti, četudi s pretvezo, da so zasebne, so prepovedane, če se objavijo brez zakonite dovolitve cerkvenih predstojnikov.

14. Takisto so prepovedane knjige, ki uče, da so dovoljeni dvoboj, samomor, zakonska ločitev; ki govore o masonskih ali drugih takih družbah ter dokazujejo, da so koristne in ne cerkvi in svetni družbi pogubne, in ki branijo zmote, obsojene od apostolske stolice.

VI. poglavje.

O svetih podobah in odpustkih.

15. Povsem prepovedane so podobe, kakorkoli natisnjene, našega Gospoda Jezusa Kristusa, blažene Device Marije, angelov ali svetnikov, ali drugih služabnikov božjih, če se ne skladajo s cerkvenim duhom in cerkvenimi določbami. Nove pa, naj so z molitvami ali brez njih, naj se ne izdajajo brez dovolitve cerkvene oblasti.

16. Vsem je prepovedano nepristne in od sv. apostolske stolice zavržene ali preklicane odpustke kakorkoli objavljati. Tisti pa, ki so že zašli med ljudi, naj se vernikom vzamejo iz rok.

17. Vse knjige odpustkov, zborniki, knjižice, listi itd., ki so v njih dovolitve odpustkov, naj se ne izdajajo brez dovoljenja pristojne oblasti.

VII. poglavje.

O liturgičnih in molitvenih knjigah.

18. V avtentičnih izdajah misala, brevirja, rituala, škofovskega ceremoniala in rimskega pontifikala in drugih obrednih knjig, potrjenih od sv. apostolske stolice, naj se nihče ne drzne kaj izpreminjati; če se kaj takega zgodi, naj so take nove izdaje prepovedane.

19. Nobene litanije, razen najstarejših in navadnih, ki so v brevirju, misalih, pontifikalih in ritualih, in razen litanij Matere božje, ki se pojo v sveti

lavretanski cerkvi, ter litanij presvetega imena Jezusovega že potrjenih od svete stolice, naj se ne izdajajo brez pregleda in potrdila škofovega.

20. Knjig ali knjižic za molitve, pobožnost, za verski, nramni, ascetični, mistični pouk, ali drugih takih, četudi se zdi, da bi vzpodbujale krščansko ljudstvo k pobožnosti, naj nihče ne objavlja brez dovolitve zakonite oblasti, sicer naj so prepovedane.

VIII. poglavje.

O dnevnikih, listih in časnikih.

21. Dnevniki, listi in časniki, ki nalašč (datâ operâ) napadajo vero ali nravi, naj so prepovedani ne samo po prirodnem, ampak tudi po cerkvenem pravu.

Škofje naj pa skrbje, da se, kjer treba, ljudstvo primerno opominja na nevarnosti in kvar takega beriva.

22. Noben katoličan, posebno ne duhovnik, naj ničesar ne priobčuje v takih dnevnikih, listih ali časnikih, če nima za to pravega in pametnega vzroka.

IX. poglavje.

Kdo sme brati in hraniti prepovedane knjige.

23. Knjige, ki so prepovedane s posebnimi ali z le-temi občnimi določili, smejo brati in hraniti samo tisti, ki dobe dotična dovoljenja od apostolske stolice ali od njih, ki so za to pooblašteni od sv. stolice.

24. Rimski papeži so postavili sveto kongregacijo indeksa, da dovoljuje brati in hraniti prepovedane knjige. Vendar ima isto oblast tudi vrhovna kongregacija svetega oficija, in tudi sveta kongregacija propagande za kraje podrejene nje oblasti. Samo za mesto Rim ta pravica pristoji tudi magistru sv. apostolske palače.

25. Škofje in drugi prelatje, ki imajo kakor škofovsko oblast, smejo dati dovolitev le za posamezne knjige in v sili. Če pa izprosijo od svete stolice oblast, da smejo dovoljevati vernikom brati in hraniti prepovedane knjige, naj ne dajejo take dovolitve kar na izbero in brez pravega ter pametnega vzroka.

26. Vsi, ki so dobili od apostolske stolice pravico brati in hraniti prepovedane knjige, s tem še nimajo pravice brati in hraniti tudi druge knjige ali časnike, prepovedane od škofov, če niso dobili izrecne apostolske dovolitve brati in hraniti knjige od kogarkoli prepovedane. Opomniti je poleg tega, da so tisti, ki so dobili dovoljenje brati in hraniti prepovedane knjige, strogo dolžni tako hraniti knjige, da ne pridejo v druge roke.

X. poglavje

O ovadbi slabih knjig.

27. Četudi je dolžnost vseh katoličanov, posebno onih, ki so bolj učeni, naznaniti slabe knjige škofom ali apostolski stolici, vendar se to še posebe tiče nuncijev, apostolskih delegatov, škofov in ravnateljev slovečih univerz.

28. Dobro je, da se slabim knjigam ne naznani le naslov, ampak, da se razlože, kolikor je mogoče, tudi vzroki, zakaj se zdi knjiga prepovedi vredna. Tisti pa, ki se jim knjiga naznani, imajo sveto dolžnost, molčati o imenih njih, ki so jo naznanili.

29. Škofje naj se prizadevajo tudi kot pooblaščenim apostolske stolice, da prepovedo in iz rok vernikov pobere knjige in druge škodljive spise izdane in razširjene po njih škofiji. Apostolski stolici naj pa naznanijo tista dela ali tiste spise, ki hočejo natančnejše preiskave, ali ki morda pri njih sodba najvišje oblasti jamči za boljši uspeh.

B.

O presoji knjig.

I. poglavje.

Komu gre oblast presojati knjige.

30. Komu gre oblast potrjevati ali dopuščati izdaje in preloge sv. pisma, je jasno po tem, kar je bilo zgoraj rečeno (št. 7.)

31. Knjig, katere je apostolska stolica obsodila, naj se nihče ne drzne zopet izdajati: če se pa zdi, da bi bilo treba v tej stvari iz tehtnega in pametnega vzroka dopustiti kako posamezno izjemo, naj se to zgodi le, če je poprej dovolila sv. kongregacija indeksa, in s pogoji, katere ona določi.

32. Stvari, ki se tičejo kakorkoli beatifikacije in kanonizacije služabnikov božjih, ni smeti objavljati brez dovolitve kongregacije za sv. obrede.

33. Isto velja za zbornike določb poedinih rimskih kongregacij: takih zbornikov ni smeti izdati, če niso dovolili tega predstojniki dotične kongregacije, in le s pogoji, katere oni določijo.

34. Apostolski vikarji in misijonarji naj se o izdajanju knjig zvesto drže določb sv. kongregacije za razširjanje vere.

35. Potrjevanje knjig, katerih presoja s temi določbami ni pridržana apostolski stolici ali rimskim kongregacijam, pristoji škofu tistega kraja, ki se v njem objavijo.

36. Redovniki naj pomnijo, da so dolžni po določbi sv. tridentinskega zbora, če hočejo izdati kake knjige, poleg škofovega dovoljenja dobiti pravico tudi od predstojnika, ki so mu podrejeni. Oboja dovolitev naj se pa natisne v začetku ali na koncu knjige.

37. Če hoče pisatelj, ki biva v Rimu, natisniti knjigo ne v Rimu, ampak kje drugod, mu ni treba poleg potrdila kardinala vikarja in magistra sv. apostolske palače, še drugega potrdila.

II. poglavje.

Kakšno dolžnost imajo oni, ki presojajo knjige, preden se izdajo.

38. Škofov, ki dajejo pravico za natisk knjig, bodi skrb, da izbere za presojo zares pobožne in učene može, ki njih vera in čisti značaj jam-

čita, da ne bodo sodili po sočuvstvu ali mržnji, ampak da bodo brez človeških ozirov imeli pred očmi le večjo čast božjo in korist vernega ljudstva.

39. Presojevalci naj vedo, da jim bo (po ukazu Benedikta XIV.) soditi o raznih mislih in mnenjih brez vseh predsodkov. Zato naj se otresejo predsodkov naroda, družine, šole, zavoda in naj odlože vse strankarstvo. Dogme sv. cerkve in splošni katoliški nauk, ki je obsežen v določbah občnih zborov, odlokih rimskih papežev in v soglasnem nauku cerkvenih učencikov, naj imajo edino pred očmi.

40. Po dovršeni presoji, če ne bude ničesar, kar bi se zdelo, da brani objavo knjige, naj da škof pismeno in popolnoma brezplačno pisatelju dovolitev, ki naj se na začetku ali na koncu knjige natisne.

III. poglavje.

Katere knjige je treba dati poprej v presojo.

41. Vsi verniki so dolžni dati cerkveni oblasti poprej v presojo vsaj tiste knjige, ki se tičejo svetega pisma, svetega bogoslovja, cerkvene zgodovine, cerkvenega prava, narodnega bogoslovja, nraoslovja ali drugih takih verskih in nravnih strok, in vobče vse spise, v katerih se je treba posebno ozirati na vero in nravnost.

42. Svetni duhovniki naj ne izdajajo niti knjig, ki so jim predmet umetnost in zgolj prirodne vede, ne da bi povprašali poprej škofa, da tako pokažejo zgledno pokorščino nasproti škofom.

Tudi je njim prepovedano brez poprednje škofove dovolitve prevzeti urejevanje dnevnikov ali časnikov.

IV. poglavje.

O tiskarjih in izdajateljih knjig.

43. Nobena knjiga, ki mora imeti cerkveno potrdilo, naj se ne natisne, ne da bi se obenem natisnila na začetku ime in priimek pisatelja in izdajatelja, poleg tega kraj in leto tiska in izdaje. Ko bi se v kakem slučaju zdelo, da bi bilo zbog pametnih razlogov dobro zamolčati ime, more to dovoliti le škof.

44. Tiskarji in izdajatelji naj vedo, da je treba za nove izdaje iste knjige novega potrdila, in da potrdilo dano izvorniku ne velja že obenem tudi za kako prelogo.

45. Knjige, ki jih obsodi apostolska stolica, so vsepovsod prepovedane, v katerikoli jezik naj so preložene.

46. Prodajavei knjig katerikoli, posebno še oni, ki nosijo katoliško ime, naj ne prodajajo, ne priporočajo in ne hranijo knjig, ki navsolašč govore o grđih stvareh; drugih pa naj nimajo v zalogi, če niso dobili za to po škofu dovolitve od svete kongregacije indeksa, in naj jih nikomur ne prodajajo, ki povpraša zanje, če sodijo, da nima pravice za to.

V. poglavje.

Kakšne kazni zadenejo one, ki prekršijo te splošne določbe.

47. Vsi, ki brez dovolitve apostolske stolice vedé bero knjige odpadnikov in krivoverceev, braneče krivo vero, ali knjige kateregakoli pisatelja z apostolskim pismom imenoma prepovedane, in ki take knjige hranijo, tiskajo in kakorkoli branijo, zapadejo samoposebi (ipso facto) izobčenju, posebno (speciali modo) pridržanemu rimskemu papežu.

48. Tisti, ki natisnejo ali dajo natisnit brez škofovega dovoljenja sv. pismo ali opombe ali tolmače k sv. pismu, padejo samoposebi v izobčenje nikomur pridržano.

49. Tiste pa, ki bodo prekršili kaj drugega v teh splošnih določbah, naj škof, kakor zaslužijo, ostro posvari, in če bo kazalo, tudi kaznuje s cerkvenimi kaznimi.

Potem papež še določuje, da bodi konstitucija vedno veljavna ter da so dolžni vsi, naj si bodo kateregakoli dostojanstva, po njej se ravnati, in naj se nihče ne drzne nasprotovati ji, če ne, naj ve, da ga bo zadela jeza vseмогоčnega Boga in blaženih apostolov Petra in Pavla.

V Rimu, 25. jan. 1896.¹⁾

¹⁾ Po naše: 1897, ker v takih konstitucijah štejejo leto ne od 1. jan. ampak še-le od dne včlovečenja 25. marca.

Opomba.

Konstitucija Leona XIII. „Officiorum ac munerum“ ima dva dela. V prvem delu je kratko načrtana podlaga, potreba in zgodovina indeksa. Ker smo uporabili ta del že v razpravi o indeksu, zato smo natisnili tukaj samo drugi glavni del, ki obseza splošna odslej za vso cerkev edino veljavna pravila indeksa.

A. U.

Tolmač

nekaterih splošnih določb Leonove konstitucije o indeksu.¹⁾

I. Zakaj je Leon XIII. prenovil indeks?

Zaznamek sam prepovedanih knjig je ukazal pregledati, ker je bil v marsikaterem oziru že potreben popravlja. Marsikaj je bilo v njem že res zastarelega, marsikaj je bilo jezično nedostatnega in pomotnega. Splošna pravila pa je nekoliko ublažil, a nekoliko poostril, kakor je sodil, da hoče naša doba. Nekaj jih je ublažil, da bi „nikomur, če le ni zlè volje, ne bilo težko ravnati se po njih“. Nekaj pa jih je poostril, ker je zopet tako terjal naš čas. Ublažil je posebno kazni. Poostril pa je zlasti odredbe glede na časnike.²⁾

II. Koga veže indeks?

Dejali smo že, da določbe indeksa obvezujejo vse katoličane, kakor je svečano izrekel sam Leon XIII. v prvem delu konstitucije. Opomniti je, da obvezujejo tudi še tedaj, ko se komu kaka knjiga ne zdi nevarna. Zakaj cerkev se ozira na občno blaginjo. Zato nje smoter ni le obvarovati tega ali onega slabih vplivov, ampak sploh, kar je možno, ovreti razširjanje slabih knjig. Ko bi pa vsak smel brati prepovedane knjige, kadar bi se mu ne zdele nevarne, bi se knjige širile, knjigar in pisar bi imela vedno več poguma. Tega nam še omeniti ni treba, da se človek v takih stvareh le prerad vara.

Nihče torej ne sme brati prepovedanih knjig, če ni dobil za to zakonitega dovoljenja (po št. 23., 24., 25., 26.). Izjema bi bila le v slučaju, da kdo zares nujno mora imeti knjigo, a mu ni mogoče začasa izprositi dovolitve.

III. Kakšna je sankcija novega indeksa?

Najprej se smrtno pregreši, kdor prebere brez dovolitve znaten del prepovedanega spisa, ali pa, če ga obdrži delj časa pri sebi. Glede na

¹⁾ Kdo bi rad imel popoln tolmač, naj si omisli kako samosvoje delo o indeksu. Priporočila vredni tolmači nove konstitucije so:

Dr. Joseph Hollweck: Das kirchliche Bücherverbot. Ein Commentar zur Constitution Leos XIII. „Officiorum ac munerum“ vom 24. Januar 1897. Mainz. Verlag von Franz Kirchheim 1897. (Že druga izdaja; 1. izdaja 75 pf., druga 1 M.)

Arthur Vermeersch S. I.: De prohibitione et censura librorum post Leonis P. P. XIII. Constit. „Officiorum ac munerum“ brevis dissertatio. Desclée, Lefebvre et Soc. Tornaci 1897. (Majhna, a dobra knjižica. Str. 60.)

M. C. G.: Della nuova disciplina sulla proibizione e sulla censura de' libri ovvero la Costituzione „Officiorum“. Napoli. Tipografia degli Artigianelli S. Raffaele a Mater-Dei. 1898. (Že druga izdaja. Str. 104.)

G. Peries: L' Index. Commentaire de la Constitution Apostolique „Officiorum“. Paris. A. Roger et F. Chernoviz. 1898. (str. XX—264.)

Acta S. Sedis imajo dolg tolmač od avgusta 1897 naprej.

²⁾ Cf. Civiltà Cattolica 1144. pag. 455.

časnik je opomniti, da še ni smrten greh sem ter tja pogledati v kak prepovedan časnik, če ni dotičen članek posebno strupen, ali pa — in to je važnejše — posebno breznraven.¹⁾ Smrten greh pa je navadno prebirati take časnike. — Potem zadene tudi izobčenje posebno pridržano rimskemu papežu njega, ki vedé brez dovolitve bere knjige odpadnikov in krivo-vercev, braneče krivo vero, ali pa kako knjigo kateregakoli pisatelja, ki je prepovedana imenoma naravnost od papeža (ne od kongregacije) s kaznijo izobčenja (št. 47.). Isto izobčenje pod istimi pogoji zadene tudi njega, ki kako tako knjigo hrani, natisne, ali kakorkoli brani (št. 47.). Opomniti pa je, da so knjige, ki so v indeksu, izvečine prepovedane le od kongregacije. Zatorej se smrtno pregreši, kdor bere take knjige, a izobčen zaradi tega še ni. — Naposled so izobčeni tudi tisti, ki natisnejo ali dajo natisnit brez škofovega dovoljenja sv. pismo ali opombe ali tolmače k sv. pismu (št. 48.). — Drugih kazni Leon XIII. ni obnovil. A naročil je škofom, da tiste, ki se ne ravnaajo po določbah indeksa, ostro posvaré, oziroma tudi sami kaznujejo s cerkvenimi kaznimi in torej lahko tudi z izobčenjem (št. 49.).

IV. Katerih spisov torej vesten katoličan ne sme brati?

Katoličan, ki mu je mar Boga in vesti, ne sme brati brez dovolitve najprvo knjig, katere so zaznamovane v indeksu. Dokler ne izide novi indeks, velja dosedanji imenik prepovedanih knjig, vsaj kolikor se sklada s splošnimi pravili. Prepovedane so torej knjige kakor: Renan: Življenje Jezusovo, Apostoli; David Strauss: Življenje Jezusovo; Dumas (oče in sin): vsi romani v kateremkoli jeziku; Mantegazza: več knjig; Zola: Lurd, Paris, itd. — Prav tako ne sme brati brez dovolitve spisov, ki so prepovedani po splošnih pravilih Leonove konstitucije, četudi niso posebe imenovani v indeksu. — Dalje ne sme brati spisov, katere v škofiji prepové škof, ki je v tem oziru samo po sebi pooblaščen tudi od apostolske stolice, „da ne bi nihče klevetal zoper škofa, češ, da sega čez meje svoje oblasti.“²⁾ — Naposled katoličan ne sme brati spisov, katere prepoveduje že naravni zakon. Naravni zakon pa prepoveduje vsako berivo, ki se z njim kdo brez pametnega in tehtnega vzroka izpostavi nevarnosti, da izgubi vero ali omadežuje nravi.³⁾ Zakaj tedaj, ko nima tehtnega vzroka, ne more pričakovati pomoči božje. Zato smrtno greši, če je nevarnost velika in bližnja. Da, tudi samoosebi dobra knjiga more biti temu ali onemu močno nevarna in zato zanj po naravnem zakonu prepovedana. Zakaj ni vse za vse. Anatomske knjige, moralke n. pr. niso za otroke.⁴⁾ Dobro pa je pomniti, da cerkvena dovolitev ne prekličé in ne razveljavi naravnega zakona. Kadar torej cerkev komu dovoli, da sme brati prepovedane knjige, mu dovoli le pod pogojem, da mu v slučaju ne prepoveduje beriva naravni zakon. Ko bi torej kdo tudi imel cerkveno dovolitev, bi mu vendar ne bilo dovoljeno brati kake knjige,

¹⁾ Cf. Vermeersch o. c. nr. 28.

²⁾ Pius IX. 24. avg. 1864 lit. S. C. Indicis: „Inter multiplices“.

³⁾ Arndt s. c. pag. 88.

⁴⁾ Cf. Arndt ib.

če je zanj nevarnost in nima pametnega vzroka. Zato že cerkvena oblast, ko da dovolitev za prepovedane knjige, navadno dostavi: „exceptis operibus de obscenis ex professo tractantibus“, ker so take knjige sploh opasne. — Zopet pa nasprotno velja cerkveni zakon tudi še tedaj, ko ne veže naravni zakon, kakor smo dejali že zgoraj pod II.).

V. Kaj nalaga Leonova konstitucija posebe duhovnikom?

Vsi verniki so dolžni dati cerkveni oblasti v poprejšnjo presojo spise, ki imajo poseben ozir na vero in nravi (bogoslavlje, pravoslavlje, cerkveno pravo, cerkveno zgodovino itd.) (št. 41.). Duhovnikom pa konstitucija še posebe naroča, naj ne izdajajo brez škofove vednosti niti knjig, ki nimajo verske vsebine, kakršne so knjige o umetnosti, o prirodnih vedah itd. (št. 42.). Poleg tega prepoveduje konstitucija duhovnikom, da ne smejo brez škofovega dovoljenja prevzeti uredništva kakega dnevnika ali časnika, ne s svojim imenom, ne s tujim ¹⁾ (št. 42.). — Še posebe nalaga Leonova konstitucija duhovnikom, naj ne pišejo v prepovedane časnike, dà, naj ničesar ne priobčujejo v takih časnikih, če nimajo za to res pametnega in tehtnega vzroka (št. 22.).

VI. Dolžnosti tiskarjev in knjigarjev po Leonovi konstituciji.

Če kaka knjiga potrebuje (po št. 41.) cerkvenega potrdila, je tiskar ne sme natisniti brez takega potrdila. Tudi tedaj pa, ko ima knjiga potrdilo, je ne sme natisniti brez imena in priimka pisatelja in izdajatelja ter brez kraja in letnice natiska in izdaje (št. 43.). Ponatisniti se mora tudi cerkveno potrdilo (št. 40.). — Vsaka nova izdaja potrebuje novega potrdila (št. 44.). — Tudi prelaga v izvorniku že potrjenega dela potrebuje novega potrdila (št. 44.). — Če je kaka knjiga prepovedana od apostolske stolice, je ne sme nihče na novo izdati (št. 31.). — Če pa kdo natisne ali da natisnit brez škofovega potrdila sv. pismo, tolmač ali opomnje k sv. pismu, ga zadene samoposebi tudi cerkveno izobčenje (št. 48.). — Noben knjigar ne sme ne hraniti, ne priporočati, ne prodajati knjig, ki navsolašč obravnavajo brez-nravne ognusne reči (št. 46.). — Tudi drugih prepovedanih knjig knjigarji ne smejo prodajati, če niso dobili po škofu dovoljenja od kongregacije indeksa. Če pa imajo to dovoljenje, smejo prodajati prepovedane knjige le tistim, o katerih lahko pametno sodijo, da jim je dovoljeno brati take knjige (št. 46.).

VII. Kaj določuje nova konstitucija posebe glede na sv. pismo?

Poleg drugega (cf. št. 5., 6., 7., 8.) je važno posebno to, da je poslej njim, ki se bavijo z bogoslovnimi ali bibličnimi studijami, dovoljeno rabiti izvornike ali preloge sv. pisma, tudi od nekatoličanov oskrbljene ali izdane od nekatoliških bibličnih družb, če le nimajo vvida ali opomb, ki bi se v

¹⁾ Cf. Vermeersch o. c. pag. 50.

njih pobijale dogme katoliške vere. — Njim pa, ki se ne bavijo z bogoslovnimi ali bibličnimi studijami, so prepovedane sploh vse preloge sv. pisma, ki nimajo potrdila pristojne cerkvene oblasti. Zlasti pa so jim prepovedane preloge sv. pisma, katere razširjajo protestantske biblične družbe (št. 8.). — Če kdo rabi ali hrani brez dovolitve take preloge, n. pr. znano slovensko prelogo novega zakona, ali druge slovanske preloge, kakršne izdaja anglikanska biblična družba, se omačežuje s smrtnim grehom.

VIII. Kaj določuje nova konstitucija glede na klasike?

Doslej je bilo odraslim sploh dovoljeno brati klasike, tudi breznravne, zaradi lepega jezika.¹⁾ Po novi konstituciji je cerkvena določba nekoliko strožja. Breznravne klasike (če niso imenoma v indeksu) smejo rabiti le oni, ki jih poklic ali učiteljstvo opravičuje (profesorji, literatje). Mladina pa sme brati le skrbno očiščene klasike (št. 10.). Razlog je, ker taki klasiki lahko napravijo z nemoralnim strupom mnogo kvari (št. 9.).

IX. Kaj določuje nova konstitucija glede na časnike?

Jasno je, da so brezbožni in breznravni časniki že po naravnem zakonu prepovedani. Zakaj, kakor pravi Arndt,²⁾ glaven smoter takih časnikov je laskati se strastem. Taki časniki so sklenili kakor nekakšno pogodbo z javnimi strastmi. Tisoči jih naročajo, tisoči bero, tisoči srkajo iz njih sladki strup. Dandanašnji vse dela z mrzlično brzino. Kar pa ostane časa, požro ga taki časniki. Zato braveci ne morejo razmišljati, ampak skoraj vsak slepo veruje svojemu časniku. Taki nevarni časniki so posebno liberalni časniki, kateri branijo in širijo zmote obsojene od cerkve in posebno od Pija IX. v „Syllabu“. „A zelo nevarni“, pravi Arndt, „so tudi tisti časniki, ki ne branijo takih zmot, a vendar često zlovoljno govore o odredbah sv. cerkve, klevetajo nje služabnike, lehkoverno vse vzprejemajo, kar se o njih govori, opočitajo gorečim katoličanom lajnikom pretiravanje, napadajo duhovnike, češ da se mešajo v politiko. Prepovedani so torej že po naravnem zakonu posebno liberalni, a često tudi tako imenovani zmerni časniki, ker jih navadno ni mogoče brati delj časa brez nevarnosti. Poleg tega je navadno drugim v spotiko in pohujšanje, če kdo bere take časnike, sosebnost, ako je duhovnik. Naposled pospešuje slabo berivo, ker časniki tem ložje izhajajo, čem več imajo bravecev.

Toliko po naravnem zakonu. Sedaj pa je dodal Leon XIII. še pozitivni cerkveni zakon: „Dnevniki, listi in časniki (diaria, folia et libelli periodici), ki nalašč (data opera) napadajo vero ali nravi, naj so prepovedani ne samo po prirodnem, ampak tudi po cerkvenem pravu“ (št. 21.).

Najprej opomnimo, kakšen pomen ima ta določba. Cerkveni zakon doda novo obveznost, ki ostane tudi še tedaj, ko prirodni, naravni zakon

¹⁾ Cf. M. C. G. o. c. pag. 34.

²⁾ Arndt o. c. pag. 91. ssqu.

morda slučajno ne veže. Ta zakon torej obvezuje vse, tudi tiste, ki mislijo, da njim ta ali oni časnik ni nevaren.

Katere časnike pa prepoveduje rečeni cerkveni zakon? Časnike, ki nalašč, namenoma, po vsej svoji smeri, po svoji tendenci, napadajo vero ali nravi. Ni torej dovolj, da ima časnik samo časih mimogrede kaj veri ali nravim nasprotnega, ampak vodilni duh mu mora biti sovražen veri ali nravnosti. Tak duh preveva navadno liberalne časnike. „Časniki“, pravi učeni prelat M. C. G.,¹⁾ „se dandanašnji dele v katoliške in liberalne: katoliški so oni, ki se drže cerkve in rimskega papeža; liberalni pa oni, ki sledijo ukazu masonstva in revolucije. Jasno je, da so prepovedani časniki druge vrste, zakaj nikomur ni neznano, da bojuje masonstvo boj proti pravi religiji. Prepovedani pa so tudi časniki, ki se skrivajo pod imenom zmernih, zakaj le-ti so le tolikanj bolj nevarni, kolikor bolj se delajo zveste pravim načelom.“ Sv. Alfonz pravi: „In hac re expedit ordinarie rigidiores opiniones sequi“, zakaj gre se za največjo dobro, za katoliško vero. Zato temeljiti d' Annibale imenuje posebno stariše, ki puščajo otrokom v rokah take časnike, „ubojnike duš in izdajavce svojih dolžnosti.“

Da bi pa ta cerkveni zakon ne bil preveč splošen in nedoločen, zato Leon XIII. opominja v konstituciji (št. 29.) škofo, naj tudi sami prepovedo pogubne spise, ki se širijo v škofiji, in jim zato daje apostolsko pooblaščenje.

Poleg tega prepoveduje konstitucija vsem, zlasti pa duhovnikom, pisati v prepovedane časnike (št. 22.). Opravičiti more kaj takega le tehten vzrok. Tako bi bilo n. pr. dovoljeno poslati v tak časnik kak popravek, zlasti kak odgovor v obrambo vere in cerkve. Močno pa se motijo tisti, pravi Arndt²⁾, ki pišejo v slabe časnike, češ, da bodo bravec dobili tudi kaj dobrega in koristnega. Zakaj s tem dosežejo le to, da časniki še bolj zaslove in da se tudi dobri čudijo, kako je to, da jih je cerkev prepovedala.

Toliko bodi dovolj! Zakaj ne dvomimo, da se boode ponudila prilika izpregovoriti o tej ali oni stvari še kaj več. Ponovimo le še to, kar smo že večkrat rekli z Leonom XIII.: „Cerkev, varihinja in braniteljica vere in nravi, dobro vé, da mora rabiti pomočke zoper kugo brezverstva in breznravnosti; zato se, kar je do nje, neprenehoma trudi, da bi obranila ljudi prepogubnega strupa, namreč slabega beriva.“³⁾ Zato je cerkev obnovila in dala le ta splošna pravila, zato bo prenovila in objavila tudi indeks. „Katoličani vsega sveta pa so dolžni vestno pokorščino!“

Dr. Aleš Ušeničnik.

¹⁾ O. c. pag. 57.

²⁾ Arndt o. c. pag. 237. — Vermeersch o. c. pag. 44.

³⁾ Constit. „Officiorum ac munerum“.

Glasovi o moderni umetnosti.

Materijalist Büchner o „novi struji.“

Koga ne bi zanimalo izvedeti, kako mož, kakršen je Ludovik Büchner, sodi o novi struji? Büchner ni klerikalec. Če kdo sovraži krščanstvo, je sovraži on. Büchner taji Boga, stvarjenje, dušo, posmrtno življenje,¹⁾ torej temeljne nauke krščanstva. V svojem zadnjem delu „Am Sterbelager des Jahrhunderts“²⁾ je pa izpregovoril tudi o slovstvu. Narava mu je izsilila žalostno izpoved. „Nesrečen naturalizem“, piše Büchner, „ki obnavlja le senčne strani življenja, le to, kar je umazano, grdo, podlo, gospoduje v naši dōbi. Dōba dekadence je, ki zakriva nedostatek duha in značaja s slikanjem ekstravagantnih, afektirano patologičnih čuvstev. Po blaznicah se dobē norci, ki pohotno požró, kar je zdravemu človeko najbolj gnusnega, ki imajo pravo pohot za vse grdo in grozno. Taka bolezen, se zdi, da se je polastila tudi naše dōbe. Brez take bolezni ni mogoče umeti uspeha moderne umetnosti in literature. Ljudje deró v gledališča, ki po njih muza žalostno zakriva obličje, a množica ploska, ko se tepta estetični in moralični čut. Tip dekadentov je Sudermann, a poleg njega so Hauptmann in Strindberg, Ibsen in Zola, in za njima brezbrojni zolaitje in ibsenisti. Profesor Friedrich je pisal o Sudermanu, kar velja za vse dekadente: Ne tajim, da so taki prizori in značaji, kakor nam jih riše pesnik, mogoči, dà, celo resnični. Toda so-li zato naravni? Ali niso marveč patologični izvržki narave? Ali ne spadajo take bêtes humaines v bolnišnice, v norišnice, v ječe, a ne na oder. Nam se studijo ti pretirani problemi, to vitje po blatu, tako zaničevanje človeka in posebno žene. Čemu taka literatura? Brez vsakega idealizma je, brez duše je. Korenine ima le v živalskih instinktih človeštva, služi le hlastežnosti po škandalih, in smrdi kakor iz jame in kloake. Zatorej a n a t h e m a s i t! Kar je žalostno, še ni tragično. Življenje nam res kaže toliko žalostnega in groznega, da nam ni treba gledati še na odru, ki bi nas moral ravno dvigati nad vsakdanjost in blato, prav te umazane vsakdanjosti, kako slabotni vetrnjaki, na pol ali docela propale ženske, s hrbtno sušico ali interesantnimi duševnimi anomalijami dedno obremenjeni, s prešuštvom in poneverjenjem obloženi čudaki, lezejo črez deske. Komur so take anomalije in bednosti všeč, naj gre v velika mesta v stanovanja bednikov, v hiše pohoti, v blaznice, v ječe, bordele, bolnišnice. Našel bo grozno resničnost, a take ne, ki bi naravnost spadala v umetnost. Kdor iztika v človeški naravi ali pa v naravi sploh le grde, nepopolne strani, ta ne pozna naloge umetnosti, ki je dvigati človeka nad vsakdanjost in podlost. Pravi umetnik ne išče nepopolnega, brezobraznega, nedostatnega, ampak nasprotno išče tega, kar je popolno,

¹⁾ Kraft und Stoff, 17. Aufl. Leipzig. Theodor Thomas. 1882. str. 393. 19. 305. 414.

²⁾ Blicke eines freien Denkers aus der Zeit in die Zeit. Giessen. Emil Rath. 1898. str. 305. itd.

oblikovito, izrazovito. Njemu ni ideal kaj nenaravnega, umetno pretiranega, temveč uprav narava po nje notranjem bistvu in nje najvišji popolnosti, v nje umetniškem ozarjenju. Izraz „naturalizem“ je le zasmeh one struje, ki vidi v prirodi le izrodke, opazi na podobah le zmazke, sliši v pogovorih le kvante . . . Ko bi imela umetnost le namen, fotografovati resničnost, bi fotografovanje bilo slikarstvo, pesništvo bi bila veda, in golo posnemanje prirodnih glasov bi bilo muzika. Tem slabše pa, če ugaja modernim umetnikom le to, kar je grdo, slučajno, vsednje, namesto večno resničnega in lepega, kakor se je javilo v umotvorih velikih umetnikov!¹

Tako blizu sodi Büchner o novi struji. Za profesorjem dr. Friedrichom ponavlja sodbo o moderni umetnosti: *Es fehlt ihr aller Idealismus, es fehlt ihr die Seele. Sie wurzelt in den tierischen Instinkten der Menschheit, sie dient lediglich dem gemeinen Sensationsbedürfnis, und ein Pesthauch geht von ihr aus, wie von Gräften und Kloaken. Darum anathema sit!*

„Novo Doba“ o dekadenci.

Tudi „Novo Doba“, list zedinjene hrvatske, srbske in slovenske mladine, ki je o njej trdil Govekar, da je glasilo znanstvenega materijalizma visokošolcev, si ni mogla kaj, da ne bi dala duška misli svobodni o novi struji, v kolikor se razteka že v dekadenco.

„Novo Doba“ namreč piše¹⁾ o „Mladosti“, smotri za moderno književnost in umetnost: „Sen, opojnost, delirij, to so znaki izvirnih beletrističnih sestavkov („Mladosti“). Dekadencia. — Lepa knjiga mora biti plod narodne duše. V njej se mora zrealiti značaj naroda, t. j. lepa knjiga mora biti ogledalo narodovega življenja. Le tako more vršiti svoje zvanje. Umetnost mora imeti za seboj živi in bujni vrelec narodnega razvoja. Če tega nima, je književnost omledna, letargična in le vegetira. Umetnost je tista sila, ki se po njej poedini narod v krogu drugih odlikuje s svojim individualnim značajem, ki daje proevelemu narodnemu bistvu izraz in ki narod čuva propasti. To pa more umetnost doseči le tedaj, če je v tesni zvezi z narodnim življenjem . . . Posnemači dekadence, te zablode evropske kulture, pa mislijo, da bodo pomladili našo literaturo, če zapostavljajo um materiji, če prepuščajo instinktom in živalski plati človeško gospostvo nad značajem in dušno silo, če krepko voljo, ki edina stvarja dela podrejujejo sanjarjenju in mističnim tlapnjam . . . Dekadencia! S to prisiljeno, nezdravo, protinaravno strujo se naša lepa knjiga še bolj oddaljuje od temelja vsake umetnosti — naroda in narodovega življenja. Dekadentje ubijajo sami v sebi vsako silo in vsak polet, zakaj ako pusté, da jim telo gospoduje nad duhom, strast nad umom, tedaj morajo ubiti v sebi vsako voljo, vsako sposobnost za delo, in končno sami sebe dovesti tako daleč, da ne bodo imeli za nič zmisla, kar ne streže živalski

¹⁾ Novo Doba god. I. br. 3 i 4. str. 155.

pohoti. Če pa so ti mladi dekadentje novo smer samo vzprejeli, a ne si je tudi prisvojili, če jo samo na videz pod svojim imenom vvajajo v našo knjigo, a ne odkrivajo v njej svoje duše, vvajajo še hujši otrov, ker varajo druge in sebe, ker sebi in drugim vsiljujejo konvencionalno laž, češ, da se ne bi moglo reči, da v Hrvatih, Srbih in Slovencih ni „modernih“. Vsi sloji našega naroda i Hrvatje i Srbi i Slovenci živé v dobi, ko v svojem niso svoji, ko jim se malo po malo jemlje zemlja izpod nog, ko se jim pogoji življenja drug za drugim ubijajo. Kmetški stan, pravo, zdravo jedro naroda, propada materialno in moralno; šole se iznenarodujejo; vse stroke znanja, ki so vzrasle na naši rodni zemlji, skušajo potajno odtrgati od narodnih tal. V tej dobi, ko bi bilo treba, da si mladina, duševno močna, bogata z znanjem, poletnih misli in čvrstega značaja, poda roke, da priskoči v pomoč domovini, in da kot krepka falanga vstane na obrambo narodnega značaja in narodne individualnosti, v tej dobi vidimo, da nima potrebnjšega dela, nego da plod, ali bolje zablodo evropske hiperkulture sadi v svoje srce in v narodovo dušo!“

Tako sodi „Novo Doba“ o dekadenci, ter dostavlja, da „prijatelji okoli ‚Mladosti‘ pretežnim delom mislijo, da je radikalni lek za našo literaturo — dekadencia“.¹⁾

„Mladost“ o novih strujah.

Tudi „Mladost“²⁾ je prinesla kratko studijo o dekadenci naše dobe, studijo, ki se sicer javi v njej nemiren, drzen duh, a ki ima vendar tudi dosti resničnih idej. Denimo sem poglavitne misli. „Kaj je to književnik?“ vprašuje Hrvat Artur Grado. „Književnik je človek, ki hoče sugerirati svoje misli drugim. Tako naravno pojem književnika involvira v sebi moment despotije. Zakaj naposled vsak pisatelj gre za tem, da svojo idejo vrine drugim. Svoj čas je bil na Nemškem despot Goethe. Ni dolgo, kar je vladal Evropo despot Victor Hugo. Hrvatska nima nobenega vsesilnega despota, a ima despotiče. V Hrvatski je mnogo ljudi, ki hočejo biti književniki. Toda vprašanje je, so-li res književniki, ali samo „snobi“. Snob je človek, ki ima velik dar imitacije, veliko posnemljivost. Tako je n. pr. Hermann Bahr snob, ki je pa že blizu književnika. Snob in diletant sta slična pojma. A vsak pritrđi, da je dandanes diletantstvo v cvetju. Kakor smo vsi bolj ali manj nezadovoljni v svoji duši, rekel bi, gotovo tako deprimirani kakor za dobe, ko so ljudje pričakovali obljubljenega Mesijo, iščemo zadovoljstva in miru povsod in tudi tam, kjer ga ni. In tako tavajoči za srečo, kakor da se igramo slepe miši, poskušamo tu, poskušamo tam, in nezadovoljni povsod mislimo naposled, da smo književniki. Zakaj stara je zmota, da se misli, da mora biti književnik ozlovoljen človek, kolikor možno, pesimist. V tej maniji smo prišli tako daleč, da smo pobrkali vse pojme. Težko je že razločevati snoba od književnika, in moderne literature so rodile toliko novih struj,

¹⁾ „Novo Doba“ I. str. 156.

²⁾ „Mladost“, smotra za modernu književnost i umjetnost, sv. 4. str. 177.: „Mlada Hrvatska“.

da jim ni več ni imena. Simbolisti, dekadentje, diaboliki, nietzschejanci, mazohisti, tolstojevci, neohelenisti, budisti, naturisti itd.

Resnica je, da živimo v dekadenci. Bourget pravi, da je dekadenca vsota razmer v ljudskem življenju, ki rode preveč subjektov nesposobnih za navadne posle življenja. V taki dekadenci živijo vsi zapadni narodi . . .

Po vsem kontinentu se je zaosnovalo nekako evropsko kozmopolitično društvo. Ti kozmopolitje so ljudje, ki so se prenačili v svojem duševnem razvitku, ki so se kakor zaleteli v svojem mišljenju daleč naprej od drugih, a tedaj se naenkrat ustavili kakor pred kako zapreko. Ves pojav kozmopolitizma se zdi kakor veliko brezdno, ki so do njega prileteli od vseh strani, v vseh smereh, najbolj različni ljudje in tam se ustavili, in ker ne morejo dalje, stojijo drug o drugem in razmišljajo kako in kaj. Med njimi je največ takih, ki so se naučili nekoliko jezikov, potovali nekaj po svetu, studirali po večjih mestih, dobili kak akademični znak, prebrali mnogo knjig raznih smeri in raznih jezikov in izkušali tudi sami napisati kaj. V glavnem so to ljudje vsednjega talenta, nervozni, občutljivi in pristopni raznim dojmom. Mnogi izmed njih imajo simpatijo za lepe umetnosti in za književnost, pa izkušajo tudi kaj storiti po svojem ukusu. In zares so njih dela slična njim. Slog jim je nervozen, ideje tresave, čudne in zelo bizarnih kontur.

Eni gledajo okoli sebe ozlovoljene duše. V vsakem socialnem pojavu vidijo neko infamno licemerstvo in zločinski instinkt naše dobe. Vse se jim zdi demonsko delo. Vidijo, da dekleta ne cenijo več devištva, da žene kršijo zvestobo, da možje hlepé za grdim sebičnim užitkom, vidijo, da se gazi pravda in zakon, da stradajo siromaki, če tudi so v ogromni večini. In tako ozlovoljeni postanejo mizantropi, izgube vero v vsako boljšo bodočnost, pljujejo na svet, in edino čuvstvo, ki je goje v duši, se zove — prezir. Kritiki zovejo to: *diabolizem*.

Drugi, ki so zaman iskali idealov v svoji okolini, posegajo v prejšlost. Sodobni svet se jim zdi potvara. Mislijo, da je krščanstvo škodovalo človeštvu. Ves srednji vek se jim zdi zločin. Zato se selijo v duhu v boljše helenske čase. A še Sokrat se jim zdi lažihelen, še pri njem nahajajo preveč krščanskih nazorov. Zato otresejo s sebe, kar je sploh še na njih krščanskega in postanejo pogani po duši in telesu. Vsak od teh ljudi ima svojo grško vizijo, kjer živijo njegove simpatije iz onega življenja. Kritiki imenujejo to — *neohelenizem*.

Drugi zopet zdvajajo sploh o ljudski bodočnosti. Toliko tisočletij je bilo treba, da smo prišli na koncu devetnajstega veka do bankrota vere in zadovoljstva. Zato se vračajo na začetek. Vračajo se v Indijo, k stari zibki naše civilizacije. Tam je davno davno neki Buda učil vero duševnega samoubojstva „Najbolje je nič ne misliti.“ In čudno se jim zdi, da je že najstarejša filozofija sveta tako grozno pesimistična in da je človek od prvega početka preklinjal vseмир in preziral življenje. Kritiki zovejo to — *budizem*.

Drugi gledajo mirno okrog sebe. Vsemu zlu, se jim zdi, da je kriva hipokrizija naših družabnih uredb. Zdi se jim, da smo na pragu nove dobe krščanstva. Rešitev, mislijo, da je v pravem umevanju nauka Kristusovega.

Tako daleč smo prišli v nezadovoljstvu, da ne moremo dalje. Da se nam vrne mir duše, se moramo oprijeti Kristusovega nauka: ljubiti bližnjega, ne rabiti sile in ne vračati zlo z zlim. V tem je vsa filozofija sveta. Seveda je dosledno treba opustiti idejo države, ki se snuje na sili, razpustiti vojno, redove, pustiti trgovino, industrijo, veleposest in vse ono, s čimer se baha moderni svet. In tako ti ljudje, če tudi grade svoj nauk na pozitivni temelj evangelija, učé nihilizem. Kritiki zovejo to — tolstoizem.

Drugi zopet se odvrtačajo popolnoma od realnega življenja, ker jih ne more nič, kar je okrog, zadovoljiti, in selijo se v svet sanj in ondi v mističnih sferah živé v društvu besed in simbolov. Za nje ni tega sveta. Kar gledajo okoli sebe, je le simbol. V ves jezik zanašajo neko globoko mistiko — mistiko rime, mistiko harmonije, mistiko besed in slov. A je črn, e bel, i moder, o rdeč, u rumen. Črne so orglje, bela je harfa, modra violina, rdeče troblja, rumena frula. Orglje značijo monotonijo, sumnjo, enostavnost, harfa jasnoto, violina strast in molitev, troblja slavo in veselje, frula najivnost in smeh. Vsaka beseda in vsaka stvar ima svoj posebni zmisel. Tako je v pesni, tako v prozi, tako tudi v slikarstvu in kiparstvu. Če človek vzame v roke „Jugend“, bi nikdar ne mislil, da ta list izhaja na našem planetu, ampak kje na Veneri ali Martu. Morda da imajo tam ljudje daljši život, rdeče brke, zlate prste. Morda tam leta cvetje po zraku. Morda je tam moda, da otroci nosijo dolge brade. In vse to mislijo resno. Ti simboli, te sanjarije, ta mysticizem, ta vera — vse to je potreba njih bolestne duše. Kritiki to imenujejo — dekadentizem.“

Naposled pravi Grado, da se je tudi v mlado-hrvatsko književnost, ki bi vendar morala biti nadobudna, zajedel usodni pesimizem. „A tak je duh časa. Otujeni v družabnem življenju in v cerkvi, nezadovoljni zaradi mnogih razlogov, begamo po svetu za novimi idejami in iščemo upanja. A ker ga ne najdemo, si trujemo sile. Trujemo jih hotoma. Vprašam vas, kaj so kavarne, kakor rendezvousi samoubojnikov. Najprej kava, potem duhan in naposled berivo, ki nam ubija mozeg! In tako je povsod, po vsem svetu. Zato so srečni oni ljudje, ki imajo vsaj eno idejo, da zanjo živé. Vsak človek išče ideje. A kdor je ne najde, ta si sesnuje sanje in v njih živi. Mlada Hrvatska se mi zdi kakor legija mladih ljudi, velikih sanjarjev, ki so se oprijeli v svojem poletu ta tu, oni tam, eni v Švedski, drugi v Rusiji, tretji v Parizu, četrti na iztoku — a vsi enako plačejo za izgubljeno energijo življenja.“

Povzeli smo toliko misli, ker je ta izpoved iz ostroga „Mladosti“ same, glasnice moderne književnosti, in ker kaže tako ostro očrtano ozadje vseh novih struj, namreč dobo odtujeno krščanstvu. Vse nove struje so kapnice, ki si jih koplje sreče žejna „moderna“, a kapnice, ki ne morejo držati vode. „Foderunt sibi cisternas, cisternas dissipatas, quae continere non valent aquas!“ (Jer. 2. 13.)

Slovstvo.

Hrvatski listi: Katolički list. — Krščanska škola. — Vrhbosna. —

Ker smo že zadnjič opozorili Slovence na „Balkan“, ne moremo si kaj, da ne bi izpregovorili še o nekaterih drugih hrvatskih listih, ki so vredni vse hvale in podpore. Res je, da imajo Hrvatje še tudi poleg njih lepih listov in nikakor jim s tem nočemo manjšati veljave, a osobito bi danes vendar radi opomnili rečenih, katerih vsak je odličen v svoji stroki.

„Katolički list“¹⁾ se je zadnja leta ves premladil in oživil. Preveva ga krepak in čvrst duh životvornega krščanstva. Neustrašeno se bori za vero in cerkev. Sedaj odkriva pogubno početje zagrebških framasonov; sedaj se bojuje proti nekrščanskim naukom vseučiliščnih profesorjev; drugič zopet objasnjuje, kako so versko-cerkvena vprašanja v ozki zvezi s socialno-političnimi vprašanji. Znano je, da je sam vzoriti vrhbosanski nadškof, dr. Josip Stadler, javno pohvalil urednika „Katoličkoga Lista“, v. g. Stjepana Koreniča, da „svečano in neustrašivo ustaje na obranu“ božanstva Kristusovega in božanske knjige sv. pisma, „teh dviju temeljnih istina naše sv. vjere“.²⁾ Zaradi odločnosti je bilo treba uredniku tega zares katoliškega lista že marsikaj trpeti. Posebno so ga od neke strani napadali, češ, da grdi osebe, ko se je boril zoper masonstvo prof. Brusine, zoper grdo brezboštvo prof. dr. Spevca. Toda po pravici pravi „Katolički list“³⁾: Na svetu su nauki, ki se imenujejo po gotovih osebah, darvinizem po Darwinu, pelagijanizem po Pelagiju, nestorijanizem po Nestoriju, kar je najboljši znak, da se načela ne dade deliti od oseb. Ali mar nimamo muhamedancev, luterancev, kalvincev . . . . Ljudje zastopajo načela. Ko mi vstajemo proti prof. Brusini, ne vstajamo zato, ker nosi cviker, kakor ne proti Spevcu zato, ker ima plavolaso brado, vstajamo proti njima zaradi načel, ki jih predstavljata in širita javno v javnem življenju našega naroda . . . Razume se samo o sebi, da je treba razločevati obsodbo osebe radi nje načel od grdenja zaradi nizkih razlogov zasebne narave. A pretresavanje javnega nereda, javne osebe, z ozirrom na nje javno delovanje, ni samo dovoljeno, ampak je dolžnost, da se zlo zapreči . . . Mi še nikdar nismo napadli kake osebe radi nje same, tudi nismo nikdar vpletali v razpravo nje privatnega življenja ali iznašali njenih napak, z eno besedo, nismo se pregrešili proti krščanski ljubezni. Mi se dotikamo oseb radi načel, ker pobijaje načela moramo se po logiki in naravi stvari same dotakniti tudi oseb, zakaj te so zavoljo načel, ki jih izpovedajo, pogubne . . . . Da smo se ozirali o presojevanju oseb zlasti na šolo in cerkveno-politično življenje, to je povsem naravno in doumno, zakaj

¹⁾ Izhaja vsak četrtek v Zagrebu. Naročnina po pošti za leto 6 gld. Naročuje se pri vsaki pošti, a v Zagrebu pri uredništvu v nadbiskupskem semenišču.

²⁾ Vrhbosna god. XII., br. 2, str. 27.

³⁾ Tečaj 49, br. 12.

uprav šola in politično življenje nam morejo prinesiti največ dobrega, a učiniti tudi največ zla in otrovati narod. Mi zahtevamo, da nam bodi šola krščanska, a to ne more biti, če niso profesorji, učitelji prepojeni s krščanskim duhom. Mi zahtevamo, da zakonodavstvo snuj zakone na krščanskem temelju, a to ne more biti, ako poslanci nimajo krščanskega duha. Kadar torej o tem pišemo in razpravljamo, kako moremo ločiti osebo od načel? Vsaka stranka na svetu ima svoj program, a ljudje sestavljajo stranko, a ne programi kot taki; ljudje stvarjajo programe, branijo jih, tolmačijo, širijo, izvajajo, dà, nekateri se z njimi istovijajo. A sedaj vprašamo: kaj bi koristilo, da govorimo o programu, da ga pobijamo ali odobravamo, ko pa ne bi smeli preiskovati, ali se ta ali oni ravna po programu ali ne, ali smo mi torej zanj ali proti njemu? Po nalogi našega lista bi ne bilo prav, ko bi mi govorili o kaki osebi glede na nje zgolj politični program, a po vesti in po najstrožji dolžnosti delamo, ko presojava osebo po nje verskih načelih, kako ta načela v javnem življenju izpoveda in izjavlja. Dura lex, sed lex.⁴

Da naši častiti bravci vidijo, kakšno je obzorje „Katoliškega lista“, denimo sem nekaj naslovov raznim člankom: „Katolicizem i pravoslavje v Bosni i Heregovini“, „Novi duh v Franceskoj“, „Vjersko-cerkveni odnošaji u Ugarskoj“, „Unija i Slavenstvo“, „Cerkev i moderna Franceska“, „Srbsko-pravoslavna avtonomija“, „Staroslavjenština i narodni jezik v cerkvi“, „Dekret Tridentinski i civilna ženidba“, „Smije li se svećenstvo politikom baviti?“, „Socijalizem u Hrvatskoj“, „Mladost“ . . .

„Katolički list“ je torej cerkveno-političen list, ki se ozira na raznolike pojave versko-političnega življenja po svetu, po Evropi, a zlasti v hrvatski domovini, v sosedni Ogerski in na Balkanu. List je za Hrvatsko brez dvoma prepotreben, saj vemo, kako pljuska vsebolj pogubno brezverstvo iz Ogerske na Hrvatsko, kako tudi že Hrvatski prete osodapolni cerkveno-politični ogrski zakoni. Zatorej ta list iskreno priporočamo vsem onim Slovencem, ki se zanimajo za cerkveno-politične razmere v bratski zemlji.

„Krščanska škola“¹⁾ je drugi hrvatski list, ki danes nanj opozarjamo. To je pedagogično-naučni list, ki je začel izhajati lansko leto v Zagrebu. „Krščanska škola“ ima namen po opominu Kristusovem in njegove cerkve rešiti mladeži najsvetejše in najdragocenejše dobro, namreč pravo vero. Vera žene korenine v narod po vzgoji mladine. Ako vzgojimo mladino doma, v šoli in v cerkvi po veri, očuvamo zanamcem npravnost, poštenje, značajnost, časno in večno blaginjo. Zato se „Krščanska škola“ ozira na šolstvo, tolmači krščanska načela o vzgoji, zasleduje dela in sklepe katoliških skupščin, uglednih škofov in pedagogov, oziraje se pri tem tudi na nasprotna načela. „Krščanska škola“ hoče, da „bi bili studenci, ki iz njih zajema hrvatska mladina znanje in pojme o veri in morali, čisti, neskaljeni z zablodami, stu-

¹⁾ Izhaja v Zagrebu 10. in 25. v mesecu. Naročnina 2 gld. Sprejema jo urednik, č. g. Matija Seigerschmied (samostan mil. sestara, Zagreb). Dijaki, učiteljski pripravniki in bogoslovci dobivajo list za 1 gld.; a če jih je več skupaj, naj blagovoljno eden za vse oskrbuje list.

denci, ki bi dajali mladini krepkega božanstvenega napoja, zakaj ni nam treba samo ljudi, ampak treba nam je značajnih kristjanov.“ Prav zato pa „Krščanska škola“ tudi želi, da zedini roditelje, duhovščino in učitelje, da bi zložni in močni, z božjo pomočjo zmagonosno hiteli k istemu smotru, in rešili hrvatskemu narodu najdragocenejše dobro — krščanstvo. Kristusovi veri je treba pustiti širše polje v šoli in doma. Zakaj „tudi na Hrvatskem se je jelo mračiti na vzgojnem polju: skrbi se za vzgojo telesa in uma vsebolj, a srce hrvatske mladine bo ostalo brez plemenitih čuvstev, brez vzvišenih nagibov za značajno in resno krščansko življenje, če ne bodo ohranili idealov krščanske vzgoje oni, ki so poklicani narodu hrvatskemu podati luč k pravi prosveti.“ Zato smatra „Krščanska škola“ tudi za svojo vzvišeno dolžnost, da podžiga srca hrvatskih vzgojiteljev z vero, ki iz nje edino poteka ljubezen do nesebičnega dela, ljubezen do idealizovanja narodne svesti. To je nekako program „Krščanske škole.“¹⁾

Oglejmo si še, kako je po tem programu delovala.

Najprej omenimo, da je prinesla celo vrsto člankov raznovrstne pedagoške vsebine. V članku „Pedagogika prama religiji i filozofiji“ temeljito filozofično dokazuje, da je pedagogika v notranji bitni zvezi z religijo in da se ne more od nje oddeliti, ako noče izgubiti svoje podlage in svoje vrednosti. To dokazuje nasproti tako zvani moderni naturalistični pedagogiki, ki se proglašajo za neodvisno, t. j. za tako, ki se je popolnoma osvobodila, emancipirala religije. Prvo vprašanje v vzgoji je, pravi, kateri je končni smoter vzgoji. Humaniteta, človečnost, odgovarja naturalistična moderna pedagogika. To je po nekoliko res. Samoobsebi umevno je, da treba vzgojiti vse sile in moči človeške vsestransko in harmonično in tako razviti mladeniča v kolikor najbolj usovršenega človeka. Toda še vedno moremo in moramo vprašati: zakaj? Naloga vzgoje je, usovršiti človeka, a ni zadnja naloga in ne najvišja. Najvišjega smotra vzgoji je treba iskati v življenji, zakaj otrok se vzgaja za življenje. Torej smoter življenja mora imeti pedagogika pred očmi. In evo: odgovor na to vprašanje, kaj je končni smoter človekov, ki je tudi končni smoter vzgoje, mora črpati pedagogika iz religije. Tako „Krščanska škola“ še dalje od vseh plati pojasnjuje razmerje med pedagogiko in religijo pa filozofijo. Mi seveda ne moremo, da si bi radi, posneti vse vsebine. Drug članek govori „o staropaganski in novopaganski pedagogiki“; drug o „socijalizmu in naukih vere“. Sedaj govori „Krščanska škola“ o „otroških strasteh“, drugič o „napakah domače vzgoje“; sedaj vprašuje: „kdo kvari mladino“, drugič zopet, „kaj nam slabi vero“. Razpravlja o „važnosti mladinske dobe“, o „zdravju mladine v veku prosvete“, o „domovinski ljubezni“, o „molitvi v šoli“. Govori sedaj o „katekizmu“, sedaj presoja „vzgojna vrednost fizike“. Sploh „Krščanska škola“ podaje prelepih člankov o vzgoji. Omeniti moramo še posebej člankov pod naslovom: „Bogumila“, ki so izhajali vse leto. V teh člankih nudi „Krščanska škola“ učiteljicam bistrojano ogledalo, ki naj bi v njem videle, kaj jih diči, a kal jim je madež, ki naj bi v njem gledale prelep vzor, kako treba

¹⁾ Primeri tečaj I., br. 1 in br. 24.

živeti za toli lepo zvanje učiteljice-vzgojiteljice. V drugem letniku je prinesla „Krščanska škola“ zopet že celo vrsto lepih člankov. Takoj v prvem zvezku razpravlja o „Leonu XIII. in šoli“, o „odgoji in šibi“, o „vzniku Marijinih družb“. V drugih zopet govori „o plodovih Marijinih družb“, o „vzgojni vrednosti geometrije“, o „učiteljicah in socialnem vprašanju“, o „naučnem redu Jezusove družbe“, o „vzgojni vrednosti čitank za ljudske šole“, o „disciplini doma in v šoli“. Poleg tega prinaša pedagogične iskricke, beležke o književnosti in druge drobtine, posebno take, ki se tičejo šole.

Že iz tega kratkega posnetka vsakdo razvidi, da je „Krščanska škola“ zares pedagogično-naučni list. Slovencem, ki so zmožni hrvaščine — in kdo dandanes ne ume hrvatskega jezika? — in ki se jim je baviti z vzgojo, ta list sosebno priporočamo. Priporočamo ga tembolj, ker Slovenci žal nimamo še nobenega pedagogičnega lista, ki bi bil zares zmiseln za krščansko vzgojo.

Še nekaj. Zadnji čas se čujejo glasovi o potrebi novega lista za katehete. Misel je izvestno lepa, vprašanje je le, če jo bode mogoče ostvariti. Ali ne bi kazalo, da bi se mi oprijeli kar „Krščanske škole?“ Ta list nam brez dvojbe, rad odpre predale, in hrvatsko-slovenski krščansko-pedagogični list bi lažje izhajal, nego-li slovenski ali hrvatski sam za-se. Nam se vidi, da ta misel ni napačna. Slišali smo jo že tudi od drugod, zato smo jo deli sem v premislek.

„Vrhbosna“¹⁾ je že v Slovencih tako znana, da ji ni treba nove hvale. Vendar nam bodi dovoljeno, da je vsaj nekoliko omenimo. „Vrhbosna“ že 12. leto kliče bosansko ljudstvo in sploh vse brate „od Soče amo do Drine, od Sinjega hrvatskoga mora tamo do hladnoga Dunava“ h krščanski prosveti. Leto za letom prinaša jedrovite razprave o resnici in lepoti krščanstva, o bojih in zmagah katoliške cerkve, o zmotah in napredkih človeštva. S plamenečimi pesmimi podžiga srea na ljubezen do Boga in cerkve, do naroda in domovine. V vestniku poroča, kako v domovini in pri inih narodih žari ali pojema svetla luč vere svete, kako se krepé ali slabé nravi, kako narodje vzprejemajo blagodejni vpliv krščanstva ali ga moré, kako v njih vstaja krščanska prosveta ali temni.

„Vrhbosni“ je vzvišeni smoter, navduševati za svete ideale krščanstva, braniti katoliško sveto resnico, klicati vse k bratski ljubezni, na proevit in srečo hrvatskega naroda. Nje prapor je prapor kralja vekovečnega, prapor njega, ki je odrešenik in luč sveta.

Denimo sem iz lanskega letnika naslove nekaterih člankov! „Antikrist i antikristi“, „Emil Zola“, „Iztok i zapad“, „Je-li estetična slika neodjevena?“ „Moderni pozitivizem“, „Lacordaire Emanuelu“, „Prirodne znanosti v 19. vijeku i krščanstvo“, „Apostolska konstitucija Leona XIII. o zabrani i cenzuri knjiga“. Zlasti znamenita je vrsta člankov z naslovom „Nade crkve“ izpod peresa sedanjega kneza in škofa ljubljanskega. V 16. člankih nam

¹⁾ Izhaja dvakrat na mesec. Urednik: Ivan E. Šarić, kanonik. Naročnina 3 gld. 50 kr. Vzprejema jo: prvostolni kaptol vrhbosanski.

tolmači „Vrhbosna“ najljubše težnje naše dobe: dostojanstvo človeka, neodvisnost razuma, moralno, državljansko, politično in versko svobodo, enakost in bratinstvo ljudi in narodov. Z razlogi in dejstvi dokazuje, da je mogoče najti edino le v cerkvi združene in popolnoma usovršene vse one osnove, ki na njih more človeški rod napredovati in ki za njimi po vsej pravici moderno društvo tako žarovito in vroče teži. Koncem razprave pojasnjuje zakone božje previdnosti, ki so: v vsem in po vsem slava božja, slava Kristusova, slava sv. cerkve. Iz teh zakonov izvaja, da more imeti katoliška cerkev najlepše nade. Zmagala bo gotovo. Dà, reči smemo, zmagala bo kmalu. Zakaj Bog hoče, da cerkev osreči narode. A narodi se že dosti časa upirajo, naposled mora vendar zmagati njih boljša narava. Narodi so se globoko pogreznili v bedo in gorjé, naposled se morajo vendar spametovati, izpregledati in vrniti se na edino pot, ki je še odprta, vrniti se k cerkvi. In naposled, ali ne more dati Bog izrednih milosti za one, ki jih v velikih društvenih krizah pozivlje, da bodo orodje njegovemu milosrčju? V zgodovini so perijode, ki jih samo sv. pismo imenuje sodbe božje; so dobe, ko Bog sodi narode, zakaj v večnosti narodov ne bo več. In zares se zdi, da smo na pragu taki usodni dobi. Tri stoletja že trpi sv. cerkev, kakor morda še nikdar poprej. Prevrat Lutrov, pripravljen sicer že prej, je navalil na cerkev na nje versko polje, taječ ji božji izvor. Pol Evrope je odpadlo od cerkve. V XVII. stoletju se je navalilo nanjo na polju filozofije, ki naj bi podrla razumne temelje božjemu razodetju. Mnogo razumnikov je šlo iz cerkve. Tretji napad se je drznil na polju politike; vzeti je hotel cerkvi ves družabni vpliv in zamoriti v narodih krščansko zavest. In zares, XVIII. vek se je končaval z velikansko upori, ki so v njih padale stare politične uredbe v Evropi. Tudi naš vek je hotel biti deležen silne borbe proti Jezusu in cerkvi njegovi. Ostalo je bilo še pravo poedincev in družin, zanikati je treba torej le to, in storil je tudi to socijalizem in komunizem. Sedaj je treba le še izvesti posledice. Ne ostaje drugega, kakor to, da se reče na polju religije: Bog je zlò; na polju politike: anarhija je delo; na polju filozofije: bitje ni nič; na polju družabnem: posest je tatvina. Sredi tega zanikanja stoji le cerkev in odločno brani svojo pravdo in ž njo pravice razuma, politike in lastništva. Kako se bo kriza rešila? Cerkev bo zmagala! Toda kako? Morda mirno. Želeli bi, da mirno. Narodi in vladarji naj se zedinijo, da onemogočijo nakane prevratnih sil: vrnejo naj cerkvi moralno premoč, ki jo je prejela od Boga; popravijo naj krivice; obnove naj kraljestvo Kristusovo. So znaki, ki dajejo nekoliko upanja. Narodi so premnogo izkusili, resnica si utira pot — a vendar, koliko je še zablod, predsodkov, mržnje? Z druge strani se kaže grozna in strašna rešitev krize. Tudi ta bi bila cerkvi na proslavo, a Evropa bi se porušila v razvaline. Upajmo, da Bog Evrope ne bo popolnoma zavrgel, saj ima še mnogo dobrega, mnogo dobrih vernih katoličanov. Ne, ne moremo dvomiti: naj tudi zmaga prevrat, naj se okoplje Evropa tudi v potocih krvi, narodi bodo spoznali vsaj tedaj, kako so bili nespametni, da so zapustili cerkev, ki je v njej prestol dobrote božje, in vrnili se bodo in zedinili, in z združenimi

močmi bodo gradili le še bolj sijajno ono božansko zgradbo, ki so jo v svoji slepoti hoteli porušiti!“

Razbrali smo iz rečene razprave nekaj več misli, nego li jih sodi v okvir kratke ocene, to pa le zategadelj, da bi častiti bravci videli, kako lepe ideje tolmači „Vrhbosna“. Zato pa želimo, da si pridobi „Vrhbosna“ vedno več prijateljev „od Soče amo do Drine, od Sinjega hrvatskoga mora amo do hladnoga Dunava!“ Saj razvija „barjak slave Kralju viekova, Spasitelju i Svjetlu svieta!“

A. U.

Balkan. Jedinstvu i bratskoj slogi. God. III. svez. I. (Zagreb. Tisak in naklad Antuna Scholza).

Prejeli smo pravkar I. zvezek Balkana za letošnje leto. Vsebina mu je, kakor doslej vedno, raznolika in primerna smotru: „ut omnes unum sint.“

Palunka nadaljuje bratski razgovor o grškome odieljenju ili poziv na sjedinjenje“, in sicer v tem zvezku govori o brezmadežnem spočetju D. M. („o neporočnom Marijinom začecu“). Nasproti trditvam razkolnih bratov dokazuje, da nauk o brezmadežnem spočetju ni nobena novotarija rimske cerkve, ne nova dogma, ampak, da je bil ta nauk obsežen od početka v obēnem verovanju cerkve. Saj je od početka verovala vsa cerkev, da je bila svetost in čistost presvete Device izredna, preizvrstna; izredna in preizvrstna pravimo, saj je izredna in preizvrstna čistost in svetost, ki po izpovedi vzhodne cerkve same preseza svetost in čistost kerubov in serafov. Potem dokazuje Palunko, kako iz obēnega verovanja res nujno in samoosebi sledi katoliški nauk o brezmadežnem spočetju. Protivi se Marijinemu dostojanstvu, da bi bila spočeta v grehu, a še bolj se protivi dostojanstvu Jezusovemu, da bi bila njegova mati kdaj podložna grehu in satanu. Zato je povsem doumno, da je Bog že izpočetka v protoevangeliju ne le obljubil Odrēšenika, ki bo premagal peklo in satana, ampak obenem prikazal tudi Marijo ne sužnjo satanovo, ampak gospo, ki s sinom stare peklenski kači glavo. Jasno je tudi potem, zakaj je angel pozdravil Marijo: Zdrava, milosti polna, Gospod s teboj! Lepo dostavlja Palunko, da se je čuditi razkolnikom. Saj so vendar tako proslavljali in veličali Marijo, a sedaj ji trgajo najlepši venec. To je rodila mržnja in sovražnost.

Dr. Bonaventura je napisal razpravo: „Naši zajednički, vasseljenski sabori“. Smoter je pisatelju v tem sestavku isti, kakor v sestavkih prejšnjih zvezkov o ustrojstvu cerkve v prvih treh stoletjih. Zakaj, „ako kje, se mora uprav na obēnih cerkvenih zborih pojaviti temeljno ustrojstvo cerkve, izraziti med škofi in patrijarhi, in osobito še odnašaj škofa in patrijarha rimskega z drugim; ker je na obēnih zborih zastopana vsa cerkev in se mora zato določneje pojaviti zveza poedinih njenih delov in glava celokupnega telesa.“ Vprašanje, kakšno ustrojstvo Kristusove cerkve se javlja na prvih sedmih obēnih cerkvenih zborih, je tem znamenitejše, ker se uprav iztočna cerkev tako rada nazivlje „cerkev starih sedem vesoljnih zborov. Zato je po vsej pravici učeni pisatelj to vprašanje natančneje preiskal.“

O vsakem zboru preiskuje pisatelj poleg drugega, kdo ga je sklical, kdo mu predsedoval in kdo ga potrdil. Denimo sem le posledice, katere izvaja pisatelj iz razprave: Ako premotrimo tečaj zborov in njih sestav, se nam pokaže: 1. da so v cerkvi škofje, metropolitje in patrijarhi, da je torej cerkev povsem urejena in da držé v edinstvu manjše pokrajine škofje, škofo metropolitje, metropolitje patrijarhi; 2. da je čelu vsej cerkvi rimski papež: zakaj njega imenujejo na cerkvenih zborih glavo udov, nadškofa vse cerkve; njegovo stolico prvo stolico; on sodi, odstavlja, potrjuje patrijarhe, ter vzprejmlje njih prizive; izdaje verske določbe, ki se jim morajo vsi pokoriti; on dovoljuje zборе, jim predseduje po svojih odposlancih, in potrjuje njih sklepe; in vse to vrši kot naslednik sv. Petra, prvaka apostolov, kakor so priznavali sami cerkveni zbori.

Pisatelj sklepa: Ali niso vesoljni zbori priznavali primata rimskega papeža, svečano priznavali njegove vrhovne oblasti, priznavali z besedo in dejanjem? Katera cerkev je ohranila to vladavino? In če rimsko-katoliška, katera cerkev je torej cerkev starih sedem vesoljnih zborov, katera cerkev po resnici pravoverna in pravoslavna?

Tretjo razpravo je napisal o. Visko Toman: „Nicejski sabor i svetkovanje Vazma u katoličkoj i istočnoj crkvi“. Nekateri bogoslovci iztočne cerkve očitajo katoliški cerkvi, da ne praznujejo velike noči po ukazih nicejskega zbora in da je tega kriv gregorijanski koledar, „dasi je sicer v astronomičnem oziru pravilnejši od julijanskega.“ O. Toman pa s številkami dokazuje, da ne praznuje velike noči pomotno kotoliška, ampak prav iztočna cerkev, ker se ravna po julijanskem koledarju. „Če želi iztočna cerkev“, prav pisatelj, „ravnati se po ukazih nicejskega cerkvenega zbora, naj opusti že predsodke in z njimi julijanski koledar ter naj se oprime gregorijanskega, ki je dandanašnji najtočnejši na svetu, kakor se ga je tudi že oprijel malone ves svet brez ozira na veroizpovedanje! Iztočna cerkev naj pusti pomotno misel, da je julijanski koledar „ogelni kamen točnega praznovanja velike noči... Mi smo povsem prepričani, ko bi se danes nicejski očetje prebudili od sna, da bi enodušno obsodili praznovanje velike noči v iztočni cerkvi, kakor so v oni dobi obsodili štirinajstake!

V članku „Protestantizam hara u nesjedinjenoj istočnoj crkvi“ — ra po francoskih beležkah dokazuje, kako se zajeda razkrajajoči protestantizem v iztočne nezedinjene cerkve po Egiptu, Palestini, Siriji, Mali Aziji, Armeniji in Perziji. Razne sekte protestantske so iztok uprav preplavile. Posebno kvarno je, da se je razpasel otrovni protestantizem tudi že v bogoslovje iztočnih cerkva. Kakor trdi de Maistre je že davno prodrla protestantsko svobodno preiskovanje v rusko bogoslovje. Isto se more trditi tudi o grškem bogoslovju. Čuda ni, saj se šola izbrana grška duhovščina na nemških protestantskih univerzah, kjer se naravno prekvaša s protestantskim duhom. Posledica tega pa je indiferentizem.

Pomenljiva je tudi naslednja razprava: Pravnički prigovori iz trećega stoljeća proti svima, koji od crkve katoličke odstupiljuju“ (Napisal P.). Trije glavni načini so, ki se po njih lahko

borimo s krivoverci. Prepriamo se lahko o posameznih prepornih točkah. Ta način navadno nima mnogo uspeha. Lahko se bojujemo tudi z drugega stališča. Kristus¹ je ustanovil eno cerkev. Dal ji je znake, ki se po njih loči od vseh drugih družb. Cerkev Kristusova je namreč ena, sveta, katoliška in apostolska. Na tej skupni podstavi dokazujemo, da ta znamenja pripadajo le rimsko-katoliški cerkvi, da je torej rimsko-katoliška cerkev in le ta pravoslavna zveličalna Kristusova cerkev. A je še tretji način, ki ga je rabil že sloveči Tertulijan v zanimivi knjigi „de praescriptionibus“. Tertulijan je oprl svoj dokaz proti vsem krivovercem vseh časov na tri pravne prigovore. Prvi prigovor je prigovor istine. V katoliški cerkvi so zakoniti, nepresledni organi tradicije, torej je v njej resnica Kristusovega nauka. Drugi prigovor je prigovor prvobitnosti. Katoliška cerkev je izvorna, najstarejša, najpoglavitejša cerkev, torej je Kristusova cerkev. Tretji pravni odgovor je prigovor mirne posesti. Katoliška cerkev mirno poseduje zapuščino Kristusovo vse veke, torej je prava Kristusova cerkev. Te pravne prigovore na podlagi Tertulijanove knjige uporablja pisatelj proti iztočni nezedinjeni cerkvi.

And. Frisch je napisal črtice „Sv. Ciril i Metodij te primat sv. Petra“. Sveta brata Ciril in Metod sta priznavala prvenstvo rimskega papeža. Zakaj 1.) šla sta na poziv papežev v Rim, kjer je papež nju knjige in nauke svečano potrdil ter ju posvetil v škofe. 2.) Sv. Ciril je po vsej priliki v svojem evangelistaru prevel Kristusove besede Mat. 16. 18.: „jako ti jesi Peter i na sem petre sezizdon erkov mojon“, torej prav tako, kakor tolmači to mesto katoliška cerkov, opiraje nanje dokaz o prvenstvu sv. Petra. 3.) Učeni Rus A. Pavlov je našel v Florenci dva staroslovenska dodatka k 28. kanonu kalcedonskega zbora, ki ju z veliko verjetnostjo pripisuje svetemu Metodiju, prvemu prevodivcu grškega nomokanona v slovenski jezik. V teh dveh dodatkih se trdi, da je hierarhična važnost škofovih stolice povsem neodvisna od politične važnosti mest, v katerih so stolice, prav nasprotno, kakor je sklepal kalcedonski zbor v 28. kanonu, zaradi česar ga Rim tudi ni potrdil. Trdi se tudi, da je carigrajski patrijarh nižji od rimskega papeža; da ima rimski papež duhovno oblast, ki se ne snuje na svetovno veličino Rima, ampak jo je Kristus sam dal sv. Petru in vsem njegovim naslednikom. Ti dokazi učenega Rusa, pravi pisatelj, so za nas tem važnejši, ker prihajajo od strani, kjer še dvomijo o prvenstvu sv. Petra.

Naposled „Balkan“ našteva dela učenega ruskega bogoslovca „Aleksiosa Maltzewa“.

A. U.

Drobtinice.

Voltairejev značaj. Letos je izdal M. Nourrisson velezanimivo delo o Voltaireju,¹⁾ ki s popolno objektivnostjo opisuje značaj in delovanje te žalostne osebe. Za zgled, kako nesramen lažnivec je bil Voltaire, navajamo

¹⁾ Voltaire et le Voltairianisme, par M. Nourrisson, de l'Institut: Paris, chez M. Lethielleux.

njegovo pismo, ki je je pisal dné 7. septembra 1764 d' Alembertu. Nekaj prej je izdal Voltaire brez podpisa Dictionnaire philosophique, v katerem je z nepopisno surovostjo napadal krščanstvo. V javnosti se je brž izvedelo, kdo je pisatelj. Voltaire se je pa zbal sodišča in zato je jel legati, kar se je dalo. V imenovanem pismu pravi:

„Bral sem ta hudičevi slovník; zgrozil sem se nad njim kakor vi, toda vrhunec žalosti je zame to, da je nekaj kristjanov tako nevrednih tega lepega imena, da sumijo mene, češ da sem jaz pisatelj tega tako protikrščanskega dela. Rotim vas, da mi verjamete, da nimam ž njim nobene zveze. Najvišji usluga, ki bi jo mi mogli storiti, je ta, da zatrjujete, tako vam deleža v nebesih, da jaz nimam nobene zveze s tem peklenskim delom. — Milo vas prosim, da me obvestite, da delo prekličem v vseh javnih listih s svojo navadno odkritostjo in nedolžnostjo.“

Z ravno tisto predrznostjo se je hlinil Voltaire, kjerkoli mu je kazalo: kralju, Pompadourici, Frideriku II. Bogoskrunsko je prejemal sv. zakramente iz ravno tako podlih namenov. Med prijatelji se je norčeval iz tega, rekoč: „Vprašujete me, zakaj imam jezuita v sebi; jaz bi rad imel dva, in če mi nagaja, grem po dvakrat na dan k obhajilu, ker nočem biti mučenik pri svojih letih. Dragi moji, ko bi imel stotisoč mož, bi že vedel, kaj naj storim, a jih nimam; zato pojdem o veliki noči k obhajilu. Kralj hoče, da se izvršujejo krščanske dolžnosti.“

Da bi si pridobil starega škofa v Mirepoix-u — Boyer-a in bil z njegovo pomočjo vzprejet v akademijo, mu je pisal:

„Pred Bogom, ki me sliši, lahko rečem, da sem dober državljan in resničen katoličan in samo zato pravim to, ker sem bil tak vedno v sreču.“

Nekemu drugemu akademiku-duhovniku, je dejal: „Kako bi ne ljubil religije, katero sem tolikrat proslavljal? — Od svoje mladosti sem imel vedno mržnjo nad tistimi lahkimi umazanostmi, nad nespodobnostmi okrašenimi z rimami, ki ugajajo zavoljo svojega predmeta nebrzdani mladini.“ Ko je tako govoril, je Voltaire že 10 let spisoval svoje ostudno umazano pesniško delo — La Pucelle.

Voltaire je bil tudi grd značaj do svoje domovine. Frideriku II. se je sladkal in ga unemal, naj pribori Prusiji Lotaringijo; ta ga je pa hvalil, „ker je tako dober Prus.“ Oblatil je orleansko Ivano d' Arc in o Francoski se je izjavil: „V resnici na moč sovražim to Francosko.“ Francozi so mu postavili spomenike v Parizu. Zakaj? Voltaire je sovražil tudi ljudstvo, češ da je ljudstvo „kanalja, ki mora vedno ostati kanalja“ (le canaille, qui doit rester toujours canaille.). Treba je, „da so orli in sove, slavci in krastače.“

Tak je bil prvobornik „svobodne misli“ na Francoskem. Dr. K.

Prepovedan časnik. Dné 30. maja 1898 je prepovedal tridentinski škof Valussi na podlagi Leonove konstitucije o prepovedi knjig tirolski bolzanski dnevnik „Bozner Zeitung“. Ta list je često, dà, sistematično napadal verska načela in skrunil z zasmehom verske skrivnosti. Tridentinski škof ga je bil prepovedal že l. 1871. Prepoved je trajala do l. 1883. Tedaj pa je

izdajatelj prosil škofa, naj prekliče prepoved ter je obljubil, da ne bo list nikdar več prinašal grdilnih člankov zoper vero, cerkev in duhovnike. A ni bil zvest obljubi. Kmalu je začel zopet rovat zoper katoliško cerkev. Zato je smatral sedanji škof za sveto dolžnost, iznova prepovedati ga vsem vernikom svoje škofije. Nihče ga ne sme naročati, ne sam brati, ne drugim posojati, ne drugim oskrbovati. Duhovščini pa je škof ukazal, naj prepoved razglasi in razloži.

Stvar je sama po sebi razumevna. Škof ima oblast in časih tudi vestno dolžnost, prepovedati slabe časnike. „Mi se čudimo“, pravi Phillips (Kirchenrecht VI. § 325), „če škofje prepovedó kak časnik; a čemu se čuditi, saj s tem storé samo svojo dolžnost; bodimo jim marveč hvaležni, da zvesto izpolnjujejo dolžnosti!“

Seveda, dandanašnji, ko je liberalizem vse prepojil s strupnimi principi, ko tudi katoličani niso vedno povsem brez liberalnih predsodkov, je težko biti za katoliškega škofa. Treba je res poguma, da stoji mirno in neustrašno na vzvišenem staležu, brez sluha za vik in krik sovražnikov, brez vida za nezadovoljnost zaslepljenih podložnikov, brez čuta za nedorazumevanje prijateljev. Treba je, da ima pred očmi le zvezdo-vodnico, sveto vero; treba je, da vsak dan daruje sam sebe Bogu.

Škof Valussi je pač vedel, kaj čaka tudi njega. Koncem maja je izdal prepoved, začetkom junija je že v državni zbornici besnel zoper njega Wolf. „Ali še živimo v pravni državi“, je tulil divji tribun, „da se drzne ošaben ali ponorel far, ponoreli tridentinski škof, dajati tako brezsrarne ukaze!“ Značilno je za „katoliško“ Avstrijo, da se drzne koncem XIX. stoletja v državni zbornici veleizdajski agitator tako govoriti zoper katoliškega škofa, ki ni zagrešil prav nič drugega kakor to, da je izpolnil svojo pastirsko škofovsko dolžnost!

Kajpada vrli Tirolci niso molčé poslušali, da bi jim v državni zbornici grdil škofe človek, ki se baha s tem, da je izobčen. Sklenili so svečano protestovati proti nečuveni drznosti in izraziti svojemu škofu verno zvestobo. Liberalni bolzanski mestni zbor jim je zapahnil duri. Tedaj so sklenili zborovati pod milim nebom. Oj kakšen hrup se je zopet dvignil v liberalnem taboru! „Neue Freie Presse“, večna židinja, se je postavila liberalni tolpi na čelo. S sv. Avguštinom je dokazovala tridentinskemu škofu, da ni storil prav, ko je prepovedal bolzanski časnik. Škof naj bi bil pomočil pero v črnilo, — saj je tudi pero „nebeško orožje“ in piše se lahko ž njim „z božanskim duhom“ — in naj bi bil s peresom premagal nasprotnika. Čemu „interdikt?“ Potem je zopet menila, da bi se dobil lahko tudi kak drug način, kako dati škofu zadoščenje za žalitve Wolfove. Verniki naj bi škofu pošiljali zaupnice. Čemu tak shod? Naposled je pozivala deželnega predsednika, naj zabrani nameravani shod, češ da je poguben tirolskim hoteljerom, pionirjem kulture na tirolski zemlji.

Tudi to je značilno za Avstrijo. Vršé se shodi, ki se njih tendence komaj še dadé ločiti od veleizdajstva, a zdé se popolnoma zakoniti; namerava

se shod, ki je njega tendenca zvestoba veri in domovini, liberalni listi kričé in besné, ter drzno tirajo vlado v boj.

Toda vkljub liberalnemu hrupu so se Tirolci zbrali v Bolzan. Več nego li deset tisoč mož je svečano in slovesno protestovalo proti brezverski gonji izdajskih agitatorjev, ter obljubilo zvestobo veri in domovini. Sosebno še je skupščina soglasno izpovedala, da je tridentinski škof po vsej pravici prepovedal bolzanski časnik „Bozener Zeitung“ in da je vseh katoličanov vestna dolžnost — pokorščina. Katoličani, ki se upirajo škofovski prepovedi, so le katoličani po imenu. Obenem je skupščina pozvala vse zveste Tirolce, da naj se ogibljejo gostiln, ki imajo „Bozner Zeitung“. Slava Tirolcem!

O tej priliki nam sili v spomin drug dogodek. Brali smo zadnji čas, koliko katoliških časnikov je vlada zatrla na Laškem, a tega nismo brali, da bi „svobodomiselní“ liberalci zaradi tega kdo ve kako napadali vlado. Brali smo, da je vojno sodišče v Milanu 23. junija obsodilo urednika milanskega katoliškega dnevnika „L' Osservatore Cattolico“, duhovnika Don Albertario v triletno ječo samo zaradi tega, ker se je neustrašno boril za pravice sv. cerkve, zoper republikance in socialiste, a tega zopet nismo brali, da bi se „svobodomiselnim“ liberalcem taka obsodba zdela krivična. Če pa katoliški škof svojim vernikom samo prepove, da naj ne naročajo in ne beró tega ali onega brezverskega časnika, o kakšen hrup, kakšen vik, kakšna gonja zoper škofa! In mi naj verjamemo, da so liberalci res „svobodomiselní“?

A. U.

Kako dramatični pisatelji sodijo o gledališču. Francoski list „Figaro“ je objavil sledeče zanimivo pismo, katero je doposlal Aleksander Dumas, sin, meseca junija l. 1892., neki dami, proseči ga, naj ji pripomore, da pride kot igralka h kakemu gledališču.

Madame! Ko bi prišla k meni dekle iz najnižjih slojev družbe prosit me, naj ji pomagam, da vstopi kot igralka pri kakem gledališču, tedaj bi ji, ako je ljubeznjiva in dobro nadarjena, pomagal, za kar me je prosila; toda mlademu dekletu, ki je dobro vzgojena, poštena in neodvisna, bi vsekdar odsvetoval, vedé, da za deklico v takih razmerah je vse bolje, celo smrt, kakor pa tako pretužno življenje (*considerant, que, pour une fille dans ces conditions-la, tout vaut mieux, même la mort, que cette abominable existence*). — Dumas je imel prav, da je omenjeni prosilki odsvetoval, toda je li pošteno, da to česar ne želi deklici iz boljših stanov, vendar dovoli deklici revni. Mar poštenje revnega dekleta ni enako vredno, kakor poštenje dekleta iz boljših stanov.

A. K.

Glasnik „Leonove družbe“.

Za ustanovitelja je pristopil k Leonovi družbi č. g. Jožef Vrankar, kaplan v Kranjski gori.

Paberki.

Bizmark. Ni se še trava zarasla na grobu „železnega“ Bizmarka, in že odkriva Klio tajne reči, o katerih so bržčas mnogi mislili, da ostanejo prikrite še dolgo dolgo časa. Moric Busch, kdaj „famulus“ Bizmarkov, časnikar, ki je gladovno prežal na vsako besedo iz ust svojega mojstra, je objavil dva zvezka spominov, in sicer v angleščini, ker se mu v nemščini ni zdelo varno. Za njim prihajajo drugi. Prav kar je izšla brošura „Kaiser und Kanzler“ (Von einem deutschen Oesterreicher. Wien. 1898.), ki tudi izkuša pokazati Bizmarka, kakoršen je bil. Oglejmo si torej nekoliko Bizmarka v tej luči!

Njegov značaj nam riše brošura tako-le: Bizmark je bil mož velikega duha, a bil je „gigantično ničemuren, neizmerno vladoželjen“. V njegovi duši ni bilo prostora za nobeno blago čuvstvo, ves prostor so zajemali „divji instinkti“ krutega slavohlepja. Edino to mu je priznati, da je imel pri pivu in pipi precej humorja. Sicer pa je bil njegov značaj „strašan, grozen, ostuden“. Glavne poteze v njem so bile: „krutost, maščevalnost, nespravljliva sovražnost, neizprosna ostrost nasproti drugim, mehkobna prizanesljivost nasproti samemu sebi.“ Bizmark je bil nespravljliv, kakor morda ne najbolj divji značaji, kar jih pozna človeška zgodovina iz davnih surovih časov. Nobenega političnega nasprotnika ni imel, ki ga ne bi bil sovražil tudi osebno. Vse mu je bilo le pomoček, da bi nasitil svojo gospodovalnost. Tudi cesar mu je bil samo pomoček. Bizmark je bil mož „krvi in železa, ki je vse poteptal, kar mu je prišlo na pot, ki ni poznal nobenih ozirov ne do vladarja, ne do naroda.“

Zanimivo je, kar nam pripoveduje brošura o njegovem nemštvu. Iz njegovih govorov dokazuje, da Bizmark ni bil drugega kakor Prus (Stockpreusse). Še l. 1866. ni imel nobenega smisla za enotno Nemčijo. Še-le l. 1870., ko je francosko-nemška vojska vzbudila po vsej Nemčiji narodno navdušenje in teženje po enoti, je Bizmark porabil to idejo. Sicer pa se mu je zdela narodna ideja vedno le „smešen fantom“.

Za nas Avstrijce posebno važno je to, kar pripoveduje brošura v vojski l. 1866. Ta vojska je bila delo Bizmarkovo, vojska, kakor pravi brošura, „par ordre de Bismarck“. Še lepše je, kar je o tej vojski izblebetal Moric Busch. Ta zvesti famulus Bizmarkov pripoveduje, da je bila vojska izpočetka namenjena prav za prav zoper Francoze. Bizmark je Avstrijcem le predlagal, naj bi Prusija in Avstrija skupno udarili na Francoze. Ker se je Avstrija nekaj premišljala, — pa ne radi moralnih ozirov —, je Bizmark začel vojsko zoper — Avstrijo.

Zelo zanimiv je tudi početek francosko-nemške vojske. Dne 31. julija 1870 je pruski kralj Wilhelm pisal svojemu ljudstvu: „Moje ljudstvo vé, da nismo mi prelomili miru. Nas so le izzvali, zato začnemo vojsko!“ Moric Busch pa pripoveduje: Prusija je bila l. 1870. dovolj utrjena in pripravljena, da bi se lahko spustila v uspešen boj. Na drugi strani pa je tudi moč Francije vidno rasla. Zato se je zdelo Bizmarku potrebno, da brez odloga začne vojsko. Bilo je le še treba najti kako pot, da bi izzval Francoze, ne da bi to opazile druge velesile. Kotel v Parizu je že itak vrel. Treba je bilo najti tisto kapljo ki bi raradi nje kotel prekipel prav v tem hipu. Francoze je bilo treba razdražiti, in zavoljo njih nespametne burnosti je bilo mogoče tako jih izzvati, da so nevtralne velesile mislile, da so le Francozi samovoljno prelomili mir.

Lepe reči! Govorilo se je že prej o tem, a dobro je, da je to odkril še zvesti famulus Bizmarkov.

Izvestno bomo polagoma izvedeli še marsikaj zanimivega o Bizmarku in ob enem morda tudi take stvari, ki bodo neljube tudi — katoliški Avstriji!

Kje pa je „Mladost“? „Mladosti“ od nikoder ni. Peto številko smo še prejeli, česte pa ne več. Zagrebški „Katolički list“ je poročal o njej čudne reči. Zdela se mu je uprav svinjepisna. (Opomniti moramo, da je „Katoličkemu listu“ bržčas neznano, kar je Slovencem raztolmačil s „finim rapirjem“ „Ljubljanski Zvon“, da je namreč umetniško vsako delo, ki upodablja katerakoli čustva na kateremkoli predmetu in na katerikoli način!) Nam ta številka, žal, ali kako bi rekli, ni prišla pred oči. Ker smo mislili, da je naročnina pošla, smo jo doplačali do konca leta. Upravnik „Mladosti“ se nam je cifrasto zahvalil ter dejal, da dobimo 6. številko kar najprej. Ker so minili od tedaj že dnevi in tedni in meseci, smo pogledali, kaj neki pravi „Sl. Narod“ o njej. Saj je „Slov. Narod“ toplo priporočal „Mladost“ in omenjal, da je sam Govekar sodelavec pri njej. A „Narod“ nam ni rešil uganke. Pobarali smo „Slovanski Svet“, saj je urednik „Slovanskega Sveta“ Fr. Podgornik tudi odgovorni urednik „Mladosti“. A kaj smo našli tu? V „listnici uredništva“ smo brali to-le vest: „Mnogi nas poprašujejo, kaj je s časopisom „Mladost“. Na to odgovarja naš urednik, da vé o njeni usodi ravno toliko ali pa še manj, nego tisti, ki ga povprašujejo. Mlada gospoda, ki je bila začela izdavat „Mladost“, je našega urednika prosila toliko intenzivno, da naj prevzame odgovornost nasproti politični gosposki, da jej je to uslugo storil z uslovjem, da si dobi kmalu drugega gospoda za to. Parkrat so bili gg. izdajatelj pri njem, a zmenili se niso za nič, ko bi jim bil kaj opomnil odgovorni urednik. Peto številko „Mladosti“ je še dobil, potem pa ni ne slišal, ne videl nič ne od lista ne od izdajateljske gospode. Pokazala se je v resnici moderna nam nasproti.“ To vest smo brali v „Slovanskem Svetu“ 30. avgusta, a „Mladosti“ še vedno od nikoder ni!

Krščanstvo „Slovenskega Naroda“. Odkar je pokazal „knez miru in sprave“, kako bridko so ga užalili dogodki na zadnjem shodu slovenskih visokošolcev, je „Sl. Narod“ vrgel krinko z lica ter odkril vso goloto brezverstva. Prejšnje čase, kadar je „Sl. Narod“ brez okoliša in očitno v podlistkih napadal krščanstvo, je navadno dostavljal, da se ne strinja v vsem s pisateljem, da pa mu pušča svobodo v imenu „misli svobodne“. V imenu te misli svobodne je Zlogonski tajil Boga in smešil dogmo večlovečenja, in „Sl. Narod“ se je pridušal, da je za to odgovoren le Zlogonski sam. Sedaj pa je izgubil „Sl. Narod“ še tisto malo sramu, kar ga je še imel. Brez siamu se ogreva za pogansko sežiganje mrličev, navdušuje za materijalistični darvinizem, vnema za otrovno laži-reformacijo. Višek brezsravnosti pa je dosegel, ko je razdelil slovensko zgodovino v dobo pred krščanstvom, ki jo imenuje dobo svobode, in dobo po krščanstvu, ki jo imenuje dobo suženjstva, češ, da je ukovalo krščanstvo slovenski narod v „težke spone“. Kar se tiče poslednje trditve, je dobro omenil neki list, da jo je v „Sl. Narod“ pač zapisal mož, ki ima v svojem življenju tudi le dve dobi: dobo pred pametjo in dobo za pametjo. Sicer pa le naprej! Čim jasneje razložite svoje „svetovno naziranje“, tem bolje. Narod bo vas vsaj spoznal! In to je mnogo. Liberalne fraze so otrovale ljudsko dušo, a toliko zdrava je še, da se ji bo uprlo vaše pogansko mišljenje in čustvovanje, če se ji odkrije — brez fraz!

